

MAGYAR HÁBORÚS ADÓPOLITIKA

ÍRTA
SZENDE PÁL

BUDAPEST, 1917
A „VILÁG” KIADÁSA

Előszó

Első adópolitikai tanulmányaim a Magyar Hírlap 1906. évi augusztus 5., 8. és 14.-i számaiban láttak napvilágot *Adóreform* címen. Ezeket a cikkeket kibővítettem és anyagukat rendszeresen feldolgoztam az *Adórendszer igazságtalanságai* könyvemben, mely a *Természet és Társadalom* című gyűjteményben jelent meg.

Mindkét munkában az adópolitika és osztálytagozódás, az adórendszer és alkotmány, az adóteher és politikai szervezet közötti összefüggést igyekeztem kimutatni. Fejtegetéseim lényege a következő volt:

A magyar alkotmánynak és politikai szervezetnek legjellemzőbb ismertető vonásai:

1. A vagyontalan elemek ki vannak zárva az állami hatalom gyakorlásából, a csekély vagyonerejű rétegek befolyása pedig minimális.

2. A politikailag jogosítottak körében a földbirtokosság háttérbe szorítja az ipari, kereskedelmi és értelmiségi osztályokat, a sajátos értelemben vett városi lakosságot.

3. A földbirtokososztály körén belül a nagy- és középbirtok szövetsége hatalmában tartja a kisbirtokot.

Minthogy az adórendszer ép úgy függvénye az osztálytagozódásnak, mint az erre felépült politikai szervezet, a magyar adórendszer lényeges ismérvei a következők:

1. A vagyontalan és kisebb vagyoni erejű elemek megterhelése aránytalanul nagyobb, mint a vagyonos osztályoké.

2. A földbirtok az adózás terén előnyben részesül az ipari és kereskedelmi osztályokkal szemben.

3. A kisbirtok adója súlyosabb, mint a nagy- és középbirtoké.

4. Végül a városi lakosság adóterhe jelentékenyen nagyobb, mint a falusi adózóké.

Az 1907. év óta megalkotott adótörvények a fenti alaptételek helyességét mind a legteljesebb mértékben beigazolták. Az adóteher viselésében csak ott történt eltolódás, ahol előbb az osztálytagozódásban is változás állott be.

Ezekből a szempontokból indultam ki, amidőn a magyar háborús adótörvények Intézkedéseit tettem vizsgálat tárgyává. Azt hiszem, e tanulmányok igazolni fogják, hogy az alapelv, melyet egy évtizeddel ezelőtt a magyar adórendszer gerincéül ismertem fel, lényegében még most is érvényesül. Ma is vitán kívül álló igazság, hogy az adóteher fordított viszonyban áll a politikai befolyással.

A könyv a *Világ*-ban megjelent cikkek foglatatja, A sorrendet csak annyiban változtattam meg, hogy két cikket előbbre helyeztem és a *postadíjak felemeléséről* szóló cikkbe beolvastottam azokat a megjegyzéseket, melyeket Quth Pál posta- és távírdafőfelügyelő úrnak a *Világban* megjelent hasonló tárgyú cikkére tettem. A stílári változtatásokon kívül ki kell emelni, hogy a földbirtok értékére és vagyonadójára vonatkozó számításaimat, melyek a *Világban* terjedelmüknél fogva nem jelenhettek meg, itt teszem közzé.

A rendszer szempontjából helyesebb lett volna a tanulmányokat tartalmuk szerint csoportosítani. A cikkek azonban egymásután, — rendszerint hetenként egyszer — jelentek meg és alkalmazkodtak a képviselőház adótárgyalásainak eseményeihez. így sok aktuális vonatkozás található bennük, ezek pedig érthetlenné válnának, ha az időbeli sorrendet felforgattam volna.

A könyvben számos ismétlés található, azonkívül a cikkekre beleszóttam sok oly megjegyzést és adatot, melyek előzőleg megjelent tanulmányaimban már benn foglaltatnak. Az adópolitikai kérdések iránti érdeklődés azonban a közvéleményben oly gyenge, hogy minden ismétlés, mely egyúttal az elvi álláspontot újonnan kiemeli és élesebben hozza kifejezésre, — csak haszonnal járhat.

Budapest, 1916. december 17.

Szende Pál

Szerzőnek eddig megjelent adópolitikai tanulmányai

- Adóreform. Magyar Hírlap 1906 aug. 5., 8, és 14.
- Adórendszerünk betegségei. Huszadik Század 1907. XV. kt. 87. és köv. 11.
- A magyar adórendszer igazságtalanságai: Természet és Társadalom. Népszerű Tudományos Könyvtár, Budapest. 1908. Ara 1 K.
- Andreas I. Pester Lloyd 1909 jan. 24.
- A magyar adórendszer jövője. Huszadik Század XXI. kt. 225. és köv. 11.
- A német ipar és kereskedelem közterhei. Huszadik Század XXV. kt. 371. és köv. 11.
- Az adóreform és az ipari munkásság. Szocializmus VII. évf. 263. és köv. 11.
- Adóreform és osztálytagozódás. A Huszadik Század könyvtára, 48. sz. Budapest, 1913. Ara 1 K 50 fill.
- Az adóreform. Az Adó és Illetékügyi Szemle kiadása, Budapest 1914. Ara 3 K.
- Az új általános kereseti adó minimális adótételei. Adó és Illetékügyi Szemle 1914 márc. 141 l.
- Adópolitika és államháztartás. 1904-1914. Kereskedők Évkönyve. Budapest, 231. és köv. 11.
- A magyar hadiadó. Adó- és Illetékügyi Szemle 1914 nov.-dec. 498. és köv. 11.
- Adópolitika a háború előtt Angliában. Adó- és Illetékügyi Szemle 1916 jan. 1. és köv. 11.
- Adópolitika Franciaországban a háború előtt. Adó- és Illetékügyi Szemle 1916 márc. 109. és köv. 11.
- Német birodalmi adópolitika a háború előtt. Adó- és Illetékügyi Szemle 1916 ápr.-máj. 165. és köv. 11.
- Die neuen direkten Steuern und die städtische Bürgerschaft. Pester Lloyd 1916 jun. 25.
- Az új adójavaslatok. A Nő. II. évf. 102 l.

Tartalomjegyzék

	Oldal
Előszó	
I. Hadinyereségadó és egyenlőség	3
II. A hadisegélyek rangfokozata	12
III. B. Kovács János két fia	21
IV. A kereseti adó reformja	29
V. A jövő adórendszere	39
VI. A jövedelemadó	45
VII. Ki fizet több adót	51
VIII. Az adóvita szociális szempontjai	62
IX. Utazás az adóstatisztika körül	69
X. Az adócsata eredményei	76
XI. A postadíjak felemelése	84
XII. Az adóügyi biztos	88
XIII. A földbirtok vagyonadója	93
XIV. A házbirtok és az ingó tőke vagyonadója	117
XV. Az illetékügy reformja	125
XVI. Részvénytársulatok adója	133

I.

Hadinyereségadó és egyenlőség

Az agrár érdekképviseltek egyre-másra hozzák meg határozataikat, hogy a hadinyereségadó terhét elsősorban a kereskedők és iparosok viseljék. A hozzájuk közel álló sajtó jobb ügyhöz méltó buzgalommal azt a hitet igyekszik a közvéleményben kelteni, mintha a háborús konjunktúra előnyeit kizárólag a kereskedelem és ipar élvezte volna, s az igazságos adóztatás követelményeképp hirdetik, hogy a közterhek alatt roskadozó földbirtokkal szemben ezt az adót a „hadseregszállítók” fizessék.

Mindkét állítás megtévesztő és a tájékozatlanok félrevezetésére alkalmas. A valódi tényállás az, hogy a háború folytán növekedett egyenes adóteher túlnyomó részét *már eddig is* az ipar és kereskedelem viselte, és a hadi nyereségadójavaslat elégséges alapot nyújt arra, hogy a földbirtok az adó alól meneküljön.

Állításainkat a hadsegélyezési jövedelmi adó statisztikájával és a hadinyereségadó javaslatának intézkedéseivel bizonyítjuk.

A jövedelmi adó statisztikájának tanúsága szerint a magyar birodalom területén az adóköteles bruttó összjövedelemből a földbirtokra 227 millió korona, az ipari, kereskedelmi és egyéb kereseti foglalkozásokra pedig 240 millió korona jövedelem esett. Ez könnyen azt a hitet keltheti, hogy a nemzeti jövedelemből az ipar és kereskedelem nagyobb részt húz, mint a földbirtok. A pénzügyminiszter úr a képviselőház pénzügyi bizottságának ülésén azzal érvelt, hogy ezek a számok összehasonlítás alapjául nem szolgálhatnak, mert hiszen a haszonbérletből eredő kereseti nyereség szintén a III. osztályú kereseti adó alá esik, tehát a fenti 240 millió koronában a haszonbérleti jövedelmek is bent foglaltnak. Ez a tény a végső eredményt igen kevésbé érinti. A III. oszt. kereseti adó körében a haszonbérleti nyereségek a legutolsó kivetési adatok szerint az összes adóalap 14%-át teszik ki. Tekin-

tettel arra, hogy a haszonbérlok minden más foglalkozásnál nagyobb mértékben a kis adózók kategóriájába tartoznak, a hadsegélyezési jövedelmi adónál, mely csak a 20.000 koronánál magasabb jövedelmeket érte, ez az arány 10%-nál több nem lehetett. Ezt levonva, marad mint összadóalap 216 *millió* korona. De ezt ellensúlyozza az a tény, hogy a szolgálati illetmények címén 44 millió korona jövedelem került adózás alá, ami túlnyomó részben ipari és kereskedelmi vállalatok magasabb alkalmazottainak fizetéséből származik, tehát szintén ipari és kereskedelmi jövedelemnek számítható.

Az ipar és kereskedelem magas részesedése annál feltűnőbb, mert hiszen a hadsegélyezési jövedelmi adó a *nyilvános számadásra kötelezett vállalatokra* nem terjed ki, holott a magyar ipari tevékenység igen jelentékeny része, a hitelügyi működés pedig kizárólag részvénytársulati, illetőleg szövetkezeti formában történik. A magyar birodalomban 1913-ban 1022 ipari részvénytársaság székelt, melyek befizetett alaptőkéje (részvény- és kötvénytőke) 1090 millió koronát, tiszta nyereségük pedig 94 millió koronát tett ki (1912-ben 104 millió koronát); a hitelintézetek mérlegszerű tiszta nyeresége 1913-ban 237 millió koronára rúgott. Mikor a kormány 1912-ben az adóreform életbeléptetését tervezte, az 1913. évi költségvetésben a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok jövedelmi adója címén 14 millió koronát irányszott elő, ami 3.5% átlagos adókulcsnak megfelelő tőkésítés mellett 400 millió korona adóalapot jelent. Ha a részvénytársulatoknak adóalapul szolgáló tiszta jövedelmét – tekintettel arra, hogy egyik, habár igen csekély részük, 20.000 korona tiszta nyereségnél többet nem ért el – igen mérsékelten 250-270 millió koronában vesszük fel, ezt hozzáadva a fenti 240, illetőleg 216 millióhoz, kerek számban 500 millió koronát kapunk, ami azt jelenti, hogy az iparnak és kereskedelemnek a nemzeti jövedelemben való részesedése legalább is *kétszer* akkora lenne, mint a földbirtoké.

Mindig azt halljuk, hogy Magyarország agrárország, mert lakosságának túlnyomó része a mezőgazdaságban keresi meg kenyerét. A hadsegélyezési jövedelmi adó statisztikája szerint azt keli hinnünk, hogy Magyarország már teljesen eliparosodott, hiszen csak a nyugati államokban találunk olyan állapotokat, hogy az ipari és kereskedelmi jövedelmek jelentékenyen felülmúlják a mezőgazdaságiakat. Joggal kívánhatnék ezen az alapon, hogy a törvényhozás és közigazgatás szervezete teljesen megváltozzék, az ipari és kereskedelmi polgárságnak legalább is kétszer akkora befolyás biztosíttassék, mint eddig volt

Fellner Frigyes adatai szerint a mezőgazdaság és állattenyésztés tiszta jövedelme az össznemzeti jövedelemnek 63%-át teszi, ezzel szemben az ipar, kereskedelem és bányászat jövedelme 34.5%-ot. Az adózási arány tehát épen fordított. Ezzel szemben nem lehet állítani, hogy a mezőgazdaságban a 20.000 koronán felüli jövedelmek aránya alacsonyabb, mint az ipar és kereskedelem körében. A kisiparosok és kiskereskedők döntő többségben vannak. 1907-ben 161.493 kisiparos fizetett I. oszt. kereseti adót, tehát fejadót. A III. oszt. kereseti adó körében is túlnyomó az egészen kis adózók száma. Jól tudjuk, hogy a III. oszt. kereseti adó adóalapjai nem igen szolgálhatnak összehasonlítás céljára, de az nem lehet vitás, hogy az adózók nagy többsége nem éri el a 20.000 korona jövedelmet. Másrészt a földbirtoknak közel 32%-a az 1000 holdon felüli nagybirtokosok kezén van, az 500 holdon felüli birtokosok tulajdona közel 8.8 millió hektár, azaz 15 millió hold.

A többi jövedelmi ágak közül az összjövedelemből a *házbirtokra* 141 millió korona, a *tőkevagyonra* pedig 45 millió korona esett. A statisztika nem mutatja ki, miképpen oszlanak meg az ezekből a jövedelmi ágakból eredő jövedelmek a földbirtokosok, iparosok és kereskedők között. Némi támpontot szolgáltat az a tény, hogy Budapest székesfővárosában a házbirtokból eredő jövedelem 91 millió koronát, tehát az összjövedelemnek 64%-át tette ki. Ugyancsak Budapesten tőkevagyonból eredőleg adó alá esett 73 millió kor. jövedelem, a kimutatott össz-tőkejövedelemnek 50%-a. A budapesti adókötelesek összjövedelme 343 millió koronát tett ki, ami a magyar birodalomra eső 827 millió korona összbruttójövedelmek 41%-a. Budapest részese-dése az országos egyenes adó bevételben ezelőtt is nagyobb volt lakosságának arányszámánál (1908-ban 12.4%, 1912-ben pedig 18.8%), de ez a mostani emelkedés az előzményekhez képest is horribilisan mondható. A statisztika nem választja külön a vármegyékre és törvényhatósági városokra eső adatokat. Némi támpontot nyújt, hogy igen magas jövedelmi összegekkel találkozunk oly vármegyékben, melyeknek területén jelentékeny törvényhatósági városok fekszenek. Az ipari, kereskedelmi és tőkejövedelmek az összjövedelem 50%-át meghaladják Abaujtona, Csongrád, Győr, Hajdú, Kolozs, Pozsony, Sopron, Szeben, Ternes, Vas stb. vármegyékben, anélkül, hogy a házbirtokból eredő jövedelmet tekintetbe vennők. Az adóteher túlnyomó része tehát a törvényhatósági és rendezett tanácsú városokon nyugszik. A jövedelmi adóstatisztika nem mutatja ki jövedelmi áganként elkülönítve, hogy

mennyi a levonások összege. Tekintettel arra, hogy az adóssági kamatok címén éppen a földbirtoknál történtek igen jelentékeny levonások, a földbirtoknak az adóköteles nettó összjövedelemben való részesedése legfeljebb 22-24% lehet.

A földbirtokból eredő jövedelem megállapítása nem úgy történt, hogy az adófelszámolási bizottságok kinyomozták volna a tényleges jövedelmet, hanem (az 1909. évi X. t.-c, az 1914. évi XLVI. t.-c. és az 1914. évi 149.700. számú végrehajtási utasítás alapján) a vármegyei gazdasági egyesületek megállapították a szokásos haszonbéri összegeket és ezek szolgáltak az adókiivetés alapjául. *Adóalap tehát a tiszta földjáraadék volt, s az állattenyésztésből, a mezőgazdasági mellékiparágakból és az egyéb haszonvételekből eredő óriási bevételek figyelmen kívül hagytak,* valamint figyelmen kívül maradt az az óriási jövedelememelkedés is, melyet a mezőgazdaság éppen a háború alatt ért el.

A közvéleményben egyes sajtóorgánumok folytonos aknamunkája folytán igen erős az a hiedelem, hogy a hadinyereségekben kizárólag az ipar és' kereskedelem részesült. Hadseregszállítók alatt kizárólag iparosokat és kereskedőket szokás érteni. Pedig a hadinyereségből a földbirtok sokkal inkább kivette a részét, mint más termelési ág. Azon mezőgazdasági termények árai, melyek maximálva vannak, 60-100-200%-kal felülmúlják a háború előtti árakat. A helyzetet ismerő körökben nem titok az, hogy az eladás ilyen cikkeknel is igen gyakran a maximális áron felül történik. Az a nagyszámú rendelet, amely a termés értékesítése tárgyában kibocsátott, a különböző központok, elsősorban a Haditermény Rt. létesítése, mind-mind azt célozták, hogy a maximális árak túllépésének gátat emeljenek. A mezőgazdák ezzel szemben a termelési költségek emelkedésére hivatkoznak. Ez az állítás is megtévesztő. Erre teljes joggal csak az ipar hivatkozhatik. A mezőgazdasági termelésnek legfőbb tényezője *a talaj termőképessége és az időjárás befolyása.* Eme két tényezőnek termelési költségei a háború alatt tudtunkkal nem emelkedtek. A mezőgazdasági cselédek és munkások járandóságaik nagy részét természetben kapják, azonkívül most a mezőgazdasági munkák jelentékeny részét hadifoglyok látják el, kiknek munkaereje olcsóbb, mint a mezőgazdasági munkásoké és cselédeké. Agrárkörökből hivatkozás történik egyes, a gazdálkodáshoz szükséges iparcikkek óriási emelkedésére. Az ily áremelkedések azonban az egy métermázsa búza-, vagy kukoricatermesre eső költségeknek olyan elenyészően csekély

részét teszik ki, hogy még háromszoros vagy négyszeres emelkedésük is csak jelentéktelen arányban módosítja az összertermelési költségeket. De a gabonaneműeken kívül a mezőgazdák óriási jövedelmeket húztak az állattenyésztésből, a különböző állati termékekből, a szőlő- és bortermés, a nem maximált kapás- és kereskedelmi növények, a szálas takarmány, a zöldség és gyümölcs értékesítéséből. E cikkek ára 100-300-500%-kal emelkedett. így pl. a széna termelési költségei minimálisak. A szénatermés értéke 1913-ban 726 millió koronát tett ki, s a széna ára ma 200-300%-kal nagyobb, mint a háború előtti időkben. Pusztán ezen a réven a mezőgazdaság legalább 1 milliárd korona évi többletjövedelemhez jutott, még akkor is, ha a szénatermés egy részét a munkaállatok etetésére használták fel. A szeszgyártás szintén jelentős többletjövedelemhez juttatta a gazdákat, amit csak fokoz az a tény, hogy rum- és likörgyártásra tértek át és így az ipari feldolgozás jövedelmét is maguknak tartották meg. A gyapjú árának körülbelül 200%-os emelkedése szintén különleges jövedelmet biztosított.

Gazdakörökben állandóan azzal érvelnek, hogy a földbirtok gazdasági felszerelése, különösen az állatállomány, jelentékenyen megfogyott és a háború után csak nagy áldozattal lesz az előbbi állapot helyreállítható. Ebben a kérdésben különböztetni kell. Az állatállomány egy részét rekvirálták, ezért tudomásunk szerint a kincstár igen jó árakat fizetett. Viszont ezt a sorsot a kereskedők és iparosok is osztották, akiknek árukészleteit, gyártmányait és gépeit a kincstár szintén rekvirálta. Az állatállomány további csökkenését az árak szédületes emelkedése okozta, melynél fogva *a gazdák nagy nyereségek elérése végett állataikat piacra hozták*. Ez azonban elnézést nem érdemel, mert aki ilyen konjunkturális nyereségek folytán a törzsállománytól fosztja meg gazdaságát, nem igényelhet kedvezményes elbánást. Máskülönben is az iparosokat és kereskedőket hasonló veszély fenyegeti, mert teljesen kifogyott áruraktáruk és nyersanyag-készletük kiegészítése végett még sokkal nagyobb nehézségekkel kell majd megküzdeniök, mint a mezőgazdáknak, pedig az előbbieknél az áruraktári készletek elidegenítése szabályos üzleti funkció. Az iparnak hadiiparrá történt átalakítása nagy nyereségeket hozott, viszont a gépek óriási mérvű elhasználását hozta magával, s a gépek és szerszámok túlnyomó része a háború előtt üzött gyártás céljaira többé nem használható.

A gazdák ellenvetésének csupán annyi jogosultsága van, hogy az adóalap megállapításánál a jövőbeli beszer-

zés nehézségei tekintetbe véteessenek, de nem szolgálhat okul arra, hogy valamely foglalkozási ág a hadinyereségadó alól egészben vagy túlnyomó részben mentesüljön.

A hadi jövedelemadó statisztikája azt a jogos aggodalmat kelti bennünk, hogy az egyenlő adózás elve a hadi nyereségadó körében sem fog érvényesülni. Az egyenlőtlen adóztatás nemcsak azért káros, mert az adóteher az egyik társadalmi osztályra jobban nehezedik, mint a másikra, hanem azért is, mert hamis vélelmet állapít meg a jobban sújtott társadalmi osztály adózóképessége felől. Néhány napilap és szaklap a hadi jövedelemadó statisztikájáról írt ismertetésében nem arra mutatott rá, hogy a mezőgazdaság egyoldalú kedvezésben részesült, hanem azt a következtetést vonta le, hogy a magyar nemzeti jövedelem túlnyomó részét az ipar és kereskedelem kaparintotta magához, ennél fogva csak ezen foglalkozásokat kell a hadinyereségadóval sújtani. Egyszóval, az *egyszer bekövetkezett aránytalanság nem az orvoslás kiinduló pontja, hanem újabb aránytalanságok és igazságtalanságok indoka*, Jásznagykunszolonok megye ismeretes határozata nemcsak a kereskedelem és ipar elleni gyűlöletnek megnyilvánulása, hanem igen ügyesen alkalmazott taktikai fogás és hangulatkeltés abban az irányban, hogy a földbirtok a hadi nyereségadó alól lehetőleg mentesíttessék.

A hadinyereségadó-javaslatnak a természetes személyekre vonatkozó intézkedései kétségtelenné teszik, hogy az aránytalanság itt is meg fog maradni. A javaslat 9. §-a szerint az adóalap az a jövedelemtöbbség, amelyet az adóköteles fél az 1914, 1915, vagy 1916 években az 1913 évi jövedelmével szemben, vagy az adóköteles fél választása szerint, az 1911, 1912 és 1913 években elért átlagos évi jövedelemmel szemben tényleg elért. Az 1914, 1915 és 1916. évi jövedelem azoknál, akik a hadisegélyezés céljaira szolgáló jövedelemadó alá esnek, rendszerint azzal az összeggel veendő számításba, amellyel az a jövedelmi adónak az 1915, illetve 1916 és 1917 évre való kivetésénél jogerősen meg lett állapítva. Az 1913. évi jövedelem, illetve az 1911-1913. évi átlagjövedelem, valamint azokra nézve, akik a hadisegélyezés céljaira szolgáló jövedelemadó alá nem esnek, az 1914., 1915. és 1916. évi jövedelem megállapítása ama alapelvek és eljárás szerint történik, melyek a hadisegélyezés céljaira szolgáló *jövedelemadó* körében már meg vannak állapítva.

Minő lesz tehát a helyzet a földbirtok jövedelmének megállapítása tekintetében?

A hadisegélyezési jövedelemadó végrehajtása tárgyában kiadott 1914. évi 149.700. sz. utasítás, mely különben

idevonatkozó részleteiben majdnem szószerint egyezik az 1909. évi X. t.-c. végrehajtása tárgyában kiadott 84.000. számú pénzügyminiszteri rendelettel, elvileg úgy intézkedik, hogy ha a földbirtokot a tulajdonos vagy hasznélvező maga kezeli, a tiszta jövedelmet a saját gazdálkodása folytán tényleg elért tiszta nyereség alkotja. Ha az adózó részletes vallomást nem adott, a tiszta nyereséget meg kell becsülni. Ha más törvényes eszköz rendelkezésre nem áll, a tiszta nyereség a hasonló mezőgazdasági birtokok után ugyanabban a községben vagy a környéken tizedett *szokásos hasznbérösszegekhez* arányosítandó. Ezeknek a szokásos bérátlagoknak megállapításánál a törvényhatóság területén levő gazdasági egyesület vagy más hasonló gazdasági szaktestület előre kikérendő véleménye szolgál *irányadóul*. Az utasítás még kísérletet sem tesz arra, hogy a földbirtokosokat részletes bevallásra kötelezze, hanem tökéletesen elegendő, ha az adóköteles fél a birtokrészleteket vallomásában térfogatuk kitüntetésével felsorolja. A jövedelem megállapítása az egész országban majdnem kizárólag a gazdasági egyesületektől bejelentett hasznbérátlagok alapján történt, és az adó-kivető bizottságok más eszközhöz a valódi jövedelem megállapítása céljából rendszerint nem nyúltak, a törvényadta felhatalmazással nem éltek. Épen erre a tényre vezethető vissza a hadsegélyezési adó alá eső földbirtokjövedelem aránytalanul alacsony volta.

A helyzet tehát az lesz, hogy az 1913. vagy az 1911-13. évi jövedelmek megbecsülése szintén az átlagos hasznbérösszegek alapján fog történni. Az adóalap az a jövedelmi többlet, mely az 1914-15-16. és az 1913. évi jövedelmi összegek között fennforog. *Többletről azonban ott, ahol az adó-kivetés alapjául mindig ugyanaz a fix tényező szolgál, nem lehet szó.* Már pedig a hasznbérösszegeket a háború alatt változatlanul vehetjük, mert a sok bérlő behívása folytán a hasznbérleti összegek inkább csökkentek, mint növekedtek. A törvényjavaslat legfigyelme- sebb tanulmányozása dacára sem tudjuk megállapítani, hogy miképen akarja a pénzügyigazgatás a földbirtok óriási háborús nyereségeit utolérni. Igaz, hogy a javaslat 9. §-ában azaz intézkedés foglaltatik, hogy ha a hadsegélyezési adó céljaira megállapított jövedelem a tényleges jövedelemnek nem felelne meg, a pénzügyi hatóság a jövedelemnek újbóli megállapítását követelheti. Ez az intézkedés egymagában nem elegendő, mert hiszen a hasznbérleti összegekhez való arányosítás a törvény és az utasítások alapján történni, és a helyi pénzügyi hatóság pontosan körülírt törvényi felhatalmazás hiányában nem érezhet

magában bátorságot arra, hogy a földbirtok adóját más alapon állapítsa meg.

A javaslat szerint a pénzügyigazgatóság az adóköteleseknél *könyvvizsgálatot* rendelhet el, valamint horribilisan mondható büntető-szankciót állapít meg az adatszolgáltatások tekintetében. A földbirtokos rendes üzleti könyveket csak kivételesen vezet és adatszolgáltatási kötelezettsége tisztán a birtokrészletek bemondására szorítkozik. Ezek a szigorú szabályok tehát majdnem kizárólag az iparra és kereskedelemre vonatkoznak. Az adóeltitkolás cselekményét a törvényhozás tehát ismét fenntartotta a kereskedők és iparosok részére, s a hadseregszállítói minőséget, valamint a hadikonjunktúra kihasználását is ezen foglalkozási ágak *privilegium odiosumává* akarja tenni. *A földbirtokos* nemcsak mentesül egészben vagy nagyrészen a hadinyereségadó alól, hanem *emléke az utókor előtt úgy fog fennmaradni, mint aki a háborús konjunktúrát a legteljesebb lelki önzetlenséggel elutasította magától, szemben az iparosokkal és a kereskedőkkel, akik mohón nyúltak utána.* A döntő bizonyíték a hadinyereségadó majdan közvéteendő statisztikája lesz, mely ép úgy, mint a hadi jövedelmi adónál, hivatalos tekintélyvel fogja igazolni, hogy ezekből a nyereségekből nekik nem lehetett részük, hiszen ilyen címen egyáltalában nem, vagy alig adóztatták meg őket, míg a kereskedők és iparosok nagy összegeket fizettek.

A hadinyereségadó-javaslat igen helyesen nem tesz különbséget oly többletjövedelem között, mely közvetlen hadseregszállításból ered, és olyan között, mely más okokra vezethető vissza. Az ellenkező álláspontnak sem elvi jogosultsága, sem igazságos alapja nincs. A hadinyereségadó igazolására két döntő érv kínálkozik. Mindenki, akinek jövedelme a háború alatt bizonyos mértéken felül emelkedik, adózó erőt árul el s a többletjövedelmet oly gazdasági konjunktúrának köszönheti, mely az ő szorgalma és tevékenysége nélkül állott elő. Az a kereskedő, aki a fűszerárak árának emelkedése folytán a vevőközönsegtől az eddiginél sokkalta nagyobb árat kap, épp úgy megérett az adóra, mint az, aki a fűszerárakat a katonai parancsnokságnak szállítja. Az a gyáros, aki vas- és acélgyártmányait a vevőközönségnek magasabb áron árúsítja, mint békében és ezzel többletjövedelemhez jut, épp úgy adó alá kell, hogy essék, mint az a gyáros, aki shrapnellt szállít. Az a mezőgazda, aki állati és növényi termékeit eddig el sem képzelt árakon adja el – akár a közvetítő kereskedőnek, akár magának a fogyasztónak – semmivel sem érdemel más elbánást, mint az a föld-

birtokos, aki közvetlenül a hadseregnek szállít. Sőt vannak szempontok, melyek a hadseregszállító javára szólnak. A hadseregszállításokból eredő jövedelem a katonai és polgári hatóságok kimutatásai folytán a legpontosabban ellenőrizhető, míg egyéb nyereségek az adóhatóság elől nyomtalanul eltüntethetők. A katonai hatóságok a kizsákmányolás és jogosulatlan áremelkedés ellen jobban tudnak védekezni, mint a vevőközönség, s a katonai szállítások a szigorú büntetőjogi felelősség folytán sokkal pontosabban történnek, mint az egyéb vételi ügyletek lebonyolítása. A legjogosulatlanabb, a legkevésbé ellenőrizhető nyereségek nem a katonai szállításokból származnak s a *visszaéléseknek igazi talaja a magánforgalom és különösen az élelmiszerellátás.*

Az a jelszó tehát, hogy a hadseregszállítókat jobban meg kell adóztatni, mint a háborús konjunktúra más élvezőit, elsősorban azt a célt szolgálja, hogy a *földbirtok a hadinyereségadó alól lehetőleg kibújjon.* Könnyenhívőségre, sőt a kritikai érzéknek teljes hiányára vall, ha ennek a jelszónak iparosok és kereskedők is felülnek.

Akármit forgatjuk is a dolgot, igazságos hadinyereségadó csak az lehet, mely az ipart, kereskedelmet és mezőgazdaságot egyenlő arányban, a háborúban elért valódi többletjövedelmüknek megfelelően sújtja.

II.

A hadinyereségek rangfokozata

A hadinyereségadóról szóló törvényjavaslat szerint adókötelesek azok a vállalatok és személyek, akik a háború alatt nyereség- és jövedelemtöbbletet értek el. Adóalap a nyereség- és jövedelemtöbblet, tekintet nélkül arra, hogy mily gazdasági tevékenységből származik. A miniszteri indokolás helyesen mutat rá arra, hogy a közgazdasági élet bonyolult voltánál fogva sem állapítható meg, hogy valakinek a háború alatt elért anyagi gyarapodása mennyiben van vagy nincs összefüggésben a háborúval, s így mennyiben tekinthető az a szó szoros értelmében hadinyereségnek. *A javaslat nem tesz különbséget a hadiszállításokból szerzett nyereségek és egyéb jövedelemgyarapodás között.*

Ezzel szemben az *ellenzék* adóügyi javaslata kétféle adókulcs alkalmazását kívánja és pedig *enyhébbet* azokra nézve, akik elfogadható bizonyítékokkal igazolni képesek, hogy az elért többlet nincs semmiféle összefüggésben a háborús konjunktúrával, és *súlyosabbat* azokkal szemben, akiknek jövedelmi gyarapodása a háborús helyzet következménye. Az utóbbiak közé tartoznának elsősorban és természetesen a hadseregszállítók.

Az ellenzéki javaslat tehát a hadinyereségek között osztályoz, *rangfokozatokat* állít fel. A minősítési különbség egyelőre csak az adókulcs enyhébb vagy szigorúbb voltában jut kifejezésre, de a rangsornak az adórendszer körén messze túlmenő jelentősége is van, és hatása a háború befejezése után lesz érezhető. Mielőtt a rangfokozati beosztásnak ilyenét következményeivel foglalkoznánk, előbb meg kell vizsgálni, van-e ennek az osztályozásnak elvi alapja és gyakorlati jogosultsága.

Világítsuk meg előbb a kérdést: melyek a háború alatt elért jövedelemgyarapodás okai?

A háború első hónapjaiban a közvélemény csak azt a jövedelemtöbbletet látta, mely a hadseregszállításokból származott. Óriási tömegek vonultak be s ezeket a ka-

tonai kincstárnak kellett élelmeznie. Tekintettel a polgári lakosság többségének igen alacsony életszínvonalára, mely a harcképesség követelményeinek nem felel meg, a katonaság több élelmiszert igényelt és vont el a forgalomtól, mint amennyit a bevonultak béke idején fogyasztottak. A modern háború technikai eszközeinek előteremtése és pótlása az ipari termelés óriási fokozását tette szükségessé. Háborús iparágak és gyárak keletkeztek máról holnapra, a meglévőket kibővítették. A készletek gyors beszerzése és kiegészítése a kereskedelem több ágának új tevékenységi kört és nagy jövedelmet biztosított. Viszont a háború első időszakában oly vállalatok és kereskedelmi ágak körében, melyek a hadseregnek akkor még nem szállítottak, pangás állott be, az érdekelteken a bizonytalanság érzete vett erőt, a gyártási folyamat és az üzlet elakadt. *Ebben az időben az ipar és a kereskedelem tényleg két részre oszlott; az első a hadseregszállítások folytán rendkívül kedvező helyzetbe jutott, a másik pedig a lét és nemlét kérdése előtt állott.* A mezőgazdaságban ily szétválás nem volt tapasztalható, az élelmiszerek árának emelkedése már a hadüzenet napján megindult, és a különbség legfeljebb abban állt, hogy az egyik gazda nagyobb többletjövedelemhez jutott, mint a másik.

Ez az állapot néhány hónap múlva teljesen megváltozott. A termelési és forgalmi szervezet berendezkedett a hosszú ideig tartó háborúra, a pánik megszűnt. Ennek a második időszaknak, amely napjainkig tart, jellemző vonása *az egyre fokozódó áruhiány, melynek következtében mindenki, aki árut termel és forgalomba hoz, monopolisztikus helyzetbe jut és ennek eredményeképpen többletjövedelmet élvez.*

Az áruhiány okait csak a teljesség okáért soroljuk fel. Elsősorban áll a hadsereg egyre fokozódó szükséglete, valamint az a tény, hogy a hadvezetőség a takarékoság és anyagkímélés követelményét nem mindig érvényesíti kellőképpen. A közlekedési nehézségek fokozódása folytán a kereslet és kínálat kiegyenlítése egyre nagyobb nehézségekkel jár. Az angol blokád szigorítása következtében a nyersanyagok és készletek kiegészítése megnehezül, az ellenséges államokban hasonló áru- és anyagihiány lép fel és a még megközelíthető semleges piacokon a hadviselő felek versenye a hiányt napról-napra fokozza. A háború kitérősekor rossz termésünk volt, háború alatt pedig a földeket megművelni nem lehetett úgy, mint béke idején. A megnövekedett szükséglettel a termelés – munkáskezek és nyersanyagok hiánya folytán – nem tud lépést tartani.

Az áruhiánynak természetes következménye az árak

fokozódó *emelkedése* lett. Az állam a legerélyesebb rendszabályokkal, ármaximálással, bejelentési és rekvirálási kényszerrel, a büntető intézkedések egész sorával volt kénytelen útját állani annak, nehogy az árak az égbe nőjjenek. Hiányos rendszabályok folytán ez a törekvés csak hiányos eredményeket érhetett el. A gazdasági életben a közlekedő edények törvénye érvényesül, és a főszükségleti cikkekben beálló áremelkedés rövid időn belül minden árucikkre átterjed. Mivel a nemzeti gazdaság kívülről egyáltalában nem, vagy csak igen csekély mértékben nyerhet pótlást, valamely cikk ára csak időlegesen lehet alacsonyabb, mint a másiké, mert a kereslet mindjárt ráveti magát és felhajtja az árakat. A külföldi nyersanyagok hiányát a technikai és a kémiai tudományok belföldi anyagok alkalmazásával és megfelelő felhasználásával igyekeztek ellensúlyozni, ami a segéd- és pótanyagok árát rövid időn belül szintén fölthajtotta. A pamut- és jutaimport megszünte folytán zsákokat, ponyvákat és hasonló cikkeket *papirosból* készítenek, ami a cellulózé- és faárak növekedését vonta azonnal maga után. A *papír* alkalmazási köre különösen kiszélesedik, ennek következtében megdrágul a rotációspapír, a könyvkiadás stb. A *nyomdai betűk* ára szédületes magasságig ugrik, a hadseregnek ugyanis ónra és ólomra van szüksége, ezért minden árat megad s így a meglevő betűkészlet jórészét beolvasztják. A pamuthiány miatt a *lennek* és *kendernek*, tehát az oly vászonnak az ára is emelkedik, amely többnyire csak a polgári lakosság céljaira szükséges. A *rézhiány* folytán mindenféle ötvözet megdrágul, tehát azok is, akiknek ilyesmire iparüzemükben és háztartásukban van szükségük, nagy árat kénytelenek fizetni. *Kókuszolaj* hiányában a szappangyártás körében több disznózsírt és marhafaggyút kell felhasználni, mint azelőtt, ami az élelmezési zsírokat is megdrágította. Mikor a hadsereg nagy húsvásárlásai folytán a húsarak emelkedni kezdtek, a közönség egy része úgy segített magán, hogy főzelékevésre tért át. Rövid idő múlva a *főzelék* ára elérte azt a legmagasabb színvonalat, mely tápértékének megfelel. Mások tejre, tojásra, vajra, baromfira és gyümölcsre vetették magukat, amíg az árszínvonal ezeknél is a tetőpontra nem ért.

Mindenki, aki árut termel, árukészlet felett rendelkezik, vagy kellő anyagi eszközök segélyével árut újonnan is tud szerezni, az áremelkedés előnyeiben részesült, akár foglalkozott hadseregszállítással, akár nem, akár volt köze a háborúhoz, akár nem. Kizárt dolog, hogy nagy számmal akadjanak oly adózók, akik bizonyítékokkal tudják igazolni, hogy nyereségtöbbletük a háborús konjunktúrával

semmi összefüggésben nincs. Vártuk Vázsonyi Vilmos beszédében az idevágó példákat, vagy legalább is annyit, hogy ki fogja fejteni, mily foglalkozási ágakról lehet szó, de útmutatást nem kaptunk. Felsorolunk tehát mi néhány üzletágot és foglalkozást, melyek látszólag tekintetbe jöhetnének.

A női piperecikkeknek a hadviseléssel vajmi kevés kapcsolata van. Pedig az áremelkedés és a többletjövedelem ezeknél is kimutatható. Miért? Mert emelkedett a nyersanyagok ára, a munkabérek nagysága, megszűnt a külföldi behozatal, a kereslet és kínálat között aránytalanság állott be, a valuta romlása folytán a pénz vásárló ereje csökkent. Az *ékszerészek* sem szállítanak a hadseregnek. De a nagy háborús nyereségek folytán a fényűzési hajlandóság erősebb, a nemesfémek és drágakövek birtoklása sokak szemében nagyobb biztonságot nyújt, mint a készpénz tartása.

A könyvkiadói és könyvkereskedői üzlet terén is kedvezők a tapasztalatok. A lövészárokharc egyformasága a katonákban az olvasási szükségletet hihetetlen mértékben felébresztette, átutazó katonák minden kéznél levő könyvet megvásárolnak s itthonlevő hozzátartozóik könyvekkel árasztják el őket. Az *ügyvédek* egy része kereset nélkül áll, mások azonban jelentékeny többletjövedelmet könyvelhetnek el, mert klienseik egy része hadseregszállító lett, akiknek szerződéseit készítik, vagy büntetőjogi védelmét látják el. Egyes *orvosok* keresete is megnövekedett, mert sok más orvos katonai vagy kórházi szolgálat folytán gyakorlatot nem folytathat és mert a jövedelem emelkedése folytán az emberek egészségükért nagyobb anyagi áldozatot hajlandók hozni.

E példákat a végtelenségig lehetne szaporítani. Ha az összefüggés egyes esetekben nem is szembeötlő, bővebb vizsgálat után mindenkor kimutatható. A két év óta dúló háború dacára a nemzeti gazdaságok összefüggése még élesebben felismerhető, mint háború előtt. Ha a német tengeralattjárók ellenséges áruhajókat elsüllyesztenek, ha Archangelszknél három héttel hamarabb fagy be vagy olvad fel a jég, ha a lüneburgi pusztán a csapadék kevés, ha a svájci közhangulatban a rokonszenv a központi hatalmak vagy az entente javára változik, ez a magyar mezőgazdák, iparosok, kereskedők többletnyereségét döntő módon befolyásolja. Ha valamely hirtelen kiviteli tilalom folytán tíz vagon árut a hollandiai határon nem engednek át, melyre Németországban vagy itt biztosan számítottak, ki mondhatja meg, mily többletnyereséghez jut az az egyén, aki ilyen iparcikket termel és tart kezében. Az érdekeltek

nagy része halála napjáig sem tudja meg, hogy nagy nyereségét a hollandiai kormányzatnak köszönheti.

Földes Béla, aki az ellenzék javaslatát megindokolta, egyetlenegy példára hivatkozott, amikor a többletjövedelem nem a háborús konjunktúra kifolyása. Az íróról beszélt, akinek munkája a háború előtt elfogyott, kiadja újból, de a háború alatt nem ad el belőle semmit. Alapos a gyanúnk, hogy a panaszkodó író személyében maga a tanár úr öméltségére rejtőzik. Mi nem látunk abban nemzeti szerencsétlenséget, hogy egyetemi tanárok tankönyvei a háború alatt lassabban fogynak, amint hogy háború előtt sem tartottuk helyesnek, hogy igen gyors időközökben rendeznek belőlük a tanulói ifjúság rovására új kiadásokat. A tanár úr felszólalása élénken emlékeztet bennünket egy másik egyetemi tanárnak, Plósz Sándornak esetére, akinek legfőbb érve a könyvkivonati illetékesség eltörlése mellett (melyet e sorok írója is többször hallott tőle tanácskozáson) az volt, hogy neki kolozsvári egyetemi tanár korában valamely könyvkereskedő megrendelés nélkül küldött kisebb értékű könyveket s mikor beperelték, kénytelen volt a vételárt megfizetni. Egyetemi tanárok privát kellemetlenségei így válnak országos változások szülőokaivá. Mindenesetre jellemző, hogy Földes Béla ily döntő jelentőségű adóügyi probléma megvilágítására csak ily vérszegény példát tud felhozni. Ha ez az intézkedés a törvénytarba bekerül, a *lex Földes* nevet örök időkre megérdemli.

A háború alatt elért többletjövedelem minden esetben a háborús konjunktúra kifolyása. Ha pedig röntgenezés vagy Wassermann-féle reakció után sikerülne néhány oly esetet vegyi utón felfedezni, melyek szüzi elszigeteltségben állanak, ezek miatt külön-külön törvényt csinálni nem szükséges. Igazságtalanság őket nem éri, mert többletjövedelmük tényleg *volt*, legfeljebb néhány százalékkal magasabb adót fizetnek, mint ahogy azt az ellenzék indítványozza.

A közvéleményben már most is igen erősek azok az áramlatok, melyek a háborúval kapcsolatos bajokért *csak bizonyos* társadalmi csoportokat és foglalkozási ágakat akarnak felelőssé tenni, hogy a háború ódiúmat rájuk háríthassák át. Az egyik kiszemelt bűnbak a *hadseregszállító*, mert rajta keresztül lehet a leghatásosabban az ipart és a kereskedelmet is ütni. *Kétségtelen, hogy az ellenük szított ellenszenv sok reális tényre és indokra támaszkodhatik.* A hadseregszállítások körül a legsúlyosabb visszaélések történtek, az emberi kapzsiságnak, lelketlenségnek, a mások nyomorából kincset facsaró önzésnek legsötétebb példáit éltük meg. Az ily esetek azonban a hadseregszállí-

tások elenyésző kisebbségét teszik ki, mert máskülönben hosszú háborút viselni és győzelmeket aratni lehetetlen lett volna. A tömeglélek mélyére hatolva, meg kell állapítani, hogy az ellenszenv sokkal nagyobb mértékben alapszik a gyorsan elért nagy nyereségeken, mint az elkövetett bűnökön és gazságokon. Ez a hangulat a háború kezdeti idejéből származik, amikor – mint említettük – egyedül a hadseregszállítók csináltak nagy üzleteket, ellenben a polgári forgalom megakadt és katasztrófa fenyegetett. Ma a viszonyok már teljesen megváltoztak, sőt el lehet mondani, hogy a dolog fordítva áll, s a hadseregszállításból származó hasznok csekélyebbek, mint amelyek a termelés és áruforgalom egyéb tevékenységeiből származnak. De azért olyanok is, kik az áruhiány folytán óriási jövedelemhez jutottak, igen szorgalmasan táplálják a hadseregszállítók iránti ellenszenvet. A hadseregszállító szigorúbb ellenőrzés alatt áll, és – átvonuló csapatok alkalmi bevásárlásaitól eltekintve – árait az egekig emelheti, jövedelmét el nem titkolhatja. A hadseregszállítók nyereségének egy igen jelentékeny része úgy állott elő, hogy iparosok és kereskedők nagy befektetésekkel műhelyeket, új gyárakat létesítettek, külföldről gépeket és nyersanyagokat importáltak. A háborúnak kevés jótékony hatásai közé az is tartozik, hogy a nyersanyagokban beállott hiány a gyáripart újabb és gazdaságosabb gyártási módokra, eddig haszon nélkül elveszett anyagok értékesítésére, pótlanyagok felfedezésére kényszerítette. Ezek a technikai vívmányok a háború után is meg fognak maradni. Viszont a *nem* hadseregszállítók nagy része a kultúrának semmi szolgálatot nem tett és egyedüli gazdasági tevékenységük abban merült ki, hogy kedvező helyzetük és tulajdonjoguk merev érvényesítésével többlet-nyereségre tettek szert. A gazdasági életnek rendes kerékvágásba való visszaterelődését nagyon elősegítette az a tény, hogy a hadseregszállításokból származó nyereségek az érdekelték vásárlóképességét emelték, őket a *nem* hadseregszállító ipar és kereskedelem foglalkoztatására, nagyobb munkabérek fizetésére képesítették. A mezőgazdaságnak pedig szintén ez tette az árak szertelen fokozását lehetővé, a legtöbb földbirtokos legfőbb számítása épen abban áll, hogy a háborús konjunktúra részesei minden áremelést el tudnak viselni. Ha a hadseregszállító erkölcsileg megrovandó, e megrovás ép úgy éri azokat is, akik saját termékeik árának emelését a hadseregszállítók nyereségeire és vásárlóképességére alapítják.

A háborúk történetéből tudjuk, hogy minden háború után a meggazdagodott hadseregszállítók címekhez és be-

folyáshoz jutottak és rövid időn belül a kiváltságos társadalmi osztályok körébe emelkedtek. Pontos adatokkal kimutatható, hogy *a legtöbb öröklött előkelő vagyon háttérében hadseregszállítói nyereségek, vagy legalább is a háborús konjunktúrákból származó tőkék húzódnak meg.* A régi vagyon tiszteletet parancsol, az új vagyon – különösen akkor, amíg keletkezése a közvélemény szemei előtt megy végbe – ellenszenvet vált ki. A megkülönböztető adókulcs is egyik eszköz arra, hogy a régi vagyonok tisztességét emelje és az újakat megbélyegezze. Megható, amint Földes Béla a régi hadseregszállítók mellett érvel. „Különbséget kell tenni, úgymond, egy olyan gyár között, mely árukat termel a haditechnika számára, és egy olyan gyár között, amely csak a háború következtében lesz hadseregszállítóvá. Az elsőnek ez egy természetes konjunktúra, ő 30 vagy 60 évig várt erre. Most ez bekövetkezett. Ez tehát az ő foglalkozásának viszonyaival függ össze. Itt a megadóztatás egy enyhébb kulcs szerint indokoltabb.” Ez egy szép magyar stílus! Tudomásunk szerint a régi hadseregszállító vállalatok a háború előtt is óriási nyereségeket értek el és teljesítőképességük legszűkebb határáig nyertek mindenha foglalkoztatást; hiszen a fegyveres béke nem volt más, mint előkészület a háborúra. Tájékozatlanságra vall tehát, ha a tanár úr azt hiszi, hogy a hadseregszállító gyárak 30 vagy 60 év óta nem keresnek semmit és mást sem tettek, mint vártak a szájukba repülő sült galambra. Másrészt azok a vállalatok, amelyek hadiszerek gyártására most tértek át, igen jelentékeny befektetéseket eszközöltek, s ha különböztető adókulcsról általában szó lehetne, akkor iparfejlesztési szempontból az utóbbiaknak enyhébb megadóztatása lenne indokolt. Földes Béla, a *régi* udvari tanácsos, csak a *régi* hadseregszállítókkal rokonszenvezik, akik már szintén *régen* udvari tanácsosok, és megbélyegző adóintézkedésekkel akarná víz alá nyomni mindazokat, akik újonnan szerzett vagyonuk révén ezután akarják az udvari tanácsosság ékét és díszét elnyerni.

A háborús többletjövedelmek osztályozása az ellenzék agrárérzésű elemei körében azért talált oly osztatlan rokonszenvre, mert ez igen alkalmas mód arra, hogy *a földbirtok előkelőbb rangosztályba kerüljön* és kisebb adókulcs alapján adózzék. Az ellenzék javaslata szószerinti szövegében csak azoknak nyújtja az enyhébb adókulcs kedvezményét, kiknek jövedelme a háborús konjunktúrával semmi összefüggésben nincs. Földes Béla ellenben önhatalmúlag túlmént ezen a határon és azt bizonyíttatta, hogy a kereskedelmi és ipari többletnyereségeket maga-

sabb adókulcs szerint kell megadóztatni, mint a mezőgazdasági jövedelmeket. Azt hisszük, hogy Vázsonyi Vilmos figyelmét elkerülte ez az önálló fellépés, mert máskülönben valószínűleg tiltakozott volna ellene. A tanár úr egyik érve a kétféle adókulcs mellett az, hogy az ipar és kereskedelem nagyobb háborús nyereségeket ért el, mint a mezőgazdaság. Az előbbi fejezetben kimutattuk, hogy ez az állítás nem felel meg a tényeknek. De ha ez igaz is volna, legfeljebb csak az lenne a következménye, hogy a mezőgazdák kevesebb adót fognak fizetni, de ezen a címen enyhébb adókulcsra igényt nem tarthatnak. Semmi kétségünk nincs aziránt, hogy a földbirtok minden befolyását érvényesíteni fogja a kedvezmény elnyerése végett és a minisztérium szokásszerűen nem fog tudni a gyöngéd nyomásnak ellentállani. Amint a hadijövedelmi adó körében a földbirtok nem valóságos jövedelme után, hanem az átlagos haszonbérösszegek alapján fizet adót, a hadinyereségadónál az a felfogás emelkedik majd túlsúlyra, hogy a mezőgazdasági többletjövedelmek a háborús konjunktúrával semmi összefüggésben nem állanak és ezért a kisebb adótételt fizetik.

Az ellenzéki javaslat két kategóriát állít fel: *az uri, önzetlen foglalkozásoknak és a háború haszonélvezőinek osztályát.* Ez a különbségtétel a háború után döntő érve és bizonyítéka lesz a meginduló politikai és társadalmi harcoknak. A történelem folyamán mindenkor visszatérő jelenség, hogy *ugyanazt a gazdasági tevékenységet a kiváltságos rétegek másképen minősítik, amikor ők viszik végbe, és másképen, ha egyéb társadalmi osztályok teszik ugyanazt.* Megismétlődése ez annak az előkelő körökben érvényes erkölcsi szabványnak, hogy az árutartozások és pénzkövetelések meg nem fizetése társadalmi hátránnyal nem jár, ellenben a kártyaadósságok kifizetésének elmulasztása becsületvesztést jelent. A kereskedővel és iparossal szemben a szerződések be nem tartása ezekben a körökben még erkölcsi elítélést sem vált ki, de ha a munkás vagy cseléd nem teljesíti magánjogi kötelezettségét, akkor büntető-eljárásnak van ellene helye. *A polgári osztály gyengesége és befolyástalan volta főleg arra a tényre vezethető vissza, hogy bíralat nélkül kötelezőnek ismeri el magára nézve mindama erkölcsi parancsokat, melyeket a kiváltságos rétegek saját, jól felfogott érdekeik szempontjából állítanak fel.* Az a tény, hogy a különböztető kulcs alkalmazását iparosok és kereskedők is követelik, nemcsak a háborús közgazdaság terén való tájékozatlanságra, hanem a kritikai érzék hiányára mutat. Mint számítás is hibás részükről ez a kívánság, mert az adókivetés

idején fognak majd keserűen arra ébredni, hogy a kedvezmény reájuk nem vonatkozik.

E sorok írása közben jelent meg a lapokban az a hír, hogy a kormány az ellenzék idevágó javaslatát elfogadta. Az ellenzék egyes pártjaiban a reakciós szellem oly erős, hogy ez még a kormánypárt legfeudálisabb elemeinek maradiságát is felülmúlja. A közelmúltban gyakran megtörtént, hogy az ellenzék indítványainak elfogadása és kívánságainak teljesítése folytán a kormányjavaslatok megromlottak. Elég itt arra utalni, hogy a büntetőjogi visszaható erő szabványa is ily közeledésnek és egyetértésnek a szerelmi gyümölcse. A kormány természetesen ritka főgékonytságot tanúsít minden ily indítvány iránt és készséggel használja fel az ellenzékkel való egyetértést arra, hogy eredeti helyes javaslatait elejtse, de a felelősség elsősorban az ellenzéket és mindazokat terheli, akik nem vették észre, hogy mi rejtőzik ezen indítványok háttérében.

III.

B. Kovács János két fia

Jász-Nagykun-Szolnok vármegye egyik tiszamenti falvában élt *B. Kovács János*, vagyonos gazdaember. Az apja örökváltásos paraszt volt, akit a jobbágyfelszabadítás már saját tulajdonában talált. Egyetlen fia örökölte földjeit. A falu határában egy osztrák mágnásnak volt nagyobb birtoka, s mikor örökösei azt elparcellázták, B. Kovács János szintén vásárolt tőlük egy nagy darab földet. A gazdálkodáson kívül legszívesebben sertéshizlalással foglalkozott, nagy passzióval üzte és sok pénzt keresett belőle. Házasságából két fia származott: Péter és János. Ezek már iskolába jártak, s néhány évig a debreceni kollégiumban is tanultak. Apjuk példájára ők is előszeretettel foglalkoztak sertéshizlalással és nagy szakavatottságra tettek abban szert. Az öreg halála előtt úgy rendelkezett, hogy Péter, aki öccsénél sokkalta idősebb volt és már régen házasember, a földeket örökölje, Jánosnak pedig készpénzt és kinlevőségét hagyta. János ezután Debrecenbe költözött, ott házat, sertésszállásokat, istállót bérelt, kizárólag sertéskereskedésre és hizlalásra adta magát; de Péter is erősen üzte a gazdálkodás mellett a család kedvenc foglalkozását.

Az idő telt, s a két testvér csak ritkán találkozott egymással. Az üzlet, a gazdálkodás, a gyermekekkel való bajlódás annyira elfoglalták mindkettőjüket, hogy nem igen törődhettek egymással.

Bekövetkezett a háború. Mind a két testvér még nagyobb erővel vetette rá magát a sertéshizlalásra, mert felismerték, hogy a háború alatt ez a gazdagság forrása. János meg is volt elégedve az üzlet menetével és már előre számítgatta, hogy vagyona mennyivel fog a háború alatt gyarapodni, örömét erősen megzavarta az a hír, hogy a kormány nagy csomó törvényjavaslatot terjesztett be a képviselőház elé új adókról és a régi adók felemeléséről. Ő maga is figyelmesen elolvasta a lapok idevágó cikkeit s a „Biká”-ban, ahol a sertéshizlalók és ku-

pecek napról-napra találkoztak, riasztó híreket hallott az új adótörvények szigorúságáról, a szaklapok pedig megállapították, hogy ezek a törvények elsősorban a kereskedőket és iparosokat fogják sújtani.

Ebben az időben történt, hogy a püspökladányi állomáson a véletlen összehozta őt Péter bátyjával, akit a háború kitörése óta nem látott. János rövidesen ráterelte a beszédet arra a kérdésre, ami két hét óta annyi gondot okozott neki: az adójavaslatokra.

Mindkettő értelmes, gyors felfogású ember volt, akik ismerték a törvényeket, amelyek foglalkozásukra vonatkoztak és a saját adóügyeikben ügyvédi tanács nélkül is el tudtak igazodni.

János mindjárt azon kezdte, hogy hovatovább nem lesz érdemes sertéshizlalással foglalkozni, mert az ember kínlódik, fárad, a sok vesződségtől szinte kiölti a nyelvét, mégis a fogyasztó kígyót-békát kiált reá, az uzsora bélyegét sütik homlokára, minden fáradozásnak és bosszúságnak pedig az a vége, hogy az állam elszedi egész kezesét.

Péter nyugodtan végighallgatta János keserves kifakadásait és aztán közönyös hangon válaszolta, hogy erről szó sincs. Az ő gazdaságát tekintve, *a sertéshizlalás ezelőtt sem volt adóköteles és ezután sem fog adó alá esni.*

El is magyarázta rögtön, hogy áll a dolog.

A földadót a kataszteri munkálatokba felvett tiszta jövedelem alapján vetik ki. Kataszteri felvétel Magyarországon eddig három ízben történt: a Bach-korszakban, 1876 és 1909 után. Az átlagos tisztajövedelmet úgy állapították meg, hogy kiszámították az átlagos terméshozamot s ebből levonták a vetőmagszükségletet, valamint a múlt század közepe táján szokásos munkabéreket. Az, hogy a földbirtokos állatokat tenyészt, sertéseket hizlal, vagy egyéb más gazdasági mellékiparát üz, tekintetbe nem jött. Az első kataszteri felvétel idején Kovácsék földjének nagy része még az eredeti tulajdonos, az osztrák gróf kezén volt, kinek földjét a becsülő közegek igen alacsonyan osztályozták. Az 1876 utáni felvétel csekély mértékben emelte a kataszteri tiszta jövedelmet és mikor az előzetes munkálatokból kitűnt, hogy a kataszteri tiszta hozadék az egész országra nézve összesen 204 millió forintot tenne ki, a földbirtokosok panaszai oly erőteljesen hangzottak fel, hogy a kormány sietve szállította le ezt az összeget 155 millió forintra. Ennek persze az öreg Kovács is hasznát látta, mert az ő adóalapja is kevesebb lett *egy negyedrésszel.* Az 1909. évi felvétel alkalmából Kovács Péter földjeit *egygyel* magasabb tiszta-jövedelmi

fokozatba osztották be. De ebből sem származott baj, mert viszont az adókulcs kisebb lett. A földadó kulcsát 1868 óta háromszor szállították le, valamikor 29.7% volt, 1913 január 1-től 25.5%-ról 20%-ra szállt le, Kovács Péter ettől az időponttól kezdve még kevesebb földadót fizetett, annak dacára, hogy a tiszta jövedelme emelkedett. Az egész országon a kataszteri tiszta hozadék 303 millió koronáról felemelkedett ugyan 343 millió koronára, de a 21.5%-os adókulcsleszállítás folytán az adóbevétel 68 millió koronáról 61 millió koronára csökkent. *Egyszóval, Péter földadója apja halála óta változatlan maradt és 1913 óta pedig egyenesen csökkent.*

János felvetette azt a kérdést, hogy nem kell-e Péternek a sertéshizlalásból eredő nyereség után éppen úgy III. oszt. kereseti adót fizetni, mint öneki.

— Nem — felelt Péter. — A mezőgazdasággal összefüggő állattenyésztés és mellékiparágak kereseti adó alá nem tartoznak. Oly földbirtokos, aki állattenyésztés után kereseti adót fizetne, még nem jött a világra.

— A földadó után 30%-os általános jövedelmi pótdadó jár. Azonkívül a törvényhatósági és községi pótdadókat is a földadó alapján számítják ki. De mivel az alapadó csak a földjáradékot terheli, *a földbirtokos a sertéshizlalásból és állattenyésztésből eredő jövedelme után eddig sem állami egyenes adót, sem pedig bárminemű pótdadót nem fizetett.*

János ismét közbevetett:

— Jó, de most új adók jönnek. A háború rettenetes összegekbe került, s az államnak pénzre van szüksége. Ma még olyanoknak is, akik azelőtt nem adóztak, kétszeres adóterhet kell vállalniuk. Most csak meg fog szünni ez az adómentesség.

— *Nem fog megszűnni* — felelt Péter. — Vegyük csak az új adókat sorjában.

— A hadsegélyezési *jövedelmi* adót már tavaly kivették a 20.000 koronán felüli jövedelmekre és 1917 január 1-től kezdve a 10.000 koronán felüli jövedelmek is adó alá kerülnek. A földbirtokos jövedelmében természetesen benne van a tiszta nyereség is, amelyet a sertéshizlalás révén szerez. Ámde az 1909. évi X. t.-c. és még inkább a hozzája kapcsolódó végrehajtási utasítás úgy rendelkezett, hogy abban az esetben, ha a földbirtokos saját maga gazdálkodik, a föld jövedelmét úgy állapítják meg, hogy azt arányosítják az azon a vidéken szokásos haszonbéri összegekhez. A haszonbéri összegekre nézve a vármegyei gazdasági egyesület véleménye irányadó. A törvény és a miniszteri utasítás világosan kimondták, hogy az állat-

tenyésztésből eredő jövedelem csak akkor esik adó alá, ha az illető birtok belterjes kihasználásának arányait túlhaladja.

— Szóval, arra nincs eset, hogy földbirtokos az állattenyésztésből eredő jövedelem után jövedelemadót fizessen?

— Óh igen, a végrehajtási utasítás csakugyan szól egy ilyen esetről és példakép megemlíti, hogy ha valaki három hold földbirtokon tehenészetet tart fenn, akkor ebből eredő tiszta bevétele jövedelemadó (sőt egyúttal III. oszt. kereseti adó) alá esik. Szóval, minél kisebb a birtoka valakinek, annál jobban bünteti a törvény az *okszerű* gazdálkodásért.

De hadinyereségadót csak kell fizetned?

— Azt sem kell. A törvényjavaslat szerint az adó tárgya az a jövedelmi többlet, melylyel a háború alatti tiszta jövedelem a háború előtti jövedelmet felülmúlja. A törvényjavaslat továbbá azt is mondja, hogy a jövedelem kiszámításánál az 1909:X. t.-c, tehát a jövedelmi adóról szóló törvény irányadó. Ez pedig úgy intézkedik, hogy a föld jövedelme az átlagos haszonbérösszegek alapján határozandó meg. Hadinyereségadót tehát csak azon többlet után kell fizetni, melylyel pl. az 1916. évi haszonbérátlagok az 1913. évi átlagokat felülmúlják. Mivel pedig a háború alatt a haszonbérek nem emelkedtek, a hadinyereségadó fizetésére nincs alap, bármennyire emelkedett is ezalatt a föld jövedelme és bármily haszon is származott az állattenyésztésből és sertéshizlalásból.

— Így áll a dolog – fejezte be Péter – Most mondd el öcsém, hogy te, mint kereskedő és iparos, mennyi adót fizetsz a sertéshizlalás után?

János mély sóhajtással kezdte el.

— A sertéshizlalási üzlet után *III. osztályú kereseti adói* kell fizetni. Ennek az adónak névleges kulcsa 10%. Az adókiivető bizottság emiatt sosem kutatta az igazi jövedelmet, mert különben a magas adókulcs folytán az adózás elviselhetetlenné vált volna. Az én kereseti adóm kezdetben igen mérsékelt volt, de minden harmadik évben a kivetés alkalmából valamivel felemelték, úgy hogy lassan-lassan mégis megnövekedett. Az egész országban a III. oszt. kereseti adó kivetési eredményei az 1893-1912. közötti időszakban 62%-kal emelkedtek, de az iparosok és kereskedők adójának emelkedése a valóságban ennél sokkal nagyobb volt, mert hiszen a III. osztályú kereseti adót a haszonbérlők is fizetik, már pedig ezeknek 80%-a egészen kis adófizető. Az én adóm is az utolsó húsz év alatt a duplájára emelkedett. Mivel az adó így is elég méltá-

nyos és enyhe volt, nem panaszkodom azért, hogy a földbirtok adója ezidő alatt teljesen változatlan maradt.

— A III. osztályú kereseti adó után 35%-os általános jövedelmi pótdadó fizetendő. Ezalatt az idő alatt tehát nemcsak a kereseti adó, hanem ez a pótdadó is az eredeti összeg kétszeresére emelkedett. A községi pótdadó, az útadó, az állami betegápolási adó s minden egyéb pótdadó szintén duplájára szökött fel. Arról már nem is panaszkodik az ember, hogy Debrecenben azelőtt nem volt városi pótdadó, most pedig már közel jár a 80%-hoz. Ez az emelkedés különösen súlyosan nehezedik olyanokra, akiknek állami egyenes adója közben szintén emelkedett.

— Kezdetben, amíg az üzlet meg nem izmosodott, bérelt házban laktam és a sertésszállások részére szintén telket béreltem. Ezek után fizettem 11.2%-os adót. A házbéradót ugyan a háztulajdonos fizeti be, de valójában a lakó viseli azt a magasabb bérösszegben. Lakásomért, mely öt lakrészből állott, az utolsó időben 1500 korona bért fizettem. Ennek 11.2%-a 168 korona. Nálatok falun öt lakrészes házért a házosztályadó csak 16 korona, tehát a városi ember házadóterhe tízszer nagyobb. Mikor a lakbér kezdett elviselhetetlenné válni, elhatároztam, hogy megveszem azt a házat, amelyben laktam. Debrecenben ebben az időben még nem volt általános házbéradó, így a vétel után a ház nem házbéradó, hanem a házosztályadó harmadik fokozata alá esett. Ennek adótétele 24 korona volt, szóval a házadóm 144 koronával csökkent. A magyar adórendszernek sajátos jellemző tulajdonsága, hogy a lakó, aki rendszerint szegényebb ember, nagyobb adót fizet, mint a háztulajdonos, aki a saját házában lakik és ha a lakó megveszi azt a házat, melyben eddig bérben lakott, házadója kevesbedik. Nem sokáig tűnődhettem ezen a furcsaságon, mert az 1909. évi VI. t.-c. elrendelte, hogy a 15.000 lakoson felüli városokban az általános házbéradót egyes közigazgatási kerületekben be lehet hozni, ha ott az összes lakrészeknek fele bérbe van adva. Az én házam is ilyen utcában fekszik. A lakás bérértékét összehasonlítás után állapították meg, s mivel időközben a házbérek nagyon emelkedtek, azt 2000 koronára tették. Az adókulcs most 14%, s így a házbéradó 280 koronára szökött fel. Csak azzal vigasztaltam magamat, hogy a házvétellel egyidőben a Nagyerdőhöz vezető út közelében egy kis villát is vásároltam. Erre nem terjed ki az új rendelkezés hatálya, hanem csak azokra az utcákra, ahol a forgalom élénkebb, ahol iparosok és kereskedők laknak. Lakást és irodát tartani életszükséglet, villában lakni nem. És mégis az utóbbi sokkal kisebb adótétel alá esik, mint a lakás és iroda.

— Így áll a helyzet a régi adókkal. Beszéljünk most az ujakról.

— A hadsegélyezési *jövedelmi* adót már tavaly is fizetni kellett. Mikor az adót kivető bizottság előtt arra hivatkoztam, hogy a megélhetés is drágább lett, azt válaszolták, hogy a sertéshizlalóknak a jövedelme a háború alatt köztudomásúlag emelkedett. Az idén a második kivetés alkalmából már fel is emelték az adót azzal az indokolással, hogy köztudomás szerint a sertéshizlalásból eredő jövedelem a háború második évében még nagyobb mértékben emelkedett.

— A hadi nyereségadó alapjául a háborús évek alatt szerzett jövedelmi többlet szolgál. A hadi jövedelemadót reám már két ízben kivették, de azért a törvényjavaslat feljogosítja az adóhatóságot, hogy a jogerősen kivett adó újból való megállapítását kérhesse, ami a további fel-emeléssel egyértelmű. A földbirtoknál ez elő nem fordulhat, meri a törvény szerint a haszonbérösszeg az adóalap. Legfeljebb akkor lehetne újrafelvételről szó, ha a vármegei gazdasági egyesületek megállapítanák, hogy az átlagos évi haszonbérösszegek emelkedtek. Ezt pedig nem fogják megtenni. Az én háborús nyereségem nagyrésze azonban az állampénztárba fog vándorolni.

— Egyik új javaslat a ill. osztályú kereseti adó érvénybentartásáról szól. Mikor a címet elolvastam, nagyon megörültem neki, mert azt hittem, hogy három évig nem fognak háborgatni. Korán örültem, mert a javaslat a címével ellentétben, megengedi, hogy a pénzügyi hatóság az adóköteles fél adójának felemelését kérhesse, ha a kereset lényegesen növekedett. Igaz, hogy a pénzügyminiszter belement oly módosításba, hogy az adó felemelésének csak akkor lehet helye, ha nem a kereset, hanem az üzlet terjedelme növekedett. De ez sem segít rajtam, mert több katonai parancsnokságnak szállítottam sertést, ami az üzlet terjedelmét megnövelte. Háborúban a legnagyobb vásárló a katonai kincstár és amíg a törvény a hadseregszállítást el nem tiltja, nem lehet elzárkózni attól, hogy az ember ne a legnagyobb és leghitelmesebb vevővel lépjen üzleti összeköttetésbe. Többektől hallottam, hogy te is szállítottál sertést és szalonnát a katonai parancsnokságnak, de nem olvastam egyik javaslatban sem oly intézkedésről, hogy ezért a földadót fel fogják emelni. A III. osztályú kereseti adónak felemelése magával srófolja az általános jövedelmi pótradót, a betegápolási pótradót és minden oly adószolgáltatást, melynek alapja a III. osztályú kereseti adó összege.

A két testvér sokáig elgondolkozva nézett a levegőbe. A csendet végül a fiatalabbik törte meg.

— No de az új adók között ott van a *vagyonadó* is! Ott már számíthatunk egyenlő elbánásra, mert mindketőnk sertésállományát ugyanazon az alapon fogják megbecsülni.

— Tévedés ezt hinni, – mondta B. Kovács Péter. – Földbirtokosnál a sertésállomány *gazdasági felszerelés*, az ipari sertéshizlalóknál pedig *üzleti tőke vagy árukészlet*. Az előbbi enyhébb elbánás alá esik, mint az utóbbi. A végrehajtási utasításban bizonyára lesz erre vonatkozó szabály. Az Omge azt javasolja, hogy a felszerelés értéke tíz évenként átlagosan állapíttassék meg, tekintet nélkül a valódi értékre. A földbirtokosoknál tehát a becslés egységcs lesz, a sertéskereskedő és sertéshizláló tekintetében pedig esetről-esetre az adókiadó bizottság fogja azt eldönteni. A földbirtoknak az adózásnál az az előnye is van, hogy az adózási szabályok az egész földbirtokos osztályra nézve egységesek, a földbirtokos nem függ a kincstári közegek buzgóságától, az adókiadó bizottságok szigorúságától, míg az iparos és kereskedő az adóalap megállapításánál sosem tudhatja előre, hogy vele szemben mily mértéket fognak alkalmazni.

— Pedig mennyi vesződséggel jár az ipari hizlalás – felelte János. – A háború kitörése óta szörnyű nehézségekkel kellett megküzdenuk, hogy a sertések etetésére tengerit szerezhessünk. A 2072/915. számú kormányrendelet az ipari hizlalóknak nem engedte meg, hogy közvetlenül a termelőktől vásároljanak és a városoknak sem adott módot arra, hogy a területükön lévő hizlalók kukoricaszükségletéről közös beszerzés útján gondoskodjanak. Kénytelen voltam a sertések jó részét sovány állapotban elvesztegetni.

— Én nem panaszkodhatom – monda az idősebbik. – A takarmány egyrészét magam termeltem, azonkívül a 2072. számú rendelet a mezőgazdasági hizlalóknak megengedte, hogy a sertések részére takarmányt maguk közvetlenül vásárolhassanak.

— Az is furcsa dolog, – fűzte a szót tovább János – amit a javaslatok az *üzleti könyvekre* vonatkozólag rendelkeznek. Neked nincsenek üzleti könyveid, csak régmódi feljegyzéseid. Az én cégem be van jegyezve, rendes könyvelőt tartok. Ezért jutalmul az adókiadói szabályok velem szemben szigorúbbak, s a vagyoni adó alapjául a könyvekben foglalt értékelés szolgál, nálad pedig könyvek hiányában még az adóalapot sem fogják tudni kikutatni.

Ezután még hosszasan beszélgettek üzleti dolgokról.

A fiatalabbik testvér egy ügynök címét kérte bátyjától, aki azt névjegyére írta fel.

— Mi az? — kérde János, kezébe véve a névjegyet. — Mióta írod a nevedet *Kováchnak*?

Péter elvörösödött.

— Amióta a fiuk felnőttek! Azok'már egyetemre jártak, úri társaságban forognak. Nekik volt ez a kívánságuk. Ők már predikátumot is használnak, ehhez pedig az az egyszerű „cs” nem igen illik.

— De hiszen mi nem vagyunk nemesek. — felelt az öccs, kibén felforrt a debreceni civisgög. — Én még jól emlékszem az öregapánkra, aki csak vasárnap öltözködött fekete ruhába, különben egész héten ingben-gatyában járt a gazdaságban és a vásárookra is csak mándlit húzott.

— Igaz — monda az idősebbik. — De hát így kívánják a gyermekek. Különben is nincs ebben semmi igaztalan vagy jogtalan dolog. 1848 előtt, aki a nemességhez tartozott, adót nem fizetett. Ezen az alapon ma én is, de meg minden gazda, aki sertéshizlalással foglalkozik, bátran számíthatja magát nemesnek mert bárminő nagy legyen is a sertéshizlalásból való jövedelme, utána *adót nem űzet*.

IV.

A kereseti adó reformja

Az új adójavaslatok közül kereskedői és iparos körökben a legnagyobb nyugtalanságot a III. osztályú kereseti adó *felemelésére* irányuló javaslat keltette. Első tekintetre úgy látszik, hogy ez az aggodalom egyáltalán nem indokolt, hiszen azzal jóelőre mindenki tisztában lehetett, hogy az adókat fel kell emelni. A jövedelmi adó életbeléptetése, a hadinyereségadó és a vagyonadó súlyosabb terhet jelentenek, mint a kereseti adó tervezett felemelése. Mi az oka mégis ennek a nyugtalanságnak?

A választ erre a kérdésre megkapjuk, ha a III. osztályú kereseti adónak adórendszerünkben foglalt helyzetét vizsgáljuk meg.

Az eddigi egyenes adók túlnyomóan *hozadéki* természetűek voltak, az adóhatóság nem az adóköteles fél tényleges jövedelmét kutatta, hanem a törvényben meghatározott ismérvek és átlagszámítások alapján döntötte el, hogy kinek mennyi adót kell fizetnie. A *földadónál* az adókövetés alapja a kataszteri munkálatokban kitüntetett tiszta jövedelem, mely évtizedeken át változatlanul marad. A *házosztályadónál* az adóhatóság nem kutatja, minő jövedelmet jelent a tulajdonosra nézve a ház használata, mily összeget kellene neki érte fizetni, ha azt bérbe akarná venni, szóval nem állapítja meg a ház *haszonértékét*, hanem a törvény tarifát állított fel, mely megmondja, hogy a községek nagysága és a lakrészek száma szerint, hány korona adót kell fizetni. A *házbéradót* egyenesadónak tekinteni nem lehet, mert azt a lakó a magasabb házbérben fizeti meg, tehát valójában a fogyasztási adók közé kellene sorolni. A *tőkekamat- és járadékadó* alól épen a legfontosabb tőkejövedelmek vannak felmentve, s a pénzügyi betétek adóján kívül ez az adónem 1912-ben mindössze 3,326.000 koronát jövedelmezett. Egyedül az állandó fizetéseket terhelő *IV. osztályú kereseti adónál* szolgál a valódi jövedelem az adókövetés alapjául.

Ezzel szemben a *III. osztályú kereseti adónál*, minden

hozadéki jellege dacára, az adóhatóságnak elvileg megvan az a joga, hogy az adót a tényleges jövedelem után vesse ki. Az 1875:XXIX. t. c. szerint az adókimetés alapja az utolsó három évi tiszta kereseti vagy üzleti eredménynek átlaga. Nincsen arra nézve tiltó intézkedés, hogy a tényleges eredményt adóalapul venni nem szabad s az adóköteles fél nem panaszkodhatik amiatt, hogy valódi jövedelme után akarják megadóztatni. Az adóösszeg a három évi ciklus alatt nem változik, de az adóhatóság minden kimetés alkalmával magasabbra emelheti az adóalapot, s így emelheti az adót is. A földadónál ez meg nem történhetik, mert a kataszteri tiszta jövedelemhez az adóhatóságnak hozzányúlnia nem szabad. Akármennyire is emelkedik a házak haszonértéke, a házosztályadót felemelni nem lehet, az adóhatóság csak azt vizsgálhatja meg, hogy hány lakrész van a házban, s ha ezek száma nem változott, a házosztályadót sem lehet megbolygatni.

A III. osztályú kereseti adó tehát lényegileg jövedelmi adó és tisztán az adóhatóságtól függ, hogy az adózás alapjává a tényleges jövedelmet tegye. A 10%-os adókulcs elviselhetetlenül magas volta folytán gyakorlatilag a helyzet úgy alakult ki, hogy az adóhatóság ezzel a joggal csak a legkritkább esetben élt. Az adókimetés rendszerint az u. n. minimális tételek segítségével, az üzletbér és lakbér alapul vételével történt. Az adókimető bizottság a bérösszeg alapján állapította meg a valószínű átlagos üzleteredményt s ennek 10%-a volt az adó. Ennyiben tehát a kereseti adó is hozadéki adónak tekinthető. Mindazonáltal az adóhatóság keze nem volt oly szigorún megkötve, mint a föld- és házosztályadónál, mert az üzletbérnek 25-100%-át, a lakbérnek pedig 1½-8-szoros összegét vehette alapul, szóval a lakbérszorzó nem fix tétel volt, hanem tetszés szerint tágítható. Ellentétben a földbirtokossal és a saját házában lakó háztulajdonossal, akiknek adója hosszú időre változatlan, az iparos és kereskedő az adókimetési tárgyalásig teljes bizonytalanságban van az iránt, hogy minő adóalap után fog adót fizetni.

A III. osztályú kereseti adó szerkezetében bennrejlő eme tulajdonság veszélyes következményekkel jár, mihelyt egyenes adórendszerünknek modern elvek szerint való reformjára kerül a sor.

Az első ily kísérlet 1909-ben történt, midőn a törvényhozás megalkotta az általános jövedelmi adóról szóló törvényt, a III. osztályú kereseti adót pedig általános kereseti adóvá változtatta át. A két adónem szabályai között lényeges különbség alig fedezhető fel s ami van, az is onnan ered, hogy az általános kereseti adó nem az összjövedel-

met, hanem csupán a jövedelem egyik ágát terheli. Mindkét adónem bevalláson, a létminimum adómentességén és fokozatos adókulcs alkalmazásán épül fel, mindkettőnek alapja az adókötelesnek az adóévet megelőző évből származó tiszta jövedelme, az adókimutatási eljárás szabályait mindkét adónemre nézve az 1909:X. t.-c. írja elő. A különbség csak az adókulcsban van: a jövedelmi adó kulcsa 0.62%-tól 5%-ig, az általános kereseti adóé pedig 1%-tól 3%-ig emelkedik. Ha mindkét törvényt egyszerre hajtják végre, akkor a kereskedelem és ipar egyéb foglalkozásokkal ellentétben *két személyes jövedelmi adót* fizetett volna, míg a föld- és házbirtokból eredő jövedelemre a régi hozadéki adók fennmaradtak volna. Az 1909-1912. évi adóreformnak egyik vezető gondolata: *az általános kereseti adónak és az általános jövedelmi adónak egybekapcsolása*, voltaképpen fejtetőre állítása annak az elvnek, hogy a személyes tevékenységből és munkából származó, tehát *nem* fundált jövedelmeket enyhébb elbánásban kell részesíteni, mint a föld- és házbirtokból, valamint a tőkéből eredő jövedelmeket.

Az adóreform alkalmából a kereseti adó 10%-os kulcsát leszállították és pedig 1909-ben 5%-ra, 1912-ben pedig 1-3%-ra. Ez a leszállítás azonban csak névleges volt, mert az *adózó szempontjából az adókulcs leszállítása akkor jelent csak igazi előnyt, ha ezzel az adó összege is kevesedik*. De ha a leszállítással egyidejűleg az adókimutató hatóság az adóalapot felemelheti, az adózó ezzel keveset, vagy semmit sem nyer, sőt esetleg rá is fizethet. 1912 végén a kormány az 1909. évi adótörvényeket az 1912. évi adónovellában foglalt módosításokkal életbe akarta léptetni. A kereseti adóról szóló törvény *minimális* kontingenst irt elő, s ennek folytán az adóból 1913-ban 29 millió koronának okvetlenül be kellett volna folynia, mert máskülönben a pénzügyminiszter pótkivetést rendelhetett el. Az 1913. évi költségvetés általános kereseti adó címén 30,160.000 koronát irányzott elő. Ez az összeg körülbelül megfelelt annak a bevételnek, mint amennyi abban az időben a III. osztályú kereseti adóból tényleg befolyt. Ugyanazt az adóbevételt alacsonyabb adókulcs mellett azonban csak úgy lehet elérni, ha *az adóhatóság ugyanoly mértékben emeli le az adóalapokat, mint ahogy a törvény az adókulcsot leszállította*. Sőt az emelés aránya még magasabb lett volna, mert a törvény az általános kereseti adónál is elismerte a létminimum adómentességét. A nagyszámú kis adózó kiesése folytán az adóbevétel csökkenését, csak az adóalapoknak még fokozottabb emelésével lehetett volna ellensúlyozni.

Ugyanekkor a földadó kulcsát is leszállították 25.5%-ról 20%-ra, tehát 21.5%-kal. De ez a leszállítás csakugyan csökkentette az adót, mivel a kataszteri tiszta jövedelem, mely az egész országra nézve csak mindössze 10%-kal emelkedett, hosszú időn át változás alá nem eshetik. A földadó kulcsának leszállítása *igazi adóelengedés* volt.

Most, amidőn a kormány a hadinyereségadó, a jövedelmi adó és a vagyonadó életbeléptetésével adórendszerünket ismét modern irányban akarja átalakítani a III. osztályú kereseti adóval kapcsolatos eme veszély ismét kísért. Az új adónemek a tényleges jövedelmet és a valódi vagyoni, állást teszik az adókievetés alapjává, s az adóhatóságnak módjában áll a teljes adóalapot kikutatni. Ugyanekkor a földadó és a házosztályadó változatlanul megmaradnak, ellenben a III. osztályú kereseti adóra vonatkozó javaslat értelmében az adóhatóság ennek az adónak felemelését kérheti, ha az adóköteles fél üzletének terjedelme emelkedett, vagy az ő adója a hasonló foglalkozást űző többi adózók adóterhéhez képest alacsonyabb. A pénzügyi bizottság a javaslatokon megnyugtató módosításokat eszközölt, de az adóemelés lehetősége – ha szűkebb keretek között – továbbra is fennmarad. Ez annyit jelent, hogy a kereskedők és iparosok üzletük tényleges jövedelme után két személyes természetű adót fognak fizetni.

Felmerül tehát a kérdés, miként lehetne ezen az aránytalanságon segíteni. A gyökeres reformot, a *III. osztályú kereseti adó eltörlését*, az államkincstár mai kedvezőtlen helyzete kizárja. Minden indítványnak abból kell kiindulnia, hogy az eddigi adóbevételt az államkincstárnak feltétlenül biztosítani kell.

Az egyik megoldás az lenne, ha a törvény a föld- és házbirtokot, valamint a tőkekamat- és járadékadóköteleseket ugyancsak *két jövedelmi jellegű személyes adó alá vonná*. Az adóhatóságnak meg kellene adni a jogot, hogy a földadó emelését kívánhassa, ha a földbirtok jövedelme a kataszteri munkálatokban megállapított tiszta jövedelmet aránytalanul túlhaladja, vagy ha az egyes földbirtokosok adója között ilyen aránytalanság állapítható meg. A házosztályadó emelésére pedig akkor kerülhet sor, ha a házak hasznóértékének megbecslése folytán kitűnnék, hogy valamely háznak házosztályadója aránytalanul alacsonyabb, mint a hasonló nagyságú, de bérbeadott házak és lakások után fizetett adó. A tőkekamatadó körében arról kellene gondoskodni, hogy az eddig adómentes kamatjövedelmek szintén adó alá vonassanak.

A parlament mai összetétele mellett ily indítvány si-

kert nem remélhet. Ennélfogva a megzavart arányosság csak úgy állítható helyre, ha a III. osztályú kereseti adó a földadó és a házosztályadó mintájára szintén teljesen *megmerevítettnek*. Ezt olyképen kellene megcsinálni, hogy a most érvényben levő adóösszegek változatlanul megmaradnának és az új adókiivetésnek csak azokra nézve lenne helye, akik üzletüket és foglalkozásukat újonnan kezdik meg. Ez a megoldás volt a kereskedői és iparos körök egyhangú kívánsága. A pénzügyminiszter látszólag eleget is tett ennek az óhajtásnak, mert a III. osztályú kereseti adó érvényben tartására nyújtott be javaslatot. Nagy volt azonban a kiábrándulás, mikor kitűnt, hogy a címben foglalt ígéret dacára az adóhatóságnak módjában fog állani a „*megmerevített*” kereseti adó felemelését kívánni.

A végleges megoldás csak abban állhatna, ha a törvényhozás a III. osztályú kereseti adót a mai rendszer teljes elejtésével *külső ismérveken nyugvó tárgyi adóvá alakítaná át, s az adóhatóság nem az adóköteles jövedelmet, hanem csupán az adóösszeget állapítaná meg.*

E cél elérésére legalkalmasabb eszköz a *tarifális* adóztatás.

A törvény ebben az esetben az adóösszeg megszabásánál nem az adóköteles üzem és foglalkozás jövedelméből, illetőleg kereseti nyereségéből, hanem bizonyos részletesen meghatározott, külsőleg felismerhető ismérvekből indul ki s ezekhez szabja az adótételeket. Ezek a *külső ismérvek* külföldi törvényhozások szerint rendszerint a következők: Az üzlet és műhely bérértéke, a telephely lakosságának száma, a segéd munkások, az alkalmazottak és az üzemi eszközök száma, az állati és motorikus munkaerő, a munkagépek, a feldolgozott nyersanyagok és a termelt cikkek mennyisége, az álló és a forgótőke nagysága, stb. Egyes vállalatoknál és foglalkozásoknál azonkívül speciális ismertetőjelek soroltatnak fel, pl. mészárosoknál a levágott állatok száma, szesz- és sörgyárosoknál a főzőkészülékek termelőképesége, vagy a felhasznált nyersanyag mennyisége, áruházaknál az üzleti forgalom nagysága. A törvény minden ismérv után előírja az adótételeket, s valamennyit egy többé-kevésbé részletes és rendszerezett táblázatba – *tarifába*. foglalja össze, melyben az adóköteles vállalatok, az üzem neve, terjedelme, a telephely lakosságának lélekszáma alapján különböző osztályokba soroztatnak.

A tarifarendszer előnyei kézenfekvők. Mivel nem irányul a tiszta jövedelem kinyomozására, mellőzhetővé teszi az adózók viszonyaiba való zaklató beavatkozást.

A külső ismérvek megállapítása az esetek túlnyomó részében nem ütközik nehézségbe, ami a különben is túlterhelt adóigazgatás munkáját megkönnyíti. Végül a felmerült problémát: *a kereseti és jövedelmi adó szétválasztását* majdnem teljesen megoldja.

A tarifarendszer ellen emelt kifogások a következők: A külső ismérvekből nem lehet mindig az egyes üzemek hozadékképességére egyformán helyes következtetést vonni, ami aránytalan adóztatásra vezet. Egyes ismeretőjelek, pl. alap- és üzemi tőke kinyomozása néha súlyosabb feladat, mint a tiszta hozadék megállapítása. Ha a tarifa kevés ismérvet állít fel, ez az adóigazgatás tevékenységét megkönnyíti ugyan, de nem nyújt kellő direktívát és a fejlettebb, bonyolultabb szervezetű üzemeket enyhébben sújtja. Viszont túlságosan sok ismérv felhalmozása a tarifát áttekinthetőségétől fosztja meg. A tarifa gyorsan elavul, ha pedig a technika haladásával lépést akar tartani, minden évben újabb átdolgozásra szorul. A tarifa továbbá uniformizálást tesz szükségessé. Régebben, az ipar kezdetleges korszakában ez nem okozott hátrányokat, mivel az ugyanazon osztályba sorozott üzemek és foglalkozások átlagos hozadékképessége körülbelül egyforma volt. A kapitalizmus mai korszakában az egyenlősítés a gyengébb és technikailag fejlettebb üzemek aránytalan megterhelésére vezet. Az átlagos adótételek szerinti adóztatás rendszerint minden adónemnél a kisebb existenciák nagyobb terhét jelenti. Végül azt is hangoztatják, hogy a tárgyi ismérvekre támaszkodó adó nem számol a vállalkozó személyes körülményeivel és tevékenységével.

Az ellenvetésekre a következőkben válaszolhatunk: A nehézségek és fogyatkozások jelentékeny része a tarifa óvatos és gondos megszerkesztésével eltüntethető. A felhozott kifogások csak oly adórendszerek körében igényelnek bővebb megfontolást, melyek az általános jövedelmi adót nem ismerik, s ahol az iparból és kereskedelemből folyó jövedelemnek egyenes utón való megterhelése egyedül a kereseti (ipar) adó van hivatva, mint Franciaországban és Belgiumban. Ilyen államokban joggal lehet a kérdést felvetni, mi szükség van az ipari jövedelemnek ily közvetett és bonyolult utolérésére s miért nem fordul a törvényhozás a tiszta hozadék, illetőleg jövedelem megadóztatásához. De miről van nálunk szó? Itt éppen úgy, mint Ausztriában az egyenes adórendszer sarkpontja ezután az *általános jövedelmi adó* lesz, s a kereseti adó megtartása nem elvi okokból, hanem csupán azért történik, mert az államkincstár, tekintettel a háború okozta teheremelkedésre, még átmenetileg sem mondhat

le a kereseti adóból befolyó biztos bevételről. Ily tényállás mellett nem kell a kereseti adónak eszményien tökéletes szabályozására törekedni, s a szükségletnek teljesen megfelelő oly rendszer is, mely az államkincstárnak eddigi bevételét biztosítja, a feltűnőbb aránytalanságokat kiküszöböli s a kisebb adózókat lehetőleg megkíméli. A tarifális rendszer a maga középadótételeivel sokszor hátrányos ugyan a kisemberre, de ennek helyzete hátrányos az általános jövedelmi adónál is, mert a kis jövedelmek rendszerint az utolsó fillérig kinyomozhatók, míg a nagyobbak és legnagyobbak gyakran minden nyomozás alól kibújnak.

A tarifális adózás hátrányai a tarifának gondos és figyelmes kidolgozása mellett elkerülhetők. E tekintetben kitűnő minták állanak rendelkezésünkre: a francia pátensadó táblázata, mely folytonos átdolgozás és javítás folytán majdnem teljesen mondható, s az 1892. évi osztrák tarifa javaslata, melynek alapjául gyakorlati úton eszközölt 142.000 számítás szolgált. Sőt bátran állíthatjuk, hogy a magyar kereskedelem és ipar viszonyait tekintve, nem is oly nagy baj, ha a tarifa a teljes tökéletesség fokát nem éri el. Annak a hátrányait is túlozzák, hogy a tarifa hamar elévül. A legtöbb törvényhozás felhatalmazza az adóhatóságokat, hogy azokat a vállalatokat, melyek a tarifában nem találhatók, analógia útján adóztassák meg. A francia tarifa öt évenként általános revízió alá kerül s az 1892. évi osztrák javaslat felhatalmazta a pénzügyminisztert, hogy az országos kereseti adó-kontingens bizottság hozzájárulásával, a törvényhozás utólagos jóváhagyása mellett, a tarifa tételeit szükség esetén megváltoztathassa.

Mivel tehát a jövőben a kereseti adónak szerepe csupán az lehet, hogy az eddigi adóbevételt biztosítsa, teljesen elegendő, ha az adóigazgatás csak a közepes adózóképesség, (az osztrák törvény szerint: mittlere Ertragsfähigkeit) kinyomozására törekszik s csupán azt vizsgálja, hogy *melyik tarifátétel vagy adótétel felel meg az adóalany teherviselő képességének és az ugyanazon iparágban és községben működő többi iparosok és kereskedők fizette adóval való arálynak.* Iparunk s kereskedelmünk túlnyomó részében még annyira fejletlen, hogy átlagos üzleti viszonyok feltételezése nem okozhat túlságos aránytalanságot. A nagyiparban pedig az üzemi koncentráció és a kartellszervezkedés szintén oly egyformaságot teremtett, mely az átlagos adóztatás iránti aggályok eloszlatására alkalmas.

A tarifális rendszer hátrányait a külső ismérvek helyes megválasztásával lehet ellensúlyozni. Ebből a szempontból feltétlenül mellőzni kell az álló- és forgatóke nagy-

ságára alapított adóztatást. Az álló- és forgótőkének ki-mutatása – mint azt már előzőleg is kiemeltük – gyak-ran még nagyobb nehézségekkel jár, mint a tiszta hozadék vagy jövedelem utolérése. Kerülni kell továbbá az adózók-nak helységosztályokba való sorozását, a lak- és üzletbér-nek kizárólagos alapul vételét, mert mindkét esetben a vá-rosi lakosság súlyosabb adóterhet visel, mint a falusi. Az aránytalanság a lakbérek növekedésével egyre jobban fo-kozódik. Az 1892. évi osztrák javaslat szükség esetére szintén megengedte, hogy az adóalapot az üzletbér alapján számítsák ki, de a lakbérszorzó annál kisebb volt, minél nagyobb a város. Ezt a példát nekünk is követni kellene.

Az aránytalanság elkerülésére további eszköz, ha a tarifa rugalmasságát fokozzuk és ha az adótételeket a tör-vény úgy állapítja meg, hogy az adóketőbizottságoknak kellő hatásköre van, a maximális és minimális tételek kö-zötti távolság kihasználására és a személyes körülmények tekintetbevételére. A tételes adórendszerek kétféle tarifát ismernek. A *fix* tarifánál a törvény előírja az adótételeket s azokat az adóhatóság minden változtatás nélkül köteles alkalmazni, ellenben a *mozgó* (elasztikus) tarifánál a tör-vény az adótételeknek alsó és felső határait állapítja meg s ezen belül az adókető hatóságoknak szabad mozgást enged. A francia pátensadó *fix* tarifát alkalmaz. Pl. a kö-zönséges asztalos, ki egy 35.000 főnyi lakosságú városban lakik, alapidj (*droit fix*) fejében a tarifa szerint 24 frankot fizet s az adókető hatóságnak nincs módjában ettől az összegtől eltérni. Az 1892. évi osztrák javaslatnak, – me-lyet e téren a legkitűnőbb törvényhozási munkának tar-tunk, – tarifája viszont *mozgó* tarifa. A közönséges asz-talos adótétele 10.000 lakosnál népesebb városokban 2.40-9.60 firt volt, azaz a felső határ adótétele négyszerese volt a minimumnak s ezen határokon belül az adóketőbizott-ság a fennforgó körülményeket szabadon mérlegelhetette. A *mozgó* tarifát nekünk azért is el kell fogadni, mert ez a magyar adórendszerben különben sem újság, hiszen a III. osztályú kereseti adónál a minimális adóalapul az üzletbér 25-100%-a szolgál, tehát a tarifa elasztikus, mert az adó-ketőbizottság e határokon belül a fennforgó körülmé-nyekhez képest állapíthatja meg az adóösszeget.

Ha a pénzügyi kormány a tarifa készítésével járó ne-hézségektől visszariadna, akkor a cél elérésére legalkal-masabb eszköz volna a *mai osztrák rendszer* elfogadása. Az osztrák általános kereseti adó szintén nem a jövedel-met kutatja, hanem csak az adókető fél adóját állapítja meg, azonkívül felosztással – repartícióval – kapcsola-tos, amennyiben az adó kontingentálva van és a törvény

által meghatározott adófösszeget az adóhatóság, illetőleg az adózókból alakított autonóm adóketőbizottságok osztják szét az egyes adózók között. Az adózók négy adóosztályba soroztatnak: az elsőbe tartoznak azok, akiknek előző évi adóelőírása 2000 koronát meghalad, a másodikba azok, kiknek előző évi adóelőírása 300-2000 korona között van, a harmadikba a 60-300 korona közötti adózók, s végül a negyedikbe azok, kiknek előző évi adóelőírása 60 koronánál kevesebb. Minden adóketési kerületben ugyanannak a kereseti adóosztálynak tagjai adótársaságot alkotnak, s minden adótársaság részére külön adóketőbizottság alakítandó. Az egyes adótársaságok kontingensét az előző évek eredményeinek figyelembevételével a birodalmi kontingens bizottság állapítja meg s ennek jogában áll a túlterhelt adótársaságok kontingensét leszállítani, másokét pedig felemelni. A társasági kontingens az egyes tagok között a következő módon osztandó fel: az adókető bizottság a külső ismérvek mérlegelésével nem az adóalapot állapítja meg, hanem minden adóketés terhére oly adóösszeget ír elő, mely saját meggyőződése szerint az adóketés ipar vagy foglalkozás *közepes hozadék-képességének* – viszonyítva az adótársaság többi tagjainak hozadék-képességéhez – legjobban megfelel. Az eljárás mélyén ott rejlik tehát *a külső ismérvek alapján történő tarifális adóztatás*. Az adóketés befejeztével a megállapított adóketések összegezendők. Ha az így nyert összeg a társasági kontingensnél kisebb, az összes adóketések megfelelő arányban felemelendők, ellenkező esetben leszállításnak van helye.

Ez a rendszer első tekintetre bonyolultnak látszik ugyan, de a gyakorlatban bevált. Semmi ok sem szól ellene, hogy a maga egészében el ne fogadjuk. Ha a hadinyereségadó törvényhozásunk az osztrák rendeletről átvette, nem kell magunkat akkor sem szégyelnünk, mikor a helyesnek bevált kereseti adó utánzásáról van szó.

De akármilyen rendszert is fogadunk el, az iparosok és kereskedők adóját el kell különíteni az értelmiségi foglalkozásúak és a haszonbérlok adójától. *Valamely speciális adónem körében csakis oly társadalmi osztályok és foglalkozási ágak foglalhatók össze, melyeknek gazdasági érdekei és tevékenysége azonosak.* A haszonbérlokkel való kapcsolat azért is veszélyes, mert közöttük túlnyomó a kis existencia és adóleszállítás esetén az ő adójuk elmaradása folytán támadt hiányt az iparosoknak és kereskedőknek kell pótolni, mert hiszen az előbbi adóbevételel mindenestre biztosítandó. Az teljesen jogos, hogy a kisebb iparosok és kereskedők részére nyújtott kedvezmé-

nyék terhét a vagyonosabbak viseljék, de nem lehet megkövetelni, hogy azért, mert a törvényhozás ezelőtt negyven évvel a haszonbérlőket velük egy kalap alá vonta, most a haszonbérlőknek nyújtott bármily jogos kedvezményekért ők lakoljanak. A haszonbérlők adójának csökkenéséből származó tehertöbbletet viseljék a földbirtokosok.

Nem első ízben hangoztatjuk ezeket az indítványokat. Most, mikor az adójavaslatok napirenden vannak, nem tartjuk időszerűtlennek azokat megismételni. A megoldás az államkincstár érdekeit teljesen kielégíti. Az a kérdés tehát, hajlandó-e a pénzügyi kormányzat a kereskedelemre és iparra nehezedő aránytalanságot megszüntetni, vagy pedig továbbra is fenn akarja tartani azt az állapotot, hogy a földbirtokosok és háztulajdonosok náluknál kevesebb adót fizessenek?

A kereseti adó reformjának elmulasztása az utóbbi kérdésre ad igenlő választ.

V.

A jövő adórendszere

A képviselőház adóvitája a jövő héten ismét megkezdődik és ezúttal a *vagyoni* adó is sorra kerül. A legkülönbözőbb érdekeltségi csoportok és foglalkozási ágak köréből emelkedtek hangok, hogy a kormány ezt a javaslatot ne tárgyalassa most, hanem halassza a vagyoni adó megalkotását a háború utánra.

Nem lehet elég erőlyesen ezzel a kívánsággal szemben állást foglalni.

A javaslat nem jobb és nem rosszabb azoknál a külföldi törvényeknél, melyekről szerkesztői lemásolták. Arra is hivatkoznak, hogy a kormány a háború alatt az adóügyi szervezet túlterheltsége folytán úgy sem tudná a törvényt végrehajtani. Ez sem baj. Lényeges egyesegyedül az, hogy a vagyonadó a törvénytárba mielőbb belékerüljön. A javaslat félénk és óvatos kezdeményezés, a földbirtoknak az ipari és kereskedelmi tőkével szemben újból kedvezményes elbánást biztosít. De azért a vagyonadó még ily tökéletlen formában is *elengedhetetlen* oly államban, amely bevételeinek túlnyomó részét fogyasztási és forgalmi adókból szedi, feltétlenül *szükséges* oly adórendszerben, mely a földbirtokot más adóknál még jobban megkíméli s végül *elkerülhetetlen*, mert a háború szédületes költségei új adónemek létesítését teszik szükségessé, ezek közül pedig a vagyonadó nem hiányozhatik.

Bármily pontosan is meg lehet állapítani az adóköteles fél jövedelmét, ez az adóképeség megbírálásához egy magában nem elegendő. Ugyanazon jövedelem nagyobb erőt jelent, ha az vagyonból származik, mintha személyes tevékenységből ered. A földbirtokból származó jövedelem nagyobb teljesítőképességre vall, mint az árnyatlásnak, sőt értékvesztésnek kitett ipari és bankrészvények osztaléka. Csak ha valakinek jövedelmi és vagyoni állása áll előttünk tisztán, akkor nyertünk hü képet az ő adózóképeségéről.

A helyes adórendszernek egyedüli alapja és továbbfejlesztésének legfőbb eszköze *a jövedelmi és vagyoni adó helyes kapcsolata*. Eddig technikai nehézségek, valamint egyes társadalmi osztályok túlhatalmas befolyása folytán egyik állam törvényhozása sem tudta ezt az alapelvet megvalósítani. Mivel adóbevételekre szükség volt, az adótörvények egyes fogyasztási cikkeket és forgalmi cselekvényeket nyilvánítottak adótárgyaknak, azzal az indokolással, hogy a szóbanforgó fogyasztás vagy üzletkötés jövedelemre és vagyoni váll s így az adó tulajdonképpen vagyoni, illetőleg jövedelmi adó. Ez az érvelés nem volt teljesen alaptalan, de az osztályuralmi túlsúly folytán fogyasztási adó alá rendszerint oly tárgyak kerültek, melyeknek fogyasztása sem vagyoni erőre, sem jövedelemre nem váll, mert vagy elsőrangú szükségleti cikkek, mint pl. a liszt, hus, cukor, petróleum stb., vagy pedig oly megszokott cikkek, melyek fogyasztása épen az alsóbb néprétegek körében legtömegesebb (szesz, sör, dohány stb.). A fokozatos adóztatás a fogyasztási adóknál egyáltalában nem, vagy csak hiányosan valósulhat meg. A szeszadó a legfinomabb likőrfajtákra ugyanaz, mint a közönséges bundapálinkára. A cukoradónak csak egyetlenegy tétele van. A húsadót elsősorban a városi lakosság fizeti, a termelőnek házi célokra történt állatvágásai adómentesek. Ugyanaz a helyzet a különböző forgalmi adóknál is. A bélyegilleték az illetéktárgy értéke szerint emelkedik ugyan, de a fokozatosság igen lassú. A legtöbb illeték és forgalmi adó tekintetében nincs különbség, vájjon az illetékköteles fél vagy nos, vagy pedig szegény ember-e? *A közvetett adók a vagyont és a jövedelmet kerülő utón akarják utolérni s az eredmény az, hogy közvetlenül büntetik a vagyontalanságot és a csekély jövedelmet.*

Mіндеzen visszasságokon csak úgy lehet gyökeresen segíteni, ha *a vagyoni állás és a tényleges jövedelemadó lesz nemcsak az egyenesadó rendszernek, hanem a fogyasztás és forgalom megadóztatásának is legfőbb alapja*. Ezek szerint kell megszabni azon közhatósági működések illetékét és díját, melyet a hatóság a felek érdekében vagy kívánságukra teljesít. De itt nem állhatunk meg. A fogyasztás körében nemcsak az vezet aránytalanságra, hogy a fogyasztási adótétel mindenféle jövedelmű és vagyoniú egyénre egyenlő, de még sokkal inkább az a tény, hogy a fogyasztási cikkek ára ugyanaz, akárki is vásárolja azokat. A vagyonosabb egyén rendszerint finomabb minőségű s így drágább árut vásárol, de azért az árkülönbség többnyire nincs arányban a vagyoniú különbséggel. Különösen szembevetendő ez az aránytalanság az elsőrendű fogyaszt-

tási cikkeknel, ahol a különböző minőségi fajták között az árkülönbözet rendszerint csekély.

Hogy egy példát említsünk, ma Budapesten a *kenyér-liszt* kilogrammjának ára 48 fillér, a főzöliszté pedig 68 fillér. *Napszámos és milliomos egyaránt ezt az árat fizeti.* A gazdagabb emberek több finom lisztet vásárolnak, de a nullás liszt fogyasztása a munkásság és a kispolgárság körében is szokásos, s ára nem sokkal magasabb (106 fillér), mint a többi lisztfajtáké. Az igazság és a méltányosság követelményeinek csak az a rendszer felelne meg, ha *a kenyér ára a fogyasztónak vagyoni és jövedelmi állása szerint változnék.* Pl. a kenyér kilogrammját 52 filléren csak azok vásárolhatnák, akiknek jövedelme 10.000 koronán alul marad; 10-20.000 korona jövedelem esetén az ár 60-70 fillér lenne, 50.000 korona jövedelmen felül már 1 korona 50 fillér. Akinek jövedelme 1 millió koronán felül van, a kenyér kilójáért 20-25 koronát fizethet. Ha az adózónak jövedelme nem személyes tevékenységből, hanem vagyonból ered, vagy ha bárminemű vagyona is van, a kenyérrak megfelelően feljebb emelendők. A többletár természetesen nem a termelő, a malmok, pékek vagy kereskedők zsebébe folyna, hanem az államot illetné meg, mely az így szerzett nyereséget arra használná fel, hogy a kisebb jövedelmű és vagyontalan egyének kenyérének árát lejjebb szállítaná és a sok gyermekes családoknak könnyítéseket engedélyezne.

Vegyünk még néhány példát:

A *só* nélkülözhetetlen tápszer. Sőt mennél szegényebb valaki, annál több sóra van szüksége, mert a gazdagabb egyének nagyobb sótartalmú táplálékot fogyasztanak. A só ára mégis ma ugyanaz, akár a mezőgazdasági cseléd, akár a nagybirtokos vásárolja azt. Ugyanígy vagyunk a *cukorral* is. Vagy nézzük a *bélyegilletékeket.* Utazási igazolványok váltása a háborús állapotok mellett elkerülhetetlen, de az igazolványra egyformán kétkoronás bélyeget köteles felragasztani a sarki hordár és a hatalmas bankigazgató. Az anyakönyvi kivonat és községi bizonyítvány megszerzése egyforma bélyegköltségbe kerül a kazánfűtő munkásnak és a milliomos gyárosnak. Levelet és sürgönyt egyforma díjért küld a kévekötő aratóleány és földesura, a többezer holdas püspök.

A megoldandó feladat tehát abban áll, hogy a *fogyasztási cikkek ára, a hatósági szolgáltatások és forgalmi cselekvények illetéke az egyesek vagyoni és jövedelmi állásához arányosítandó. Az ártöbblet az államot, illetőleg a községet illetné meg.* Különösen szükség volna erre az elsőrendű fogyasztási cikkek tekintetében. Ezek megvásárlá-

sara 600 korona jövedelmen alul a jövedelemnek 80%-a 2000 koronán alul annak 60%-a, 30.000 koronánál csak 20-22%-a, s azonfelül még csekélyebb része szükséges.

Teljes mértékben tisztában vagyunk azzal, hogy az aránytalanságok eltüntetése óriási nehézségekbe ütközik, sőt egyrésztüknek orvoslása ma még lehetetlen. A kenyér-árak arányosítása pl. a gabonatermelésnek és értékesítésnek még a Haditermény Rt. szervezeténél is sokkal szorosabb központosítását tenné szükségessé, már pedig a gabonamonopólium a mai hatalmi és uralmi viszonyok mellett a szegényebb osztályokra nézve valósággal katasztrófává válna. Teljes megvalósításuknak legfőbb feltétele, hogy a közélémezés hatósági funkcióvá váljék. Az elv következetes keresztülvitele az egyéni viszonyokba való zaklató beavatkozást, nyomasztó ellenőrzést tenne szükségessé, rengeteg visszaélésnek és önkénynek válnék forrásává. Sokszor megtörténnék, hogy a törvényhozás legjobb szándéka visszajára fordulna, a szegények még több adót és még magasabb árat fizetnének. De mindezek az aggályok nem homályosítják el azt az igazságot, hogy az igazságos adóztatásnak ez az egyedüli útja s nagy bevételek szerzésének legbiztosabb módja. Ha nem is lehet az egész tervet egyszerre megvalósítani, törekedni kell azt keresztül vinni mindenütt, ahol nem áll útjába gát, vagy az akadályok könnyen elháríthatók.

Módunkban lesz a rendszer alapelveit és részleteit még több ízben kifejteni. Most csak a rendszer vázát öhajtuk ismertetni s néhány példával megvilágítani.

Az egész terv alfája és ómegája az, hogy *minden állampolgár pontosan megállapított és lelkiismeretesen kivetett jövedelmi és vagyoni adója alapján megfelelő adóosztályba sorozandó*. Ez az osztály lesz irányadó az összes többi egyenesadók, a fogyasztási és forgalmi adók kivetésénél. Minden oly esetben, mikor az árakat a hatóság állapítja meg, az árak az adóosztályok szerint emelkednek. Ily szabályozásra a háború alatt több német városban volt példa, a hatóság különböző színű kenyér-, zsir- és húsjegyeket nyomtatott a vagyonos és a szegényebb lakosok részére és a vagyonosabb elemek magasabb árt kötelesek ugyanazért a jegyért fizetni.

Nagy jelentősége van e rendszernek a városi háztartásokban, így pl. ha Budapest székesfőváros a *tejellátást* fővárosi üzembe veszi át, módjában van a tejszárakat a vevők adójának nagyságához szabni. A visszaélések megakadályozása végett ki lehetne mondani, hogy akik 20.000 koronán felüli jövedelem után adóznak, tej szükségletüket csak a fővárosi üzeméknél szerezhetik be, vagy az ár-

különbözetet megtéríteni tartoznak. A többletből a szegény gyermekeknek olcsó vagy ingyen tejet lehet biztosítani. A főváros most azzal a tervvel foglalkozik, hogy a *gáz- és villanyvilágítás árát* felemelje. Ezt úgy lehetne helyesen megcsinálni, hogy a kisebb adófizetőkre nézve a gáz mai ára változatlanul maradjon, ellenben a nagyobb adófizetőké arányosan felemeltetnék. Pl. a munkás vagy kispolgár egy köbméter gázért 16 fillért fizetne, az 500.000 korona jövedelem után adózók pedig 80-100 fillért. Ez az indítvány minden nehézség nélkül megvalósítható, mert minden lakásban van gáz- és villanyóra, a világítási közegek a fogyasztási számokat az óráról leolvassák és a központi számvevőség az alapárát a fogyasztó adójához képest egyszerűen felemeli. Szűkebb méretek között keresztül lehetne az elvet vinni a villamos menetjegyeknél is. Igaz, hogy a vagyonosabb elemek gyakrabban ülnek kocsira és automobilra, de azért kétségtelen aránytalanság, hogy a szakaszjegy ára a milliomos és munkás részére egyaránt 12 fillér. A probléma nem megoldhatatlan, és a kivitele sem ütközik nehézségekbe.

A hatósági cselekvények után járó illetéket akár készpénzben, akár bélyeg jegyekben rovatik az le, a hatósági szolgálatot igénybevevő fél vagyoni állása szerint kell kiróni. Ha a munkásnak útlevele van szüksége, legyen az bélyegmentes, vagy fizesse a mostani alacsonyabb díjat. De ha gazdag ember külföldi nyaralásra indul, nagyon helyes volna ezen a címen tőle 500-1000 koronát beszédeni. A házasságkötés után külön illeték nem jár, csupán a kiszolgáltatót okmányokra kell bélyeget ragasztani. Nem ütköznék az igazságos teherviselés alapelveibe, ha a kisebb vagyonú elemekre nézve a házasságkötés továbbra is díjtalan maradna, a vagyonosabb elemek pedig ezért emelkedő díjat fizetnének. Az ingyenes népoktatás demokratikus követelmény, de egyáltalában nem helyeselhető, hogy vagyonos szülők is igénybevehessék. – A tandíjakat progresszív módon kell megállapítani. A törvénykezési illeték nagysága ugyan a pertárgy értékével emelkedik, de azért 500 koronás perben a szegény és gazdag ember ugyanakkora illetéket fizet. És így tovább. Aki az illeték! díjjegyzékbe csak egy pillantást vet, kétségtelenül megállapíthatja, hogy alig van oly illetéki tétel, amelynél ennek az elvnek ne lehetne érvényt szerezni.

Ez a futólagos vázlat és példászerű felsorolás csak arra való, hogy rövid tájékoztatást nyújtson a jövő adórendszeréről. A részletes kifejtésre majd akkor kerül a sor, ha a véleménynyilvánítás mai korlátai teljesen elesnek.

Hiu remény azt hinni, mintha az egyenesadók reform-

jávai a kérdés el van intézve. De viszont a vagyoni adó megalkotása nélkül komoly lépést előre tenni nem lehet, s a terv megvalósítását el sem lehet kezdeni. Bármilyen nagyok is a vagyonadójavaslat hiányosságai, a jövő fejlődés ügyét szolgálja mindenki, aki annak törvénynyé váltát előmozdítja.

VI.

A jövedelmi adó

A Wekerle-féle adóreformnak legkiemelkedőbb része az 1909:X. t.-c.-ben szabályozott *általános jövedelmi adó* volt. Ezt akarja a kormány most életbeléptetni. Végrehajtása már két ízben szenvedett halasztást. Tavaly a törvényhozás még szemérmesen a hadsegélyzés céljaira szolgáló jövedelmi adónak keresztelte el és csak a 20.000 koronán felüli jövedelmekre mondta ki az adókötelezettséget. A mostani javaslat már elejti *ezt a címet* s az adóhatárt a 10.000 koronás jövedelmekig szállítja le. Nem kétséges, hogy a háború után további leszállítás várható. *A jövedelmi adó immár végleges alkotórészévé vált egyenesadórendszerünknek.*

A jövedelemadó már megalkotásakor haladást jelentett eddigi egyenesadóinkkal szemben. Lényegesebb intézkedései voltak: a létminimum adózatlanul hagyása, a fokozatos adókulcs, az adózók személyes viszonyainak tekintetbevétele, a kötelező bevallás, az összjövedelem egybefoglalása, szóval mind oly alapelv, mely a demokratikus adópolitika követelményei között szokott szerepelni. De csak az alapelvek voltak helyesek, a kivített *szűk látókör és szűkmarkúság jellemezte.* A létminimumot a törvény rendkívül alacsonyan, 800 koronában állapította meg: pedig az Ausztriában már régebben 1200 korona, Angliában 3840 korona volt. Igaz, hogy Poroszországban a létminimum szintén igen alacsony: 900 márka. De a példa nem követésre méltó, mert odavezetett, hogy Poroszországban adómentes létminimum ma már tulajdonképpen nincs és úgyszólván minden húsz éven felüli ipari munkás jövedelmi adót fizet. Nálunk hasonló eredmény állt volna be, s annak idején kiszámítottuk, hogy a magyar ipari munkásokra, akiknek túlnyomó többsége most állami egyenes adót nem fizet, az alacsony létminimum folytán évi 5-6 millió korona egyenes adóteher hárult volna. Az adókulcs progressziója se felelt meg az arányos adóztatás elveinek. Az adókulcs 0.62%-nál kezdődött, de már 4800 ko-

rcnánál elérte a 2%-ot és 5%-nál – a 120.000 koronán felüli jövedelmeknél – az emelkedés megszűnt. A *háztartások* szerinti adókiivetés, a családtagok összjövedelmének együttes megadóztatása a létminimum adómentességének elkobzására vezet. Mennél jobban terjed a proletarizálódás s mennél inkább kénytelenek a női családtagok és kiskorúak is munkába állni, annál valószínűbb, hogy az eddig adómentes családfő adókötelezetté válik, vagy pedig eddigi adója súlyosbodik.

Azok a kifogások és aggályok, melyeket akkor a törvény ellen emeltünk, a háború folyamán veszítettek erejükből, mert hiszen adókötelezettség alá az első évben csak a 20.000 koronán felüli jövedelmek kerültek, s a 10.000 koronán aluli jövedelmek továbbra is adózatlanul maradnak. Sok jogosult ellenvetés, mely éppen a kis adózók iránti kíméletből fakadt, ezzel teljesen tárgytalanná vált. Meg kell hajolni továbbá a helyzet kényszere előtt s az állami bevételeket minden eszközzel fokozni kell.

De ha a kritika szűkebb tere is szorul, *egészen el nem hallgathat*. A 10.000 koronán felüli jövedelmek megadóztatása tekintetében az 1909. évi törvény összes hibái megmaradnak. És mivel a háború után az adóhatár további leszállítása várható, a törvény helytelen szabályai akkor majd a kis adózókat is sújtani fogják.

A jövedelmi adónak legnagyobb fogyatkozása, hogy az adóteher megállapításánál az *adóköteles jövedelem forrásaira nincs tekintettel*. Az adókulcs teljesen ugyanaz, ha a jövedelem föld- vagy házbirtokból, tőkevagyon hozadékból, vagy pedig személyes tevékenységből származik. Pedig az arányos adóztatásnak legáltalánosabban elfogadott követelménye, hogy a fundált jövedelmek, – melyeknél a személyes tevékenységnek szerepe nincs, vagy a tőke jövedelemtermelő szerepéhez képest csekélyebb, – aránylag súlyosabb adót viseljenek. A személyes tevékenységből eredő jövedelem az adóköteles egészségétől és munkaerejétől függ, de a *tőkevagyon túléli a sírokat*, a földbirtokot pedig csak a világhatasztrófák pusztíthatják el. A magyar jövedelemadótvörvény a porosz és osztrák törvényeknek majdnem szószerinti fordítása; ezek a törvények pedig a különböző jövedelemfajták eltérő megadóztatását nem ismerik. Létesítésük idején nagy haladást jelentettek, ezért tekintélyük hosszú ideig fennmaradt. A magyar törvényszerkesztők figyelmét teljesen lekötötték, s ezért nem vették észre, hogy időközben a külföldön új, helyesebb alapelveken nyugvó törvényművek keletkeztek vagy jutottak nyilvánosságra. Az angol jövedelmi adó 1910 óta különbséget tesz a vagyonból és a személyes tevé-

kenységből származó jövedelmek között és pedig kettős utón, mert a személyes jövedelmek adókulcsát leszállította, a fundált jövedelmekét pedig külön pótlékkal terhelte meg. Poroszországban és ezután nálunk is ezt a pótlékot a vagyonadó pótolná. De mindkét adó összevéve is alacsonyabb, mint az angol jövedelmi adónak a háború előtti terhe volt. Úgy nálunk, mint Poroszországban (1909 óta!) a 120.000 koronán felüli jövedelmek 5%-os jövedelmi adó alá esnek s ehhez hozzászámítható a vagyonadó legmagasabb tétele, – nálunk a mostani javaslat szerint 0.5%, Poroszországban pedig 1909 óta 0.67%. Angliában az ily magas jövedelmek adókulcsa már a háború előtt is meghaladta a 8%-ot. Még tökéletesebben valószínűsítette meg a helyes alapelveket a francia kamara által 1909-ben elfogadott Caillaux-féle adójavaslat. Ez a jövedelmi forrásokat külön választotta és az adókulcsot minden jövedelemfajta számára különbözőképpen állapította meg. A föld és házbirtokból, valamint az ingótevéből eredő jövedelmek 4%-os, kereskedelemből, iparból és vállalkozásból származó jövedelmek 3.5%-os, a haszonbérleti jövedelmek, a szolgálati illetmények, értelmiségi és hasonló foglalkozások jövedelmei 3%-os adókulcs alá estek volna. Ennek a jövedelmi adónak tetejébe még az összjövedelmet megterhelő kiegészítő jövedelmi adó is járult volna progresszív adókulccsal. A jövedelmi források különböző elbánása és a fundált jövedelmek erősebb megadóztatása még egyéb intézkedésekben is nyilvánult. Az adómentes létminimum a legkisebb volt a földbirtoknál, legnagyobb a szolgálati illetményeknél. A javaslat rendszere szerint a teljes jövedelem utáni adózás csak meghatározott jövedelmi határnál kezdődik, s addig a jövedelemnek csak bizonyos hányadrésze adóköteles, ez a határ a földbirtoknál alacsonyabb, mint a többi jövedelmeknél.

Ezeket az elveket kellene az új javaslatban is következetesen keresztülvinni. Különösen jogosult ez a kívánság a háború utáni időre. A legegyszerűbb közigazdász sem tudja megmondani, minők lesznek a kereskedelem és ipar körében a kereseti viszonyok, de az megdönthetetlenül bizonyos, hogy a földbirtoknak jövedelmezősége, mivel a legegyszerűbb életszükségletek kielégítésére szolgáló cikket termeli – biztosítva van és a háború előtti viszonyokhoz képest lényegesen emelkedni fog.

Az arányosság azt is megköveteli, hogy a *városi és vidéki lakosság adóterhe eltérő módon szabályoztassék*. Nem szorul bizonyításra, hogy 15.000 korona jövedelem nem vonható ugyanazon adótétel alá, ha az adóalany falun, avagy kisebb lakosságú városban lakik, mintha na-

gyobb városban él, ahol a megélhetés költségei már háború előtt hasonlíthatatlanul magasabbak voltak, ma pedig minden képzeletet túlhaladnak. A városi lakosság többet fogyaszt, mint a falusi és semmit sem állít elő saját háztartásában: ezért nemcsak drágábban él, de a fogyasztási és forgalmi adók súlyát is fokozottabban érzi. Pontos statisztikai adatok, hivatalosan megállapított élelmiszerárak és lakbérek segítségével minden nagyobb városra nézve meg kellene határozni azt a módot, ahogy az adózás alapjául szolgáló jövedelmet ki kell számítani. Az adóhatár a városi adózóknál legyen magasabb, s Budapesten csak a 15.000 koronán felüli jövedelmek legyenek adókötelesek.

Az adókulcs fokozását a *felsőbb jövedelmi fokokon meg kell gyorsítani*. Nem igazságos, hogy a fokozás már 120.000 koronánál eléri az 5%-os maximumot s azontúl teljesen megszűnik. A porosz jövedelmi adó kulcsa eredetileg 4% volt, de az 1909. évi és a háborús pótlékokkal ma már megközelíti a 7%-ot. Angliában a legmagasabb jövedelmekre nézve az adókulcs a háború alatt 25%-nál is magasabb, – a hadinyereségadótól teljesen eltekintve.

A *családi viszonyok* tekintetbevétele a fokozatos adóztatásnak igen hatályos eszköze. Ebben a tekintetben az 1909. évi törvény alapos kiegészítésre szorul. A nagyobb gyermeklétszám és tartási kötelezettség alapján az adóköteles fél a törvény értelmében csak akkor kérheti adójának mérséklését, *ha összjövedelme 8000 koronát meg nem halad. Ezt a határt jelentékenyen fel kell emelni*, mert a háborús drágaság következtében a nagyobb létszámú családoknak megélhetése 10.000 koronán felüli jövedelmek körében is megnehezedett. A határ legyen magasabb a városi adóköteleseknél, mint a falusi adózóknál. A háztartások szerinti adóztatás ellentétben áll azzal az alapelvvel, hogy a nagyobb gyermeklétszám csökkentőleg hat az adóösszegre s ezért feltétlenül eltörplendő. Viszont a tartási kötelezettség hiánya az adótételekre emelőleg kell, hogy hasson. Ennek a kívánságnak eleget tesz az ellenzéki javaslat, midőn az 1914. évi osztrák adónovella alapján azt kívánja, hogy mindazok, akik egy családtagot sem tartanak el, jövedelmi adójuknak 15%-át, azok pedig, akik egy családtagot tartanak el, ennek az adónak 10%-át fizessék pótlék fejében. Ezen a téren további érvényt lehetne szerezni a fokozatosság elvének és pedig úgy, hogy a legnagyobb jövedelmeknél ez a pótlék 50%-ig emelkedjék.

A javaslat nem változtat a jövedelmi adótörvény ama határozmányán, hogy nem a földbirtokból eredő *tiszta jövedelmet akarja* utolérni, hanem a hasonló mezőgazdasági

birtokokért fizetett haszonbéri összegeket veszi az adó-kivetés alapjául. Ennek a rendszernek volt a következménye az a közismert tény, hogy a jövedelmi adó tavalyi kivetési adatai szerint a földbirtok kevesebb jövedelem után fizetett adót, mint az ipar és kereskedelem. A jövedelmi adó természetével ellenkezik és alapelveinek teljesen kiforgatását jelenti az, hogy ha az adóhatóság nem a valódi jövedelmet kutatja, hanem pusztán arra kíváncsi, hogy minők azon a környéken az átlagos haszonbérek, sőt ezt sem maga állapítja meg saját hatáskörében, hanem a vármegyei gazdasági egyesület véleményét kéri ki anélkül, hogy azt felülbírálni jogában állna. Ausztriában azelőtt a jövedelmi adót szintén nem a valódi jövedelem után, hanem a kataszteri munkálatok segítségével vetették ki. Ez az adótehernek oly aránytalan megosztására vezetett, hogy pl. 1911-ben a földbirtokból eredő adóköteles bruttó jövedelem szinte hihetetlenül minimális összegre, 372 millió koronára becsültetett, ezzel szemben az ipar és kereskedelem 1,563 millió korona jövedelem után adózott, munkabérek és szolgálati illetmények címén pedig 2.202 millió korona jövedelem került adó alá. Ezért az 1914. évi adónovella kimondta, hogy az adókivetés alapjául kizárólag a tényleg megszerzett jövedelem szolgál, s a kataszteri munkálatok legfelsőbb segédeszközként használhatók fel. Ugyanily szerepre kell nálunk is a haszonbérösszegekről szóló kimutatásokat szorítani. A mezőgazdasági mellékhaszonvételeből és főleg az *állattenyésztésből* eredő jövedelem mindig, tehát akkor is tekintetbe veendő, ha az illető birtok belterjes gazdaság kihasználásának arányát nem haladja felül.

A jövedelmi adó életbeléptetése alkalmat nyújt arra is, hogy a *jövedelmi és fényűzési* adó között kapcsolatot teremtsünk. Erre annál inkább szükség van, mivel a vagyonadó az ellenzék kívánságai következtében úgy is lényegesen enyhülni fog. A fényűzési adó igazán csak a leggazdagabb embereket éri, a termelésre és forgalomra zavarólag nem hat. A budapesti előkelő társaság hölgyei hangzatos mozgalmat indítottak a fényűzés korlátozására. Eddig csak a ruházati fényűzés ellen szálltak harcba, de ez is csak a jelentkezők névsorának közzétételéig jutott el. Ezt a célt sokkal gyorsabban és alaposabban elérné egy kormányrendelet, mely kötelezőleg megszabná, a női ruhákra felhasználható pamut- és gyapjuszövetek maximális mennyiségét. *Ha a liga komolyan akar a fényűzés ellen küzdeni, akkor indítson mozgalmat a fényűzési adók behozatalára.* Ezeknek a jövedelmi adóba kell bekapcsolódniuk, s a jövedelmi adó tételét megfelelően fel kell emelni

akkor, ha az adóköteles fél a törvényben megengedett mértéken felüli számban tart cselédséget, fogatokat és lakást. Mindenkinek, aki saját használatára és nem kizárólag üzleti célra tart fogatot vagy automobilt, jövedelmi adója 5%-kal felemelendő, minden további fogat és automobil az adótételt 10-10%-kal emeli. Két cseléd tartása adómentes lenne, de minden további cseléd után a jövedelmi adó 10%-a fizetendő pótlék gyanánt. Ugyanily mértékben emelkednék annak adója is, akinek lakása, háza vagy kastélya több mint hét lakrészből áll. A nagyobb gyermeklétszám a pótlékok kirovásánál apasztólag volna figyelembe veendő. Aki háború alatt és háború után a kényelemnek, sőt fényűzésnek nagyobb mértékét engedheti meg magának, jogosan kötelezhető magasabb adó fizetésére.

Csak a javasolt módosításokkal érhető el, hogy a jövedelmi adó valóban arányos és igazságos legyen, s a nagyobb vagyonokra erősebben nehezedjék.

VII.

Ki fizet több adót?

B. Kovách Péter földbirtokos és sertéshizlaló (fiai a B. betűt már nemesi predikátumra változtatták és barakonyi Kovách-nak írják magukat) a déli gyorsvonattal Budapestre érkezett. A pályaudvartól a „Bismarck”-kávéházba ment, ahova ebéd után el szokott járni unokatestvére, Kovács Antal lakatosmester is. Antal apja otthon az uradalmi kovácsnál inaskodott, majd felvetődött a fővárosba és a Ganz-gyárban előmunkás lett. Legidősebb fia – Antal – a gyárban kitanulta a lakatosmesterséget s a katonaságtól hazakerülve, kis műhelyt nyitott. Az üzlet lassanként felvirágzott s már jóval a háború kitörése előtt több mint 20 munkást foglalkoztatott, községi és állami szállításokban vett részt. A közéletben is egyre nagyobb szerephez jutott, a kerületi kaszinónak egyik háznagya volt s az utolsó községi választáson bizottsági póttag lett. Még egy haláleset s a városatyák sorába kerül. Mint az ipartestület választmányi tagja és országos gyűléseken kiküldött szónoka, az érdekképviselési életben is részt vett s lelkes hive volt annak az irányzatnak, mely a városi polgárok szorosabb tömörülését s az agrár túlkapasok elleni harcot prédikálta.

A két unokatestvér igen szívélyes viszonyban volt. Kovács Antal mindig bizonyos büszkeséggel vitte el a kerületi kaszinóba és mutatta be felelőseinek „földbirtokos” unokabátyját, kinek fiai már a legelőkelőbb evezős-kluboknak tagjai. Kovách Péternek meg nagy segítségére volt a pesti életnek és közigazgatásnak minden csínyját-binját ismerő rokon. Mindig akadt néhány újságíró ismerőse, akik a háborúról vagy a politikáról bizalmas és hitelesnek látszó híreket tudtak megszűgni, melyek semmiféle újságban nem állottak: bankokról és államférfiakról pletykákat mondtak. Ezeket a híreket Kovách Péter otthon továbbadta s az a híre volt, hogy befolyásos pesti rokonai segítségével első kézből kapja a legfontosabb értesüléseket.

Kovács Antal csakugyan ott ült a kávéházi törzsasztalnál. Beszélgetés közben Kovách Péter hívta unokaöcs-

csét, hogy estefelé menjen el vele a Haditerményhez, ahol a sertései részére árpát akar kérni,

— Nem lehet, — szabódott az — mert a kerületi kasszinóban épen akkor fontos értekezletünk van. Az adójavaslatnak ipar- és kereskedelemellenes irányzata ellen tiltakozunk és nekem is fel kell szólalni.

— Hogy ez az adójajveszékélés csak nem akar megszűnni! — mondta mosolyogva Kovách Péter. — Az ember már ki se teheti hazulról a lábát. A múltkor Püspökladányban a testvér öcsémmel találkoztam, az is hogy tud sirni! Hiszen én elhiszem, hogy az iparosnak és kereskedőnek is kell adót fizetni, de azért mégis *a földbirtok a legbiztosabb adótárgy*. Az el nem bújhat, véka alatt nem tartható, safe deposit-ba dugni, külföldre küldeni, mint a részvényt nem lehet. Az ős-adóforrás csak a földbirtok, legfeljebb a háztulajdon sorolható melléje, mert az is a telken — földön — épült, eltitkolni és eldugni azt sem lehet. És most, amikor majd háború után az államnak a föld alól is pénzt kell előkaparni, hol fog elsősorban kereskedni — a földbirtoknál!

— Ha mi ketten egyetemi tanárok volnánk s arról vitatkoznánk, — felelt a pesti Kovács — hogy melyik adóforrást lehet legkönnyebben utólnéri, akkor neked lenne igazad. De az élet mást mond. Mert nem arról van szó, melyiket *lehet* leginkább megadóztatni, hanem hogy melyik fizeti *tényleg* a legtöbb adót. Itt azután nem lehet okoskodni, mert a hivatalos adóstatisztika szava dönt. Ezt a pénzügyminisztérium, tehát olyan fórum adja ki, melyet nem lehet azzal vádolni, hogy a földbirtok irányában ellenséges indulat vezetné a statisztika összeállításánál. És épen a pénzügyminiszteri adóstatistikából tudjuk, hogy egyes adóink közül egyedül a földadónak a hozadéka csökken folytonosan; 1868-1911 között a csökkenés 11.5%; 1913-ban, mikor a földadó kulcsát tényleg leszállították, több mint 20%. Ezzel szemben a házadó eredménye 1868-1911 között 230%-kal, a kereseti adóé (1875-1911) 58%-kal, a tőkekamatadóé (1875-1911) 490%-kai, a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adója (1875-1911) 350%-kal emelkedett. A kereseti adónak a többinél gyengébb emelkedése is arra vezethető vissza, hogy több osztálya van s a II. osztályú kereseti adót túlnyomóan földbirtokosok fizetik. A fogyasztási adóbevétel szédületes fokozódásáról pedig jobb nem is beszélni. A földadó az egyenes adó összbevételének 1868-ban 66%-a, 1880-ban még mindig 43%-a volt, 1912-ben már csak 28%-a. Ma nem több, mint 22-23%-a. Ugyanily erős a zuhanás az általános jövedelmi pótadó körében, ahol a földbirtok részesedése még 1893-ban

47% volt, de 1912-ben már csak 24% s ma ennél is alacsonyabb.

– Nézzük most magát *Budapestet*. A székesfőváros fizette az állami egyenes adó összebevételének 1898-ban 12.4%-át, 1912-ben 18.8%-át. Ha a földadótól eltekintünk, az egyenes adók 26%-a esik Budapestre, pedig úgy-e lakossága még most sem érte el a magyar birodalom össznépességének 5%-át?

— A *házbirtokot* említetted, kedves Péter bátyám, mint amelyet szintén igen könnyen lehet adóval utólni. Mát ez igaz, de az oroszlánrész itt is a városi lakosságot terheli. Mert hiszen tudod, hogy kétféle házadó van: a *házbéradó*, melyet a bérbeadott házak és lakások után valójában a lakó fizet, másrészt a *házosztály adó*, melyet az a háztulajdonos fizet, aki a saját házában lakik. De ezzel még nem vagyunk készen. Ha valamely községben a lakrészeknek több, mint a fele bérbe van adva, akkor a bérbe nem adott házak is *általános házbéradó* alá esnek és a bérbe nem adott házak bérértékét a kibéreltekkel való összehasonlítás útján kell megállapítani. Milyen községek jönnek elsősorban tekintetbe? Egy pillantás a statisztikába mutatja, hogy azok, melyekben az ipar és kereskedelem túlnyomó. 1909 óta az általános házbéradót egyes városrészekben akkor is be lehet hozni, ha az egész községben nincs is a lakrészek fele bérbeadva, szóval oly utcákban és kerületekben, ahol a forgalom élénkebb, ahol üzlethelyiségek vannak s ezek közelében kereskedők és iparosok laknak.

— Mit szól mindehhez a hivatalos adóstatistika? 1893-1912 között a házbéradó eredménye 123%-kal, a házosztályadóé csak 47%-kai emelkedett. Egy lakrésznek házbéradója országos átlagban *100-650%-kal* (vannak községek, ahol *2200%-kal*) magasabb, mint egy lakrésznek házosztályadója. És Budapest? 1912-ben az állami házadóösszebevételnek 34%-át szolgáltatta a főváros, a házbéradónak pedig több, mint 40%-át. Mindkét házadónem a fokozatos adóztatásnak csak azt a módját ismeri, amely a *városi* lakosság ellen irányul, mert a házosztályadónál az adótétel, a házbéradónál pedig az adókulcs a község lélekszáma és jelentősége szerint növekedik. Csak mellékesen említtem meg, hogy ha a földbirtokosnak a városban is van háza, melyben csak az év bizonyos részében, rendszerint télen lakik, a házadó aránylagosan leszállítandó. Pedig ugye, épen az igazságos adóztatás elvei szerint nagyobb adózó erőt árul el az a földbirtokos, aki oly kedvező vagyoni helyzetben van, hogy még téli lakás céljaira is bírhat házat a városban tulajdonul!

– Hát így áll a dolog a házadóval – lélegzett nagyot a hosszúra nyúlt fejtegetés után Kovács Antal. – Máskor Péter bátyám légy óvatosabb bizonyítékaiddal és ne hivatkozzál a házadóra. *Az a mi szövetségünk.*

Kis szünetet tartott s aztán folytatta:

– Az egész országban a *helyhatósági pótadókat* az egyenes adók után vetik ki, s az állami adók terheinek egyenlőtlen megoszlása a községi adóztatás körében is súlyosan megboszulja magát. A községi pótadók súlya a statisztika szerint annál nagyobb, minél fejlettebb és népesebb a község, minél több iparos és kereskedő lakik benne. A községi pótadónak átlaga 1899-ben kis- és nagyközségekben 27% -át, rendezett tanácsú városokban 35%-át, törvényhatósági jogú városokban pedig 48%-át *tette ki* az állami adóknak, 1910-ben a városok átlagos pótadója 57%-ra, illetőleg 58%-ra emelkedett. Hogy azóta a kis- és nagyközségek pótadója is megnőtt, az is igaz, de semmiesetre oly arányban, mint a városoké. *Magasabb adóalap és magasabb adókulcs:* ez a városi lakosság nagyobb pótadóterhének az oka.

— No ti itt Budapesten nem igen panaszkodhattok pótadóról – vetette ellen Kovács Péter. – A pótadó kulcsa mindössze 33%, ennél pedig még az én falum is jóval nagyobb pótadót szed, 65%-ot. Hány olyan faluról tudok én, ahol a pótadó a 100%-ot is meghaladja.

— Ez igaz, – felelt Antal – de sok város is van, mely 100%-on felül szed pótadót. Az átlagos pótadó pedig, amint már az előbb is mondtam, a városoknál magasabb. Ami Budapestet illeti, igaz, hogy a pótadó kulcsa csak 33%-os, de viszont a székesfővárosnak felerészben virilistákból álló törvényhatósági bizottsága csak az állami egyenes adók pótadójának felemelésétől húzódozik, ellenben számos oly bevételi forrást nyitott, melyeknek terhe súlyosabb, mintha a pótadót felemelné. A *házberadó* után kiírt *pótadón* kívül, mely 1912-ben több, mint 9 millió koronát hozott, fennáll még – mint önálló adónem – a *házberfillér*, 1912-ben 6.3 millió korona bevétellel. A házberfillér feltalálható az összes nagyobb vidéki városok háztartásában, melyek általános házberadó alá esnek. A városok túlnyomó része él azzal a joggal, hogy a *bor-, hús- és szeszadó* után községi *adópótlékot* szedjen. Ez a jog 1908-ban Budapesten 4 millió koronát, az összes törvényhatósági városokban pedig 5.5 millió koronát jövedelmezett. Budapesten a kövezetvámok – ezek lényegükben fogyasztási adók – 1910-ben 5.6 millió koronát hoztak. A székesfőváros továbbá díjakat szed a vásárcsarnokok, vágóhidak használatáért. Ezek a rendészeti szempontból igen indokolt díjak

végeredményükben a budapesti lakosság fogyasztását drágítják meg. Azonkívül a székesfőváros önálló forgalmi adókat és illetékeket szed, melyek kis- és nagyközségekben ismeretlenek.

– Azt is tudod, hogy Budapesten és több vidéki nagyvárosban vízfogyasztási adó is van, *vízdíjnak* hívják. Igaz, hogy ezért a lakosság kitűnő vizet kap, ami mérhetetlen fontos ugyan, de a vízszolgáltatásért mégis díj jár, ezt a háziurak belekalkulálják a házbérbe s a lakók fizetik.

– Most majd én fogok oly pótadókat felsorolni, – vette át a szót Péter – amelyek súlyosabban nehezednek a földbirtokra, mint a városi lakosságra. Tudod-e azt, mi a törvényhatósági útheadónál az *útheadóminimum* és hogy mi a *községi közmunkaváltás*? Tudod-e azt, hogy a háromkoronás útheadóminimumot köteles az is megfizetni, akinek állami egyenes adója ez összegnél kisebb, sőt a legszegényebb ember, aki nem is fizet egyenes adót, köteles a közmunkát természetben leszolgálni, vagy ami még rosszabb, a kiszabott váltásigot készpénzben megfizetni. Ehhez az eszközhöz a városok nem nyúlnak, – Budapest elsősorban nem – igazi hazájuk a kis- és nagyközségek és a vidéki törvényhatóságok háztartása. Hát az *egyházi adók*? Van arról csak egyetlenegy városi embernek is fogalma, hogy az egyházi adóteher, melynek szétosztásába és kivetésébe az állami hatóságoknak beleszólási joguk nincsen, a falun milyen fantasztikus magasságot ért el?

— Igazad van bátyám – felelt Kovács Antal. – De nem fejezted ki magadat pontosan. Nem a földbirtoknak adóterhe nagyobb ezeknél az adónemeknél, hanem a *kisbirtoké*. Ez pedig nagy különbség. Mikor ti sajnálatni akarjátok magatokat, akkor mindig a kisbirtokra hivatkoztok. Már pedig az útheadóminimum és a közmunkaváltás kizárólag a legkisebb birtokosokat sújtja, a nagyobb földbirtok azt meg sem érzi. Sőt említhetek még két adónemet, melyek a földbirtok után fizetendőek ugyan, de csak a kisbirtokra nehezednek. A *II. oszt. kereseti adónak* minimuma 2 korona, maximuma 8 korona; a kisgazdának ez az adó nagy teher, a nagyobb birtokos talán azt sem tudja, hogy fizeti. A legkisebb birtokosok *hadmentességi adója* az adóalapnak 33-500%-a között váltakozik, ellenben 240 koronánál magasabb adóösszeg egyáltalán nem létezik, ezt fizeti a leggazdagabb nagybirtokos is. *Adókérdésekben az 50 holdon aluli kisparasztság és a városi polgárság igazi és szív szerint való szövetségesek, s csak idő kérdése, mikor értik meg egymást és fognak össze.*

— És hogy az egyenes adókkal készen legyünk, most jönnek az új egyenes adók: *a jövedelmi adó, a hadinyere-*

ségadó és a vagyoni adó. Hogy ezek sem fogják a földbirtokok adóterhét nagyobb arányban emelni, mint a többi foglalkozási ágakét, erre nézve már a háború idejéből vannak tapasztalataink és statisztikai adataink.

— Ez a te véleményed, — szólalt meg újból Péter — mások azonban más véleményen vannak. Nem olvastad-e az újságokban, hogy Polonyi Géza — aki meg is irattá magáról, hogy az utóbbi időben mennyit foglalkozott adókérdésekkel — tiltakozott az egyesült ellenzék ama indítványa ellen, hogy a hadi jövedelmi adóból befolyó bevételi többlet a városoknak engedessék át. És pedig azért tiltakozik, mert nem akarja, hogy a vidéki földbirtokosok becsületes keresménye városi panamák előmozdítására szolgáljon. Ezzel be van bizonyítva, hogy a vidék, a földbirtok több jövedelmi adót fizet, mint a városok és főleg Budapest, mert másképp a tiltakozásnak értelme nincs. Csak nem mered azt kétségbevonni, hogy Polonyi Géza igazat mond?

— Ennyi bátorságom nincs — felelt ijedten az öccs — Az igazság és a jóhiszemű tárgyilagosság eme közismert bajnokával szemben a hadsegélyezési jövedelmi adó hivatalos statisztikáját szegzem csak szembe. Már szinte szégyelem is, hogy annyit keli ismételni, de még egyszer megmondom, hogy az 1914. évre vonatkozó kivetési adatok szerint az elsőfokon kivetett adó a *magyar anyaország* területén 25.4 millió korona volt, ebből Budapest fizetett 11.7 millió koronát, tehát 46%-ot. Az adóköteles brutto físz-jövedelem 775 millió korona volt, ebből budapesti adófizetők terhére megállapítottak 343 millió koronát. A házbirtokból eredő jövedelemnek 60 %-a, az ipari-kereskedelmi jövedelmeknek 46%-a, a tőkejövedelmeknek 55%-a, a szolgálati illetményeknek 65%-a esik a budapesti adózókra. A földbirtokból eredő jövedelemnek csak 19%-a került Budapesten adó alá, ami arra mutat, hogy a Budapesten is lakást tartó földbirtokosok mégis túlnyomóan falusi lakhelyükön adóztak. Szóval Polonyi Géza, aki az ellenkezőt állítja, itt sem ragaszkodott túlságosan az igazsághoz. Milyen lett volna Budapest részesedése, ha a részvénytársulatok is jövedelmi adó alá esnek! A kerületi kasszinóban azt mondta az adófelügyelőhelyettes, hogy a múlt évi 11.7 millió koronához képest az idei adókivetés Budapesten már közel 20 millió koronát fog hozni. Hát még ha az adóhatárt 10.000 koronára szállítják le! A *hadinyereségadót* pedig ugyanazon elvek szerint vetik ki, mint a jövedelmi adót — tehát ismét Budapesté lesz a vezetőszerep. A többi ipari jellegű vidéki nagyobb városokra ugyanaz áll, mint Budapestre.

— És a *vagyonadó*? – kér dé Péter. – Az csak biztos, hogy ez jobban utoléri a földbirtokot, mint az ingó vagyont. Ott majd mi fizetünk többet.

— Kedves bátyám, – szolt Antal, – én most erről nem vitatkozom. Várjuk meg a *jövő évi adóstatistikát*. Én biztos vagyok a dolgomban. 1868 óta még minden adóstatistika nekünk adott igazat. Most sem lesz másképp.

Mindketten az órára néztek.

— Még van egy kis időnk, – mondta Antal – beszéljünk a *fogyasztási és egyéb közvetett adókról*.

— De ott már csakugyan a vidéké a túlsúly – vette fel a harcot Péter. – Mezőgazdasággal a lakosságnak közel *kétharmada* foglalkozik, több ember többet fogyaszt, mint kevesebb, s ezért több fogyasztási adót is fizet; több ember több forgalmi ügyletet köt és így a bélyeg- és illetékbevételt is jobban szaporítja.

— Ez is optikai csalódás – felelt Antal. – Az ipar-kereskedelmi rétegeknek, s különösen a városi lakosságnak a kultúrszínvonala és fogyasztóképessége sokkal magasabb, mint a falusi népességé. A falusi ember saját gazdaságában és háztartásában számos oly szükségleti és élvezeti cikket termel, melyet a városi lakónak adóval és vámmal terhelten kell beszerezni. Hogy a lélekszám mennyire nem jön tekintetbe, azt meglepő módon mutatják a német *Hansabund* számításai. Ezek szerint a városi munkásság körében egy háztartás évente *50-120 márka* fogyasztási adó- és vámterhet visel, míg a mezőgazdasági lakosság körében egy háztartásra évi *2.5*, mondd *két és fél* márka teher esik. A számítás részletes és pontosan ellenőrizhető. A birodalom vám- és fogyasztási adó-bevételének *87%-át a nem* mezőgazdasági lakosság fizette. A mezőgazdaság körében a naturálgazdaság még mindig elég erős és ezért a forgalmi ügyletek száma csekélyebb, mint az iparban és kereskedelemben, s így a forgalmi adókból is több esik a városi lakosságra.

— Hogy ez Magyarországon is így van, annak bizonyítására csak néhány adatot hozok fel. Pontosabb, minden fogyasztási adóra kiterjedő adatok nem állanak rendelkezésre, mivel a fogyasztási adóstatistika csak azt tünteti fel, hogy az adót hol fizeti be a termelő és a gyáros, aki azt a fogyasztóra áthárítja, de azt nem tartja nyilván, hogy az adótárgyat hol *fogyasztják el*.

— A *húsfogyasztást* adó fejében a törvényhatósági és rendezett tanácsú városokból az 1908. évben 6.23 millió korona folyt be, ugyanakkor az összbevétel az állam egész területén 8.66 millió korona volt, a városokra tehát 72%

esett; Budapestre magára 3.12 millió korona, tehát 37% jutott. A vidék és város közötti egyenlőtlen adóztatásnak további főoka, hogy a saját használatra történő vágások adómentesek és az adótarifa tételei a községek nagysága szerint emelkednek. Az egyedüli vívmány e téren az, hogy 1912 óta Budapesten sem kell már háziszárnyasok és vadak után fogyasztási adót fizetni.

— No a mostani húsárak mellett – szakította félbe Péter – ez az adó igazán nem jön tekintetbe.

— Ez ugyan sovány vigasztalás – felelt Antal. – *Ha egészen leszokik a városi lakosság a húsfogyasztásról, az lesz az ideális állapot, mert nem fog húsadót fizetni.*

— A *boritaladónál*, mely mellesleg mondva a legfinomabb és legsilányabb borfajokat egyazon adótétellel terheli, az adótétel szintén a községek nagysága szerint emelkedik. A saját termésű borok fogyasztása kedvezményes adótétel alá esik. A boritaladó hozadékának 25%-a 1907-ben Budapestről került ki. Akik szeszitalok kimérésével iparszerűleg foglalkoznak, a községek lélekszáma szerint 20 koronától 1400 koronáig emelkedő *italmérési illetéket* fizetnek, melyből az állampénztárba 1911-ben 4.6 millió korona folyt be. Ellenben azok a mezőgazdák, akik saját-termésű boraikat kismértékben árusítják, az illetékből 90%-os engedményben részesülnek.

— A *söradó és a söradóptélek* 1911-ben közel 37 millió koronát hozott. A sör túlnyomó részét is a városi lakosság fogyasztja.

— Az *ásványolajadó* is nagy teherrel nehezedik a városi háztartásokra.

— Ez tévedés – vágott közbe Kovách Péter. – A petróleum a vidéki emberek világítószere, ti, városiak, gázzal és villanyal világítottok, ezek pedig adómentesek.

— A statisztika ismét mást mond – felelt Antal. – Budapesten 1911-ben az egyszobás lakásoknak csak 7.3%-ába, a kétszobás lakásoknak csak 30.9%-ába volt a gáz és villany bevezetve, azonkívül a kis lakások 19.1%-ában a vezeték nem volt használatban. A nagy tömegek a városokban is petróleummal világítanak. A falusi lakosság igen csekély mértékben használ petróleumot, többnyire gyertyával vagy kemencetűzzel világít. Különben megnyugtatlak, nemsokára már a gáz és villany is adó alá kerül.

— A *szeszadónál* már jobban érvényesül az egyenlőség, de csakis a lisztes anyagokból főzött szesznel. Aki ily pálinkát vásárol, városban és falun egyformán fizeti az adót. A gyümölcs-pálinka tekintetében már nagy a különbség. Az adótétel a főzőkészülék – a *kisüst* – termelőké-

pessége szerint állapítatik meg, de a kisüst termelőképessége 6-10-szer nagyobb, mint amennyit a törvény az adótétel megállapításánál alapul vett s így a főzés nagyrésze adómentesen megy végbe. A gyümölcspálinka ára épp oly magas, mintha a termelő az egész adóösszeget megfizette volna, de amit a földbirtokos elfogyaszt, az a pálinka rendszerint teljesen adómentes. A kormány most ezen változtatni akar, de mily általános e miatt a felzúdulás!

— A *vasúti szállítási adót* a költségvetési törvények az egyenes adók közé sorozzák, holott alapjában véve *fogyasztási* adó. A szállítási adóbevétel összege csak 1906-1911 között 31.9 millió koronáról 40 millió koronára emelkedett. Ez az adó is túlnyomórészen a többit fogyasztó és élelmiszert saját háztartásában elő nem állító városi lakosságot terheli.

— Ugyanez a szempont irányadó *a m. kir. államvasutak szállítási bevételeinek* megosztásánál is. A *személyszállításnál* nem kell statisztikai adatokra hivatkozni, mindenki tudja, hogy a városi ember mennyivel mozgékonyabb, mint a falusi és mennyivel többit utazik. A *gyors- és teheráru-szállítványok* után fizetett díj rendszerint fogyasztási adó, melyet a szállító fél a szállított cikk árába belekalkulál és a fogyasztóra áthárít. A teherszállításból eredő bevétel túlnyomó része gabonaneműek, liszt, hüvelyesek, cukorrépa, szén, fa stb. szállításából került ki.

— A *posta, távirda és távbeszélő* használatáért fizetett díjak lényegileg szintén forgalmi adók. Itt is a városi lakosság járul hozzá leginkább a bevételekhez. A magyar birodalom egész területén 1911-ben egy lakosra 29.6 *darab* levélposta küldemény és 0.5 *darab* távirat esett. A legnagyobb városokban a fejenkénti számok a következők voltak: *Budapest* 159.8 és 2.7, *Kassa* 113.5 és 2.5, *Nagyvárad* 128.6 és 1.8 stb. A postai díjak felemelése tehát elsősorban a városi lakosság zsebére megy.

— Nálunk a *dohányadót* a dohánygyedáruság pótolja. Az árakat 1911-ben és a háború alatt újra felemelték. Az emelés a legnagyobb volt a cigarettáknál, — elsősorban a városi lakosság fogyasztja — és legalacsonyabb a pipadohánynál, melynek fogyasztása falun a legelterjedtebb.

— Ha a fogyasztási adókról beszélünk, nem szabad elfeledkezni a *vámokról* sem, melyeknek rendeltetése és hatása teljesen ugyanaz. A közös vámterület vámbevételei egyre növekednek, 1881-1911 között majdnem 1000%-kal. Az élelmiszerekre kirótt vámoknál nem is elegendő, ha csak azt a terhet vesszük tekintetbe, melyet a vám-

tétel jelent. A vámvédelemnek az a célja, hogy a belföldi ár a vám erejéig emelkedjék. A fogyasztó a vámot nemcsak a külföldről behozott áru után, hanem a magasabb árban a belföldi termelvény után is megfizeti, csak hogy a többlet nem az államkincstárba, hanem a termelők zsebébe foly. Lujo Brentano kiszámította, hogy a vámvédelem folytán a német fogyasztóközönség csak a búza, rozs, árpa és zab tekintetében 1907-1909. évi átlagban 894 millió márka ártöbbletet, helyesebben fogyasztási adót fizetett a német földbirtokosoknak. Csak a teljesség kedvéért teszem még hozzá, hogy 1912-ben a közös kávévám 49 millió aranykorona bevételt hozott, tehát egyike a legdúsabban jövedelmező fogyasztási adónak.

– *Az illetékek és forgalmi adók* sorában már nagyobb a földbirtok részesedése. Az *ingatlan-átruházási* illeték 1911-ben 52.7 millió koronát hozott, ebből azonban a házakra 17.9 millió korona jutott. Budapest részesedése itt is 8-10%. Az ítéletek, részvényosztalékok, biztosítási ügyletek, áruszállítási kötések stb. után fizetendő jogilletékek már elsősorban az ipart és kereskedelmet s a városi lakosságot terhelik. A most letárgyalt illetékügyi javaslat az illetéki tételeket 50-100%-kal felemeli. Az ingatlan-átruházási illeték változatlan marad s csak oly esetekben, mikor vételár megjelölve nincs és az örökösödési illetéknél emeli fel a javaslat az illetékkivetési alapot. A váltóbélyeget, melyből 1911-ben 8 millió korona folyt be s mely ünyomóan az ipart és kereskedelmet terheli, a javaslat 100%-kal emeli fel.

– Most már csak az hiányzanék, – fejezte be szavait Antal, – hogy megállapítsuk, mennyi esik az *összadóteherből* a földbirtokra, mennyi a többi foglalkozási ágakra, mennyi a falura, mennyi a városra? Talán a háború után, ha több időm lesz, ki fogom ezt számítani. Schilder osztrák író pontos adatok alapján kiszámította, hogy az osztrák agrár lakosság, mely az 1900. évi népszámlálás szerint az összlakosságnak 52%-át tette ki, az állami bevételekhez csak 31.4%-kal járult, míg a *nem* mezőgazdasági lakosság a bevételekben 68.6%-kal vesz részt. Azt hiszem, pontos számvetés nálunk is kiderítheti, hogy az agrár lakosság az állami bevételekhez számbeli többsége dacára kevesebbet járul hozzá, mint 50%-kal.

Felállottak és fizettek.

— Szóval, mi a tanulság? – kérdé Péter.

— A tanulság az, hogy az adórendszer furcsa valami. Kifordított dolog. *Az az adóforrás adja ki a legkevesebb adót, melyet legkönnyebb utólélni. Az állami adóbevételek túlnyomó része az elrejtőzni tudó adó forrásokból*

kerül ki. Úgy-e furcsa? Ha majd ismét Pestre jössz az okát is elmondom.

Az utcán búcsúzás előtt Antal még egy kérdést intézett bátyjához:

— Emlékszel-e arra, mikor Rooseveltt itt járt Budapesten?

— Igen.

— Akkor arra is emlékszel, hogy Budapestet nagyon dicsérte. Apponyi Albert gróf ekkor kijelentette az újságíróknak, hogy elviszi Rooseveltet a falura, Eberhardra, hadd ismerkedjék meg az igazi magyar néppel, mert Budapest nem az *igazi* Magyarország.

— Mi köze ennek az adóhoz?

— Hiszen épen ezt akarom elmondani. Apponyi gróf lelki szemei előtt – bármit is szónokol ő a nyilvánosság előtt – *az igazi Magyarország még mindig a 48 előtti Magyarország*, amelyik nem fizetett adót. Csoda-e, ha Budapestet, mely az adóbevételnek túlnyomó részét fizeti, nem akarta igazi Magyarországnak elismerni?

VII.

Az adóvita szociális szempontjai

Véget ért az adóvita, amely hosszabb megszakításokkal közel három hónapon át foglalkoztatta a közvéleményt. A vita nem volt teljesen érdektelen, mert sok színvonalas és szakszerű beszédet hallottunk, de azért az *osztályparlament* holt súlya az egész tanácskozásra ránehezedett. Ismét lehetett tapasztalni azt a csodálatos *egyértelműséget*, amely minden parlamenti pártot, ellenzékít és kormányonlevőt egyaránt összefoglal és minden politikai nyomás és személyi ellentét dacára tüntetőleg megnyilvánul, mihelyt gazdasági kérdések kerülnek napirendre.

Az adójavaslatok épp a világháború közepén kerültek napirendre, s így közelfekvő volt, hogy ezt az alkalmat a képviselőház két kézzel ragadja meg és széleskörű vita fög megindulni, nemcsak arról, hogy minők legyenek a jövő adórendszerének alapelvei, hanem főleg arról, hogy milyen *új termelési és forgalmi politikára van szükség*, hogy a háború óriási költségeinek fedezetét elő lehessen teremteni. Azt is elvárhattuk, hogy Teleszky János pénzügyminiszter is nyilatkozni fog a háború utáni adóproblémákról.

Mindkét várakozásunkban csalódtunk. A miniszter a feladatot azzal az indokolással utasította el, hogy ma még egyáltalában nem vagyunk tisztában azzal, minők lesznek azok a szükségletek, amelyek fedezéséről gondoskodni kell, sem pedig azzal, hogy minők lesznek az erőforrások, amelyek ezen szükséglet fedezésére igénybe vehetők. Ez az érvelés csak kényelmes, de nem helytálló. Azzal már most is tisztában vagyunk, hogy mennyivel fognak a költségvetés terhei a háború után emelkedni; hogy az évi kiadási többlet 100-200 millió koronával több, vagy kevesebb lesz-e, ez a megoldandó feladatok szempontjából nem tesz különbséget.

Új adótervek azonban nem emelik a kormány népszerűségét, s ebből az okból a pénzügyminiszter hallgatá-

sát meg lehet érteni. De az ellenzékétől, mely felelősség nélkül indítványozhat adóterveket, el lehetett volna várni, hogy legalább a kezdeményezést ragadja meg és kijelöli a fejlődés irányait. Nem történt semmi s még a gyorsírói feljegyzések elolvasása után sem tudtunk felfedezni valamely érdemleges dolgot.

Gróf *Batthyány* Tivadar volt úgyszólván az egyedüli, aki rámutatott arra, hogy az ország ezeket a terheket iparának fejlődése nélkül ki nem bírja és ezért szükség van az önálló vámterületre. A parlament összetételét és hangulatát ismerve, nem lephet meg, hogy senki sem vállalkozott arra, hogy a *földbirtokmegosztás* gyökeres reformját hirdesse és ennek a reformnak adópolitikai jelentőségére rámutasson. A földbirtokreformot ismert agrárius recept szerint két fiatal mágnás hozta szóba. Gróf Esterházy Móric határozati javaslatában azt kívánta, hogy a kormány telepítési törvényjavaslatot terjesszen elő, mely a visszavándorlás és a rokkantkérdés figyelembevételével nemzeti birtokpolitikánk fejlődését biztosítsa. A másik indítványozó, Pallavicini György örgróf, oly törvényjavaslatot kívánt, mely a magyar föld idegen kézre való jutását megakadályozza. Hogy a további Hohenlohe-féle birtokszerzéseket meg kell akadályozni és hogy minden forgalomba kerülő földbirtok elsősorban a magyar parasztságnak biztosíttassék, ez helyes álláspont. De az ily tilalom csak a mai viszonyok rosszabbodásának állja útját, de azzal magát a földkérdést megoldani nem lehet, hiszen a nem magyar állampolgárok birtokszerzése kivételes dolog s a főbaj az, hogy *a magyar állampolgárok kezén levő földbirtok van aránytalanul megosztolva.*

Meg kell említeni, hogy ha ilyen törvényjavaslatot száz évvel ezelőtt fogadott volna el a magyar országgyűlés, akkor az örgróf úr sem magyar földbirtokos, sem pedig született törvényhozó nem lehetne!

A magyar adórendszernek legjobban dédelgetett két gyermeke a *nagybirtok* és a *banktőke*. Az utóbbinak adó-kiváltságaira a szónokok *egész* sora mutatott rá, s a banktőke szerepét, túltengését és visszaéléseit a legélesebben támadták. Ezekben a beszédekben sok volt a figyelemre méltó adat, de viszont a közgazdasági tudatlanság és járatlanság is orgiákat ült bennük. *A magyar földesúri parlamentnek legkedvesebb pofozóbábja a banktőke*, már csak azért is, mert minél jobban a bankok nyakába varrják a háborús drágaság ódiumát, annál inkább a háttérben maradnak azok a tényezők, melyeket a felelősség sokkal nagyobb mértékben terhel. *A banktőke Magyarországon a földbirtokos uralomnak legjobban működő szerve, a leg-*

kitűnőbb kortesszervezet és hanyatlófélben lévő társadalmi osztályok mesterséges talpraállításának a leghatásosabb eszköze. Igaz, hogy ez az eszköz ma már öncélnak képzelet magát és így gyakran a vezető rétegek érdekeivel is szembekerül, de oly becses szolgálatokat tesz az agrár és konzervatív rendszernek, hogy nem csoda, ha szolgálatait túlságosan drágán akarja megfizettetni.

A nagybirtok szerepéről ellenben említés alig történt s egy-két félénk és bocsánatkérő megjegyzéstől eltekintve, adó kiváltságait szóba senki sem hozta, reformját senki fel nem említette. Akik erre leginkább hivatva lettek volna: a kisgazdapárt képviselői, néhány közbevetett mondattól eltekintve, a kérdésről érdemben nem beszéltek, annak gyökerét nem érintették. Sőt a kisgazdapárt vezére, Szabó István, felszólalásában a városi kispolgársággal és proletariátussal szemben oly gyűlölködő hangot használt, ami még ebben a képviselőházban is szokatlan. A következőket mondta: „Bródy Ernő képviselő úr például beszélt a fővárosi lakásviszonyok rettenetes voltáról, amely, megvallom, nem látszik meg Budapest külső képén, mert ha az ember itt körülnéz, akkor itt mulatást, szórakozást, pénzszerzést, naplopást lát és túlságos cifrázkodást.”

A képviselő úrnak nincs tudomása arról, hogy Budapest népességének 75.8%-a egy- és kétszobás lakásokban lakik, hogy aggályos sűrűségben és zsúfoltan 560.000 ember, *hetedmagával egy szobában* több, mint 80.000 ember lakik. A képviselő úr csak a kávéházak fényes lámpáit és egy rendkívül kis rétegnek fényűzését látja meg, ezzel azonosítja Budapest minden proletárjának életsorsát. Beszéde folyamán szembeállította a falusi nyomort a fővárosi bőséggel, fia a beszéd színvonalára akarnánk helyezkedni, akkor mi is azt mondhatnók, hogy ebből a nyomorból egy szó sem igaz, mert hiszen a falun fényes kastélyokat, nagy gulyákat, magas szénakazalokat és tágas vadaskerteket is lehet látni. A kisgazdapárt szerepére nézve megjegyzendő, hogy Szabó István a szeszadó feletti vitában lelkes szavakkal tört lándzsát a házilag főzött pálinka ivásának hasznos és célszerű volta mellett és lenéző gúnynyal beszélt azokról a „tudós emberekről”, akik az alkohol fogyasztását károsnak mondják. Egy másik gazdapárti képviselő, Mayer János, a párt nevében határozati javaslatot terjesztett be, hogy a vagyonadó értékhatárát 50.000 koronáról 100.000 koronára emeljék fel. *Ez is kisgazda-érdek!* A képviselőház úri légköréhez a kisgazdapárt teljesen hozzá hasonult és méltóan illeszkedik be a környezetbe.

A háború utáni adórendszernek nemcsak elvi alapjai-

ról nem esett szó, de az egyes adónemekre vonatkozó konkrét adóterv is kevés merült fel. Hegedűs Lóránt, Vázsonyi Vilmos, Földes Béla és Bródy Ernő *az örökségi adó* mellett törtek lándzsát. Ez egymagában véve helyes, de ami a háború előtt radikális megoldásnak látszott, utána már jelentőségében nagyon összezsugorodik. Az örökségi adó *az állam örökösödési jogának széles kiterjesztése nélkül* nem lehet többé hatékony orvosság. Földes Béla a *vagyonszaporulati* adó mellett is felszólalt, de azt hisszük, hogy ezt tisztán azért említette meg, hogy lássák nagy pénzügyi képzettségét, mert egy lélekzetre a *pénzügyi vámok* emelése mellett is állást foglalt. A két adónemet egyszerre komolyan kívánni nem lehet. A *kávét, teát, kakaót* vámjának felemelése a fogyasztási adóteher súlyos fokozását jelenti s ez a vagyonszaporulati adó jótékony hatását teljesen lerontaná. Meg kell végül említenünk báró Radvánszky Antalt, aki világmentő eszmével hozakodott elő: a *gyufaadó* „monopolizálását” ajánlotta a kormány figyelmébe, nem feledkezvén meg a meglévő gyufagyárak érdekeinek védelméről sem.

Az állami egyedáruságok szaporítása a vitában szintén nem elvi alapon, hanem csak ötletszerűleg került felszínre. Gróf Batthyány Tivadar, Ábrahám Dezső és Cserny Károly a *biztosítási üzlet* államosítására hívták fel a figyelmet, Cserny Károly azonkívül a *cukorgyártás és szénkereskedeleme* államosítását is megpendítette, tehát csupa oly tervet, mely az agrárérdekeket nem érinti.

A legérdekesebb volt Vázsonyinak az a kijelentése, hogy „rajong a monopolokért”. Ez az állásfoglalás különben ma nem meglepő. Németországban is a háborús élelmezési bajok és a növekedő drágaság folytán igen megerősödött azoknak a száma, akik eddigi álláspontjukkal ellentétben az állami egyedáruságok kiterjesztéseért rajonganak. Kiváló szocialista írók is, különösen a háború első évében, azt hitték, hogy a háborús állami gazdálkodás a legbiztosabb útja a kollektív gazdasági rendszer megvalósításának. Ma már ezek közül sokan kiábrándultak. Vázsonyinak az a legfőbb érve, hogy a dohány és só ma is állami monopólium tárgyai, és a só ára változatlan maradt, a dohányé pedig mérsékelten emelkedett, ellenben a szabad forgalomban lévő élelmiszerek ára szédületes magasságra szökött fel. Ha több monopol lenne, „ebben a kiuzsorázott országban sok minden másképp volna”. Vázsonyi azonban elfelejti, hogy a só és a dohánygyártmányok ára már a háború előtt is a többi közszükségleti cikkek árához képest oly példátlanul magas volt, hogy még a világháború sem lehet elegendő kifogás azoknak erősebb

felszólására. 1912-ben pl. a dohány jövedékből eredő nyers bevétel 193 millió koronát, a kiadás 79 millió koronát, a felesleg 114 millió koronát tett ki, tehát a jövedék *150%-os* haszonnal dolgozott. A sójövédék nyers bevétele 35 millió korona, kiadása 7 millió korona, tiszta nyeresége 28 millió korona, tehát haszna *400%-os* volt. *Nincs az a mérész élelmiszeruzsorás, aki a háború alatt ily haszonra mert volna dolgozni!* Az élelmiszerek szabad forgalmában bekövetkezett példátlan drágaság elsősorban arra vezethető vissza, hogy a *kormány csak félrendszabályokkal és rendszerint elkésve lépett közbe*; erélyesebb fellépés esetén minden jogosulatlan árfelhajtást csirájában elfojthatott volna.

Vázsonyi legnagyobb sikereit annak a SZÍVÓS harcnak köszönheti, melyet a budapesti házbéruszora ellen folytatott. Még mostani beszédében is megemlékezett ezekről a „modern rablólovagvárokról”. Már pedig a háború alatt a házbérek nemhogy emelkedtek volna, hanem változatlanul maradtak, sőt csökkentek is. Az okok sokkal ismeretesebbek, semhogy a helyet felsorolásokkal foglalnók le. Csak azt említjük meg, hogy nem a háziurak hazafias és önzetlen lelkülete volt az indító ok. De akármiképpen is történt, a tény mégis csak az, hogy a házbérek színvonala a háborúban nem emelkedett, sőt sok háztulajdonos igen érzékenyen károsodott. Ebből most az következne, hogy Vázsonyinak ezentúl nemcsak az állami monopóliumért, hanem a háziurakért is rajongani kellene. Monopolkért pedig már azért sem rajonghatunk, mert a törvényt *ez az országgyűlés hozná meg és ez a közigazgatás hajtaná végre. Más választójog, más parlament és más kormányzati rendszer nélkül az állami egyedáruságok körének kiterjesztése talán még a háború előtti állapotnál is rosszabb volna.*

Abban is egyetértettek a parlament összes pártjai, hogy egyforma idegenkedései fogadták a *vagyonadóra* vonatkozó javaslatot, s ha a kormánypártot a pártfegyelem alól feloldják és a szavazást szabaddá teszik, nem hisszük, hogy a javaslat többséget kapott volna. *Titkos szavazás esetén pedig óriási többség vetette volna el.* Cserny Károly kormánypárti képviselő kijelentette, hogy a javaslatot ugyan elfogadja, de attól nincs elragadtatva s egyúttal tiltakozott az ellen, hogy a kormány ezt a szavazatot a vagyonadó továbbfejlesztésére használhassa fel és kijelentette, hogy nem hajlandó a kormányt ezen az uton követni. A gyorsírói feljegyzések e kijelentés után zárjelben hozzátesszük „mozgás”, ami azt jelenti, hogy az összes rokonszívek megmozdultak. Bizony Ákos függet-

lenségi képviselő pedig a vagyoadót mellőzni kívánta, e helyett azonban a jövedelmi adót már a 2500 koronán felüli jövedelmekre is életbe akarja léptetni.

A jövedelemadójavaslat tárgyalásánál igen élénk, u. n. *szociális* vita fejlődött ki; Bródy Ernő indítványt nyújtott be aziránt, hogy a gyermeklétszám az adótétel magasságára mérséklőleg hasson és hogy oly adózók, akiket családtagok eltartása nem terhel, 10-15%-os pótlékot fizeszenek. Ezt az indítványt az ellenzék alkalmul használta fel arra, hogy a gyermekszaporodás jelentőségéről hangzatos tirádákat szavaljon. Egymásután szólalnak fel Rakovszky István, továbbá Pallavicini György, Apponyi Albert és Esterházy Móric grófok, Szmrecsányi György, szóval *mindazok, akik ebben a képviselőházban a nagybirtokrendszeren alapuló agrárpolitika leghatározottabb hívei*. Pedig már oly konzervatív hajlandóságú közigazda is, mint Sering berlini egyetemi tanár kimutatta, hogy *a falu elnéptelenedése a latifundiumokkal van kapcsolatban*, és a porosz országos gazdasági tanács az ő előadása alapján ki is mondta, hogy *a népszaporodás érdekében a kisbirtokok számának növelése kívánatos*.

A gyermekszaporodás problémája különben sem adókérdés. Gazdasági szervezetünk teljes átalakulása és a törvénytelen gyermekek jogviszonyainak egyenlősítése nélkül meg nem oldható. Az egyenesadók körében adott kedvezmények nem lendíthetnek a dolgon, amíg a fogyasztási adók terhe oly óriási súlylyal nehezedik az alsóbb osztályokra, melyek a népszaporodás kérdésében elsősorban jönnek tekintetbe. Mindazonáltal az indítvány elfogadása nem lett volna haszon nélküli cselekedet, és teljesen jogosulatlan volt Teleszky merev álláspontja, aki abba beleegyezni nem akart. Különösen érthetetlen volt ez a makacsság az aggregényadónál, mert az indítvány elutasítása folytán a kincstár jelentékeny bevételi többlettől esett el. A miniszter álláspontja szerint ezekre az indítványokra csak akkor kerülhet sor, amikor a végleges adórendszer megalkotása elérkezik. Mivel az ellenzék az indítvány mellett görögtüzes felvonulást rendezett, a munkapárt sem akart a szociális versenyben lemaradni, e ezért Hegedűs Lóránt oly indítványt terjesztett be, mely a kormányt utasítja, hogy a végleges adórendszer tárgyalása alkalmából a sokgyermekű családok részére adókedvezményeket biztosítson. A történelem igen gyakran megismétli magát. 1849. áprilisban, midőn a debreceni országgyűlés az első egyenes adók létesítése felől tárgyalt, Angyal képviselő tett indítványt az aggregényadó tekintetében, amit Szemere Bertalan belügyminiszter szintén az-

zal az érveléssel utasított el, hogy erre csak a végleges adórendszer megalkotása alkalmával kerülhet a sor.

Az ellenzék a jövedelmi adó legmagasabb kulcsát 5%-ról 6%-ra kívánta felemeltetni. Még ez az igen mérsékelt indítvány is megbukott a kormány makacsságán. Az 1848-49-iki adótárgyalások alkalmával Bezerédy István az adókulcsot 20%-ig akarta fokozni. Lónyay Menyhért az indítványt – bár a progresszív adó hívének vallotta magát – a leghevesebben ellenezte. Az eredmény akkor is az lett, hogy 20.000 forinton felül való jövedelmeknél az adófokozás 3%-nál megállott.

Hogy mi mindenre lehet a *szociális* kérdés köpönyegét reáteríteni, arra érdekes példát adott Pallavicini György örgróf felszólalása, aki örömmel üdvözölte azt a *szociális* vívmányt, hogy a pénzügyi bizottság az eredeti javaslatától eltérően a magánosok tulajdonában levő *képtárakat és műtárgyakat* a vagyonadó alól mentesítette.

Szociális vívmány az adórendszerben egyedül az lehet, ami az adóterhet, mely most túlnyomóan a szegény és kisvagyonú lakosságon nyugszik, a vagyonos és gazdag osztályokra hárítja át. Már pedig Magyarországon képtára és műgyűjteménye csak a leggazdagabb egyéneknek van. A vagyonadó tétele különben is rendkívülien alacsony, s ha valakinek 1.200.000 koronát érő képtára van, fizetne utána 5.040 korona adót. Ily képtár tulajdona pedig oly vagyonerőre vall, hogy nem kell az illetőt sajnálni. Attól sem kell tartani, hogy a képek és műtárgyak vásárlása megnehezednék, mert a vagyonadónak egy képre eső csekély tétele senkit sem fog viszatartani a vásárlástól. A magyar napisajtó egy részében oly erőteljes agitáció folyt az adómentesség érdekében, mintha valóban életbevágó kérdésről lett volna szó. Ha ugyanazok a lapok a 100.000 koronán felüli jövedelmek adókulcsának felemelése érdekében fejtettek volna ki hasonló buzgalmat, az eredmény sokkal üdvösebb lett volna.

Ez a felszólalás is mutatja *azt az áthidalhatatlan ürt, mely a szociális kérdések felfogása tekintetében született törvényhozók és a nép széles rétegei között tátong.*

IX.

Utazás az adóstatiztika körül

*Írjuk le újra meg újra ezeket a számokat, mert érde-
mesek az örökkévalóságra.* A hadsegélyezés célját szolgáló jövedelemadónak 1915. évi kivetési adatai szerint a magyar birodalom területén az adóköteles nyers jövedelem főösszegéből kerekszámokban esett: a *földbirtokra* 227 millió korona, a *házbirtokra* 133 millió korona, az *ipari, kereskedelmi és egyéb kereseti foglalkozásokra* 240 millió korona, a *tőkevagyonra* 145 millió korona, *szolgálati illetményekre* 44 millió korona, *egyéb jövedelemforrásokra* 9 millió korona *adóköteles jövedelem*. Tehát a kereskedők és iparosok egymagukban is többet fizettek, mint a földbirtokosok.

Bennünket ez a statisztika nem lepett meg. Nem volt újság azok előtt sem, akik alaposan ismerik adórendszerünket és elfogulatlanul tudnak gondolkodni. De azért érdekelt, sőt izgatott bennünket, hogy vajjon mit fognak ezekhez a tapintatlan számokhoz szólni azok, akik a sajtót és közvéleményt évtizedek óta teletármázzák azzal, hogy adót tulajdonképpen csak a földbirtokos fizet, az iparosok és a kereskedők s az egész városi lakosság kibújnak az adóteher alól. Ismerjük őket jól, s ezért nem számítottunk rá, hogy tévedésüket be fogják látni; soha egy pillanatig sem hittük, hogy a nyilvánosság előtt vonják vissza eddigi nézeteiket és azt követelik majd, hogy az állami terhekben ezentúl a földbirtok is arányosan vegyen részt. De érthető módon fúrta oldalunkat a kíváncsiság, vajjon miképpen fognak ebből az ellentmondásból kimászni és hogyan csavarják ki a pénzügyminiszteri hivatalos statisztika megdönthetetlen számainak értelmét. Mert hogy kicsavarják, afelől nem lehetett kétség. Mindegy, azért nagyon érdeklődtünk. Elvégre az ember színházba is gyakran elmegy, noha előre tudja, hová lyukad ki a darab, mert kíváncsi, hogy miképpen játszanak a színészek, minő a rendezés, hogyan tolják ide-oda a kulisszákat és hogy viselkedik a közönség.

Meg kell adni, hogy a változatosság elég nagy volt.

A szereplők nagy része rögtön zavartság és lelkismeret-furdalás nélkül beletalálta magát az új szerepbe. A háborúban megtanulták, hogy a legjobb taktika a támadás és azonnal offenzívába mentek át. A statisztika azt mondja, hogy a földbirtok kevesebb adót fizet, mint az ipar és kereskedelem. – Mi következik ebből? Hogy a földbirtok adóköteles jövedelmét alacsonyan állapították meg? Óh nem! Ebből az következik, – mondták – hogy a nemzeti vagyon és jövedelem túlnyomó része az ipar és kereskedelem kezében van. Ez csak világos! Ezt a megváltó eszmét hangoztatták heteken keresztül a különböző agrárlapok. Haller István néppárti képviselő az adóvitában is levonta azt a következtetést, „hogy a vagyon tökéletesen eltolódik és más a vagyonmegoszlás aránya, mint aminőnek ebben az országban lenni kellene.” Beszéde további folyamán kereste is az okot, hogy miért kisebb a földbirtokosok adóköteles jövedelme, mint a kereskedők és iparosoké. Ez előtte is kissé valószínűtlennek látszott. „Pedig mi agrárország vagyunk, ahol a lakosság 70 százaléka agrárius. Nem-e csodálatos tehát a vagyonnak ez a megoszlása?” Saját magának mindenki oly kérdést vet fel, melyre tud választ adni. Meg is adta azonnal. „De nem csodálatos azért, mert épen adótörvényeink olyanok, hogy mindenféle kedvezményekben részesítik az ingó tőkét, az ingatlan tőkével szemben.”

Értsük meg jól. *A földbirtokosok azért fizetnek kevesebb adót a képviselő úr szerint, mint az iparosok és kereskedők, mert adótörvényeink az ingó tőkét az ingatlanhoz szemben előnyben részesítik.* Ez csak következetes és megcáfolhatatlan érvelés? Az ingó tőke abban a jogosulatlan kedvezményben részesül, hogy *több* adót fizet. Az adóvitából legalább az a hasznunk van, hogy ezt is megtudtuk.

Eddig az adóstatisztika csak a szakemberek szűk körében volt ismeretes. Összefoglaló kimutatások hiányoztak és járatlan közönséggel könnyű volt elhittetni, hogy a földbirtok – szemben az iparral és kereskedelemmel – elviselhetetlen adó alatt nyög. Most azonban a jövedelemadóstatisztika végeredményei az összes lapokban nyilvánosságra jutottak. Minden írástudó ember kénytelen volt róla tudomást venni. Kiderült, hogy az eddigi panasz alaptalan, sőt ellenkezőleg, a földbirtok fizet kevesebb adót. Úgy! – mondták erre a lehangosabb panaszkodók. Az ipar és kereskedelem többet fizet? így is rendben van a dolog. Hiszen ha *többet* fizet, ez azt jelenti, hogy *többet is fizethet*. Ebből viszont az következik, hogy a földbirtokot a vagyonadó és a hadinyereségadó alól lehetőleg mentesíteni kell, viselje azt az ipar és kereskedelem, jobban el

is birja, *hiszen már most is több adót fizet, mint a földbirtokos.*

De nem mindenki oly hívő lélek, mint Haller István és társai, és nincsen is meg mindenkinek az a tiszteletreméltó bátorsága, hogy szemhunyorítás nélkül szálljon szembe a legkétségtelenebb tényekkel és hivatalos számadatokkal, ha azok reá nézve kényelmetlenek. Ezek sejtik, hogy a közönség körében, bár kevés számmal, de mégis van néhány ember, aki a saját fejével gondolkodik és nemcsak azt látja meg, hogy mi az igazság, de végül azt is észreveszi, hogy azok, akik a tényekkel szembehelyezkednek, szándékosan mondanak valótlanságot. Ezeket óvatosságra inti, hogy .oly tekintélyes politikus is, mint Návay Lajos, akinek elfogulatlanságát földbirtokos volta folytán alig lehet kétségbevonni, képviselőházi beszédében rámutatott arra, hogy az adóketés körül fonákságoknak kellett megtörténni, mert bajos elhinni, hogy „Magyarországon a városi lakosság jövedelme őszinte, pártatlan kivetéseknél nagyobb alapot képezzen, mint a földbirtok jövedelme”. *Az óvatosak tehát megmaradnak a régi állásponton, hogy a földbirtok több adót fizet,* de egyúttal a legkülönbözőbb magyarázatokkal akarják valószínűvé tenni, hogy ennek dacára miért volt mégis kisebb a földbirtok hadi jövedelmi adója, mint az iparé és kereskedelemé.

Egyik részük abba kapaszkodik bele, hogy az 1914. évi termés közismerten rossz volt és ezért ebben az évben a földbirtok jövedelmezősége is csökkent. Teleszky János pénzügyminiszter gyöngéden a hónap alá nyúlt és elismerte ennek az érvnek viszonylagos jogosultságát. Semmi kétség, hogy a pénzügyminiszter csak politikai udvariaságból adott igazat az ellenzéki szónokoknak, mert az adótörvények minden ismerője tudja, hogy *a jövedelemadó kivetésének a termés jó vagy rossz voltához semmi köze sincs.* Csak a laikus ember hiszi azt, hogy az adókető hatóság minden egyes földbirtokosnál ceruzával kiszámította, hogy minden egyes holdon mennyi volt a termés s ennek alapján állapította meg az adóketes jövedelmet. Az adóketés az átlagos haszonbérösszegek alapján történt. A vidékenként szokásos haszonbérátlagokat a vármegyei gazdasági egyesületek állapították meg, ezekre pedig a rosszindulat sem foghatja rá, hogy a nagyobb birtokosok adóját emelni akarják. Erről különben kár sok szót vesztegetni, mert rövidesen eldől, kinek van igaza. Most folynak az új adóketések. Az 1915. évben a termés sokkal jobb volt, mint 1914-ben s az összes mezőgazdasági cikkek ára jelentékenyen emelkedett. Várjuk meg az új statisztikát s akkor majd meglátjuk, hogy

az adóköteles földjövedelem megfelelő arányban emelkedik-e?

Az óvatosabbak azért sem fogadják el az adóstatisztika eredményeit döntő bizonyítékkul, mert csupán az *első* év adatairól van szó. Esterházy Móric gróf jobb ügyhöz méltó buzgalommal és szívóssággal ötször-hatszor szólalt fel ebben az értelemben. Nem szabad – mondta – ebből az adóstatisztikából a földbirtok adóterhét kedvezőtlenül megítélni. Ki is jelentette, hogy azért hozza ezt a kérdést annyiszor szóba, hogy „minél többször jusson be a naplóba”. A teljes biztonság okáért még külön határozati javaslatot is nyújtott be, hogy a kormány a jövő év folyamán új statisztikát terjesszen a törvényhozás e.lé.

Való igaz, hogy *egyetlenegy* évi statisztikából messzemenő következtetéseket levonni nem lehet. *De minden új statisztikának teljes bizonyító ereje van, ha eredményei az eddigi fejlődési irányzattal és bebizonyított törvényszerűségekkel kétségtelenül egybevágnek.* Már pedig adórendszerünknek a legjellemzőbb és évtizedek óta minden statisztikai kiadvány által igazolt irányzata, hogy, szemben a többi foglalkozási ágakkal, *a földbirtok kevesebb adót fizet.* így van ez a külföldön is, minden oly országban, ahol a politikai uralom a földbirtokos osztály kezében van. Azt a szerénytelen kérést kockáztatjuk meg, olvasná el a gróf úr az adóreformról *a háború előtt* megírt tanulmányainkat. Azokban pontos adatok és részletes számvetések alapján kifejtettük, hogy az életbelépő jövedelmi adó túlnyomóan a városi lakosságot, az ipart és kereskedelmet fogja terhelni. Rámutattunk arra is, hogy a földbirtok jövedelmi adója minimális összegre fog rúgni, mert az adókivetés a törvény és a végrehajtási utasítások értelmében csak az átlagos haszonbér összegek alapján történhetik, s az állattenyésztésből és mellékiparágakból eredő óriási jövedelem adózatlanul marad. Ezt a számvetést már az első évi adóstatisztika döntően igazolta s a törvényszerűség csalhatatlanul megnyilatkozott.

Ebben a kérdésben is hajlandók vagyunk a végleges ítéletet felfüggeszteni. Várjuk be az 1916. évi adóstatisztikát. De ha abból megint kiténik, hogy a földbirtok adóköteles jövedelme kisebb, mint az iparé és kereskedelemé, akkor elvárjuk, hogy gróf Esterházy képviselő úr egyéni súlyát és politikai befolyását latba fogja vetni az adózási aránytalanság megszüntetésére.

Az adóstatisztika az ipari, kereskedelmi és egyéb kereseti foglalkozások közé sorozta a *haszonbérelőket* is és ezeknek adóköteles jövedelme szintén befoglaltatik a 240 millió koronás főösszegeben. A szorult helyzetben ez az érv

is hatásosnak ígérkezett, s a szónokok nagy buzgalommal ragadták meg a mentőhorgonyt. Számos változatban ismételték azt a különben senki által kétségbe nem vont tételt, hogy a haszonbérlok jövedelme is a földjövedelemhez tartozik, s azt akarták elhíttetni, hogy a nagy eltérés a földbirtok rovására abból állt elő, hogy ezeket a jövedelmeket helytelenül sorozták be az ipar és kereskedelem körébe. Gróf Esterházy határozati javaslata azt is kívánta, hogy a haszonbérlok jövedelmi adója a statisztikában ezentúl külön legyen feltüntetve. Ehhez a kívánsághoz mi is hozzájárulunk, mert ekkor ki fog tűnni, hogy aránylag csekély összegről van szó. A haszonbérlok jövedelme eddig a III. oszt. kereseti adó alá esett. A III. oszt. kereseti adónak legutoljára közzétett statisztikája szerint a haszonbérlok az összádóbevételnek 14%-át fizették. A haszonbérlok között azonban túlnyomó a kisemberek száma, pl. 1904-ben az adókötelesek 80%-a 400 koronánál csekélyebb bérösszeget fizetett. Az is valószínű, hogy az adófelszámolási bizottságok a nagyobb haszonbérlok tiszta jövedelmét *hasonló kímélettel* állapították meg, mint a földbirtokosokét és az állattenyésztésből eredő jövedelmet nekik is elengedték. Az adóköteles haszonbérleti jövedelem nem lehet több a 240 millió korona ipari és kereskedelmi jövedelemnek 10%-ánál. Ezt levonva, marad 216 millió korona, ami a meglévő arányokon csak igen keveset változtat. Teleszky pénzügyminiszter hasonló véleményen van, mert kijelentette, hogy „nem hiszem, hogy olyan rendkívül nagy összegekről volna itt szó, amelyek nagy mértékben esnének latba ebben a kérdésben”.

A legügyesebbnek látszó védekezési módot azok választották, akik abba kapaszkodnak, hogy a jövedelemadó csak a 20.000 koronán felüli jövedelmeket terheli. Ha tehát a földbirtok kevesebb adót fizet, – mondják – ebből nem az következik, hogy a földbirtok kibújt az adókötelezettség alól, hanem arra vezethető vissza, hogy a földbirtok körében a kis jövedelmek vannak túlsúlyban, míg az iparban és kereskedelemben a nagyobbak.

Ez az érvelés helytálló lenne, ha Nyugat-Németországról vagy Belgiumról volna szó. Ezekben az országokban ugyanis a mezőgazdaságban a kisbirtok döntő túlsúlyban van a nagybirtok felett, az iparban pedig a vezetőszerep az óriási mértékben koncentrált gyáripár kezében van. Magyarországon éppen ellenkezőleg áll a dolog. *A nagybirtok túlteng és az iparban a kis- és kézműipari jelleg még mindig túlnyomó.* Ugyanez a helyzet a kereskedelemben is. Az 500 holdon felüli gazdaságok területe 15 millió kat. hold, tehát a mezőgazdaságilag megművelt te-

rületnek közel 40%-a. Maguk az 1000 holdnál nagyobb birtokok a termő területnek 32% -át foglalják el. Vegyük még hozzá, hogy kisebb földbirtokok is nagy számmal esnek az adó alá, hiszen aki mint házbirtokos, iparos és kereskedő adó alá esik, az földbirtoka után is fizet adót, még akkor is, ha a föld jövedelme mélyen alul marad 20.000 koronán. A földbirtok 40%-ának feltétlenül adókötelesnek kell lennie.

Mi a helyzet az iparban? A jövedelmi adó szerint a részvénytársaságok nem adókötelesek. Lehet arról vitatkozni, hogy ez helyes-e vagy helytelen, de a tény mégis az, hogy az összes pénzintézetek, ipari és kereskedelmi részvénytársaságok a jövedelemadó alól mentesek maradtak. Évi tiszta jövedelmük 250 millió koronára tehető. Ha ezek is – mint azt az 1909. évi adóreform tervezte – fizetnék a jövedelmi adót, akkor az adóköteles ipari és kereskedelmi jövedelem *több, mint kétszer* akkora lenne, mint a földbirtok jövedelme. Az pedig teljesen képtelenség, hogy az *egyéni* iparosok és kereskedők egymagukban nagyobb jövedelem felett rendelkezzenek, mint a földbirtokosok, mikor a legelőkeőbb ipari és kereskedelmi vállalatok túlnyomóan részvénytársaságok. Az ipari részvénytársaságok alap- és tartaléktőkéje 1913. évben 1700 millió korona, a bankoké és takarékpénztáraké pedig 2182 millió korona volt. Az összes iparvállalatokból segéd nélkül dolgozott 64.2%, 1-10 segéddel 34.2%, összesen tehát 98.4%. 20-nál több munkást foglalkoztatott a vállalatok 0.8%-a. A 965.500 főnyi segédszemélyzetből 416.000 esett a 20 munkásnál többet foglalkoztató vállalatokra, viszont azonban a vállalatok túlnyomó része részvénytársaság. A kereskedelem tagozódásáról ily pontos újabb adataink nincsenek, a régebbiek szerint a kereskedőknek több mint 90%-a az egészen kis- és vegyeskereskedők közé tartozik. Csak oly tárgyilagos férfiú, mint gróf Zselenski Róbert állíthatta főrendiházi beszédében, hogy amely faluban nincs nagy- és középbirtokos, ott a leggazdagabb ember a szatócs és hogy mindegyiknek a jövedelme eléri a 20.000 koronát.

A jövedelemadó-statisztika ott lebegett az adóvita vizei felett, és bármint csúrték-csavarták is a szónokok, nem tudták letagadni azt a tényt, hogy az egyéni iparosok és kereskedők több adót fizetnek, mint a földbirtokosok. Ez döntő bizonyítékot szolgáltatott amellest, hogy az adóhatóság az ily jövedelmeket inkább tudja vagy akarja utóíerni, mint a földjövedelmet. De azért, amikor a vagyoadó tárgyalására került a sor, egymásután álltak fel a képviselők és a javaslatnak a földbirtok adójára vonatkozó intéz-

kedéseit módosítani kívánták azzal az indokolással, hogy a földbirtok el nem rejthető, az adózás alól ki nem vonható, míg az ipari és kereskedelmi tőke könnyen kibújik. Ha ez igaz, akkor a földbirtoknak nemcsak *az értékét*, hanem *a jövedelmét* is nehéz lenne eltitkolni. 1909-ben is azért kértek kedvezményes elbánást a földjövedelem részére, mert azt könnyű utólagos, a többi jövedelmek ellenben eltitkolhatók. És mégis az adóstatistika az ellenkezőt igazolta.

Mostanában nem hálás dolog a jóslás. De azért majdnem biztosra mérnök mondani, hogy ha majd jövőre a vagyonadó első statisztikája meg fog jelenni, abból ki fog derülni, hogy Magyarországon az ipari és kereskedelmi tőkevagyon nagyobb értékű, mint a földbirtok. *Természetesen azért, mert a földbirtokot nem lehet eltitkolni, más vagyont pedig igen.*

Ez az első magyar jövedelemadó-statisztika szomorú nótája.

X.

Az adó csata eredményei

Ha vizsgáljuk azt, hogy az országgyűlési adótárgyalások folyamán az egyes javaslatokon minő módosítások történtek, és ha felállítjuk a mérlegét annak, hogy a különböző társadalmi osztályok és foglalkozási ágak mit nyertek és mit vesztek e módosítások révén, akkor látjuk csak igazán, mennyire fején találja a szöveget az a most oly gyakorta hangoztatott szállóige, hogy az *Úristen az erősebb zászlóaljokat segíti*. Minden társadalmi osztály és foglalkozási ág oly eredményt ért el, mely *politikai súlyának és gazdasági befolyásának megfelel*. Már az adójavaslatok eredeti szövegezése is ezt az erőbeli különbséget tükrözte vissza: a módosítások és engedmények pedig mértani pontossággal igazodtak ezen erők irányába.

Lássuk csak őket sorjában.

A *földbirtok* feladata volt a legkönnyebb, mert hiszen a hadinyereségadó és a jövedelmiadó reá nézve minimális adóterhet jelenteti. Mindkét adó körében a földbirtok jövedelmének és a többletnyereségnek megállapítása az átlagos haszonberek alapján történik. Hogy pedig ezen az alapon a földbirtokra súlyos adóteher nehezedni nem fog, eziránt a földbirtoknak teljes megnyugvást biztosított a javaslatokkal, egyidejűleg közzétett jövedelmi adóstatisztika. A *részvénytársulati adónak és a III. oszt. kereseti adónak* felelemelése a földbirtokot nem érinti. Egyedül a *vagyonadó* okozhatott agrár körökben nagyobb nyugtalanságot, főleg a javaslatnak az az intézkedése, mely az adó kivétel alapjául a forgalmi értéket akarta tenni.

A magyar parlament túlnyomó többsége földbirtokosokból és velők érzelmi és gazdasági közösségben, társadalmi egybefonódottságban élő képviselőkből áll. Természetes, hogy ebben a légkörben a földbirtok adó kiváltságainak megszüntetését szóba hozni senki sem merte. Vázsonyi Vilmos mutatott reá óvatosan arra a tényre, hogy a városi lakosság aránytalanul több jövedelmi adót fizet, mint a földbirtok. De ebből következtetéseket nem vont le, indítványt elő nem terjesztett. Ezt is azért említette meg, hogy megindokolja azt az indítványt, hogy a jövedelmiadó többlete

a városok között osztassék szét. De még ez a teljes mérseklet sem mentette meg attól, hogy az egyenlőtlen adóztatásnak pusztá megemlítése miatt osztályelleni izgatást ne vessenek a szemére, úgy hogy Vázsonyi nyílt ülésen volt kénytelen a vád ellen tiltakozni. Nem indítványozta senki sem, hogy a fundált jövedelmek erősebb megadóztatása céljából a földbirtokosok jövedelmi adókulcsát a személyes tevékenységből élők adójával szemben fel kell emelni. Senki sem vetette fel azt a kérdést, hogy tulajdonképen mily jövedelemtöbblet után fog a földbirtok hadinyereség-adót fizetni, amikor a jövedelem megállapítása úgy a háborúalatti, mint a háborúelőtti időre nézve az átlagos haszonbérösszegek alapján történik. Minderről egy szó sem esett, mert hiszen tisztában volt mindenki azzal, hogy kormánypárt és ellenzék *testvéries egyértelműséggel* fojtja bele a szót abba, aki ezeket a kérdéseket érinteni merészeli.

A földbirtok a hadinyereségadónál nem csupán ily negatív sikereket, hanem egyúttal igen jelentős pozitív eredményt is ért el, mert a kormány elfogadta az ellenzéknek azt a módosítását, hogy az, akinek jövedelemtöbblete a háborús konjunktúrával közvetlen összefüggésben nincs, alacsonyabb *kulcs* szerint adózik. Bár a földbirtok háborúalatti többletjövedelme *tipikus* hadinyereség, egészen biztosra vehetjük, hogy ez a jövedelemtöbblet az ellenzéki módosítás folytán az enyhébb adókulcs kedvezményét fogja élvezni.

Teljes és döntő volt az a győzelem, melyet a földbirtok a vagyonadó körében vívott ki. A kormányjavaslat szerint a földbirtok vagyonértékének megbecsülésénél az átlagos *forgalmi* érték lett volna irányadó, ha pedig a mezőgazdasági üzemről szabályszerű könyveket vezetnek, akkor a rendes évi mérlegből kitűnő vagyonérték. Megmozdult és összefogott ez ellen az intézkedés ellen pártkülönbség nélkül az egész képviselőház. Az agrár érdekképviseltek tiltakozó felterjesztésekkel ostromolták a kormányt, amelyekben csalhatatlanul kimutatták, hogy a forgalmi érték szerint való adóztatás a földbirtokot tönkretenné. *Lloyd George* is azzal idézte fejére az angol földbirtokosok haragját, hogy a földbirtokot – amely addig adót alig fizetett – forgalmi értéke szerint akarta megadóztatni. A lordok a leghevesebb ellenállásba léptek, súlyos alkotmányválságot és szinte megoldhatlan belső zűrzavart idéztek elő. Az angol kormány hadüzenete, mely oly meglepetésszerűen jött, jórészt az a kard volt, melylyel a belső bonyodalmak gordiusi csomóját kettévágta. Magyarországon a hullámok azonnal elsimultak, mert alighogy felmerültek ezek a kívánságok, a pénzügyminiszter rögtön tárgyalni kezdett és megállapodásra lépett az agráriusokkal.

Ez a két szó: *forgalmi érték*, bennmaradt ugyan a javaslatban, de viszont oly kiegészítő és magyarázó intézkedések járultak melléje, melyek a földbirtok túlnyomó részére még a lehetőségét is kizárják annak, hogy a forgalmi érték szerint adózzék. Állandóan mezőgazdasági használatra rendelt ingatlanok értékének az az érték tekintendő, *amit az illető ingatlan annak megér, aki azon az illető vidéken fekvő hasonló birtokon szokásos módon gazdálkodik.* Oly ingatlanoknál, melyek az utolsó öt évben forgalomba nem jöttek, más ingatlanoknál elért vételár támpontul egyáltalában nem szolgálhat. *Az átlagos haszonbéri összeg* mint adókiivetési alap a vagyoadó körébe is diadalmasan bevonult. Ha az ingatlan nincs is bére adva, a hasonló ingatlanoknál tényleg elért haszonbérösszegek veendőek az érték kiszámítás alapjául. Ha egyes vidékeken a haszonbérösszegek valamely különleges oknál fogva az ingatlanok átlagos hozadékával arányban nem állnak, megfelelő helyesbítésnek van helye. Ez a haszonbérösszeg akkor is helyesbíthető, ha az ingatlan a maga egészében tényleg bére van adva, azaz bármily magas összegért adja is haszonbérbe a tulajdonos a birtokát, ez a vagyoadó kiszámításánál nem fog figyelembe jönni, ha az érték meghatározó bizottság úgy találja, hogy a tényleges haszonbér az illető vidéken elérhető átlagos haszonbérösszegnek indokolatlanul meg nem felel. Bármennyire felveri is a földéhes parasztság a haszonbéreket, ez a vagyoadóra semmi befolyással nincs. Ezt az intézkedést csak úgy lehetne megnyugvással elfogadni, ha a modern língói földbirtokjognak megfelelően léteznék oly hatóság vagy bíróság, mely ily esetben *az indokolatlanul magas béreket a haszonbérő javára leszállíthatna.* Az ingatlan értéke gyanánt mindezen esetekben a haszonbérösszeg *húszszorososa* veendő. A vételár csak az ingatlan tényleges vevőjével szemben tekinthető az ingatlan értékének. A parasztság tehát, mely az utolsó években számos parcellázott nagybirtokból vásárolt földet, a háború után pedig szintén vásárolni fog, a vagyoadót a teljes vételár után fogja megfizetni, annál is inkább, mert a vagyoadó 50.000 koronás értékhatárát a törvényhozás minden valószínűség szerint lejjebb fogja szállítani.

Ezek után nincs sok értelme annak, ha a törvényben benmarad az az intézkedés, hogy a földbirtok megbecslésénél az átlagos forgalmi érték irányadó. Tisztára dekoratív az a másik szabály is, hogy ha a mezőgazdasági üzembről szabályszerű könyvek vezetettek, a könyvekből kitűnő vagyonállapot az irányadó. Igaz, hogy az üzemtőke és a felszerelés megbecslésénél juthat még ennek valami szerep, de nem lehetetlen, hogy a végrehajtási utasítás

itt is korlátozó intézkedéseket fog felállítani. Az O. M. O. E. felterjesztése már tett is erre nézve indítványokat; átlagos számítást kíván, tekintet nélkül arra, hogy minő a valóságban a birtoknak üzemi felszerelése. További módosítás az is, hogy *a háború folytán beállott rendkívüli és időleges értékemelkedések figyelembe nem vehetőek*. A háború alatt a földbirtok értéke emelkedett, utána pedig tetemesen emelkedni fog, ezt azonban a vagyoadó szempontjából tekintetbe venni nem lesz szabad. Mindezek a módosítások már benne voltak az ellenzék határozati javaslatában. A javaslat csupán egy-két napilapban jelent meg, aztán elvonták a nyilvánosság elől; úgy látszik, maga az ellenzék is érezte, hogy ily egyoldalú javaslattal a nagy nyilvánosság elé lépni nem tanácsos. A képviselőházi tárgyalásokról szóló hírlapi tudósítások rendszerint annyira zavarosak, hogy bennük laikus ember alig ismerheti ki magát, és tényleg igen kevesen vettek arról tudomást, hogy a képviselőház ezeket a módosításokat egyhangúlag elfogadta.

Külön ki kell még emelni az ellenzéki javaslatnak megfelelően azt a módosítást, hogy az adóköteles vagyoni értékének meghatározására minden törvényhatóság területén *bizottság* alakítandó. A tagok felerészét a főispán nevezi ki, másik felerészét pedig a pénzügyminiszter felszólítására a különböző érdekképviseleti szervek választják. A földbirtok értékbecslésénél tehát a vármegyei gazdasági egyesületek szava lesz egyedül irányadó, már csak azért is, mert ezeknek elnöke rendszerint a főispán.

A tárgyilagosság érdekében reá kell mutatni, hogy *a vagyoadónál az igazságos adóztatás szempontjait a kormányjavaslat képviselte, míg az agresszív agrárpolitikát, mely csak kiváltságokra törekszik, az ellenzék indítványai juttatták érvényre*. De a felelősségben azért osztozik a kormány is, mert az ellenzéki javaslatokkal szemben a kincstári érdekek sérelmére oly páratlan előzékenységet tanúsított. A módosítások folytán a kormányjavaslat vesélytelenné vált, s a főrendiház nyugodt lélekkel, vita nélkül fogadhatta el a vagyoadót.

A teljesség okából megjegyezzük, hogy az *erdőbirtokosok* érdekeit védő módosítások úgy a hadinyereségadó-ról, valamint a jövedelmi és vagyoadókról szóló törvényekbe is bejutottak.

A *szövetkezeti* kérdés Magyarországon a földbirtok hatalmi körébe tartozik s főleg a fogyasztási szövetkezeti mozgalom részesül az agrárszervezetek különös védelmében. A kormányjavaslat az *adózási egyenlőség* alapján állott és nem tett a szövetkezetek és részvénytársulatok kereseti adója között különbséget. Az adókulcs mérséklésére irányuló törekvés itt is teljes diadalt aratott, a képviselő-

selőház az önsegélyző, termelési, beszerzési és főleg fogyasztási szövetkezetek adóját 10%-ról 6%-ra szállította le, feltéve, hogy üzletrészeik után 5%-nál nagyobb osztalékot nem fizetnek. Az önsegélyző szövetkezetek pedig üzletrészeik 6%-ának erejéig adómentességet nyertek, azzal a feltétellel, hogy üzletüket tagjaikon kívül másra ki nem terjesztik és idegen tőkét szabály szerint fel nem használnak, így történt ez az 1909. évi adóreform tárgyalása alkalmával is, amikor 105 képviselő indítványára a zsúfolásig megtelt ház és karzatok előtt nagy tüntetés közepette szállították le a szövetkezetek adóját 10%-ról 5%-ra.

A földbirtok után Magyarországon a gazdasági és politikai életnek leghatalmasabb erőtenyezője a *banktőke* és az érdekkörében álló *iparvállalatok*. Az ellenzék a banktőke ellen intézte a legelkeseredettebb támadásokat, mindenféle pártármalatú szónok kiadta rajta dühét, élesen megróttá a bankok háborúalatti magatartását. Aki nem ismeri a banktőkének mindenféle elágazó összeköttetéseit és nem tudja azt, hogy a *bankokhoz való kapcsolat tekintetében a pártkülönbségek ép úgy leomlanak, mintha a földbirtok forgalmi értékéről vagy a szövetkezetek adójának leszállításáról van szó*, azt hihette volna, hogy ennek az ádáz rohamnak eredményeképpen a részvénytársulatok véres sebekkel vagy legalább is kék foltokkal borítva kerülnek ki az adócsatából. És mi történt? *A részvénytársulatok a tárgyalás folyamán rendkívül jelentős eredményeket értek el*, melyek megközelítik a földbirtok vívmányait. Az eredeti kormányjavaslat felemelte az eddigi adótételeket, azonkívül megszüntette a részvénytársulatoknak azokat a kiváltságait, hogy a tárcájukban tartott értékpapírok után kereseti adót egyáltalában nem fizettek, illetőleg az értékpapírrjövedelmet az adóalapból levonhatták. Ez az adóemelés ellenszolgáltatás volt azért, hogy a részvénytársulatok a jövedelmi adó alá ezentúl nem fognak esni, annak dacára, hogy az 1909. évi adóreform a jövedelmi adót a részvénytársulatokra is kiterjesztette. Az értékpapírrjövedelem adókötelezettségére vonatkozó intézkedések a képviselőházi tárgyalás folyamán nagymértékben enyhítették. Az értékpapírállomány ama részének kamatjövedelme, mely meghaladja az illető vállalatnál elhelyezett betétek 20%-át, – de nem nagyobb, mint a betétek összege – az adóalapból levonható, azzal a korlátozással, hogy a következő öt évre legfeljebb 50%-kal, azontúl pedig legfeljebb 30%-kai kisebb adó vethető ki annál az összegnél, amely adó gyanánt kivetendő lenne, ha a szóbanforgó levonásnak nem volna helye. Adómentességet nyertek továbbá ama záloglevelek és kötvények kamatai, melyeket a vállalat tárcájában tart, de az alapul szolgáló kölcsönöket

már folyósította. Ez a záloglevélkibocsátó nagy intézetek érdekeit szolgálja. További szintén igen jelentős módosítás, hogy ha a fokozódó adóteher folytán valamely vállalat a következő tíz év alatt nem tudná a háború előtti három év átlagosztalékának 90, illetőleg 80%-át fizetni, akkor a kereseti adónak helyesbítését kérheti abból a célból, hogy a háború előtti átlagosztalék 90 és 80%-a újonnan kifizethető legyen. Végül, ha a vállalat leltári vagyona a háború alatt értékesítve lett, az elért vételárból a leltárnak a háború befejezte utáni időben az előbbi állagra való kiegészítéséhez valószínűleg szükséges összegek adómentesen tartalékolhatók.

Az 1909. évi adóreform tárgyalása alkalmából a koalíciós pártok szónokai szintén ádázul támadták a részvénytársulatokat és különösen a pénzintézeteket. A pénzügyi bizottság a javaslatba belevette az u. n. *szégyenparagrafust*, amely szerint azoknak a pénzintézeteknek, amelyek 8%-nál magasabb kamatot szednek, kereseti adója 50%-kal felemelendő. A képviselőház többsége azonban a módosítást mégis leszavazta és a főrendiház sem vállalkozott az intézkedés visszaállítására.

Eredménytelenek maradtak azok a rohamok is, melyeket az ellenzék a hadinyereségadó tárgyalásánál az u. n. *családi részvénytársaságok* ellen intézett.

A legcsekélyebb eredményt az adócsatában az iparosok és kereskedők érték el, ami természetes is, hiszen az ő zászlóaljaik a leggyengébbek. Politikai erő hiányában azokra a morzsákra voltak utalva, melyeket a kormány és az ellenzéki pártok nekik hajlandók voltak juttatni. Az ellenzék úgy a hadinyereségadóhoz, mint a többi javaslatokhoz benyújtott indítványaiba felvette és látszólag magáévá *lette* az iparosok és kereskedők néhány fontos kívánságát. *De a muzsikát a hang teszi* Azok, akik a protekció világában otthonosak, tudják, hogy nem minden ajánlólevél igazi ajánlás, mert annak hangjától függ, hogy vajjon a protektor komolyan akarja-e, hogy védence kérelmét teljesítsék. Sőt az ajánlólevél gyakran azt jelenti, hogy a kérelmezőt ki kell dobni, mert a levelet csak azért írta, hogy lerázza őt a nyakáról, s a beavatott emberek tudják, hogy ha protektor valakin komolyan segíteni akar, akkor *mm* levelet ír, hanem személyesen lép közbe. Az ellenzék is beírta ezeket a kívánságokat a határozati javaslatba, de épinséggel nem erőltette meg magát azok védelmében. *Látszott, hogy szívbőlileg semmi közösseget nem érez ezekkel az indítvány okkal*. Mennyivel melegebb és bensőbb volt a felszólalások hangja, mikor a forgalmi érték kiküszöböléséről volt szó!

Az ellenzék által keresztülvitt módosítások közül a

legfontosabb a hadinyereségadó kivetésére vonatkozik. A kormányjavaslat szerint természetes személyeknél a pénzügyigazgatóság a pénzügyminiszter felhatalmazása alapján könyvvizsgálatot rendelhetett el. *A kötelező könyvvizsgálat* eddigi pénzügyi jogunkban ismeretlen volt. A jövedelmi adóról szóló törvény szerint ily vizsgálatnak csak akkor van helye, ha a fél a könyvekkel való bizonyítást felajánlotta, illetőleg ahhoz hozzájárult. Ehhez az állapothoz képest a javaslat nagy szigort jelentett, amit még fokozott az is, hogy a könyvvizsgálatot nem csupán az önkormányzati elemek részvételével működő adófelszólamlási bizottság, hanem a pénzügyi hatóságok is elrendelhették. Az ellenzék módosítása folytán a könyvvizsgálatot egyedül az adófelszólamlási bizottság rendelheti el. Ezzel az enyhítéssel a kötelező könyvvizsgálat elve bevonult adórendszerünkbe. Igaz, hogy betű szerint ennek csak a hadinyereségadó kivetésénél van helye, de amit az adóhatóság ott megtud, azt a vagyoadó és jövedelemadó kivetésénél is fel fogja használhatni. Mint további helyes módosítás megemlítenő még, hogy a fél saját költségén ellenőrző szakértőt alkalmazhat. *A kötelező könyvvizsgálatot mi feltétlenül helyesnek tartjuk.* De mindaddig, amíg az egyoldalúan kereskedőkre és iparosokra terjed ki, csak arra jó, hogy az adózás mostani aránytalanságát még jobban fokozza.

Az ellenzék aziránt is adott be indítványt, hogy a jövedelmi és kereseti adókból befolyó bevétel *kontingentáltassék* és ha a megállapított összegnél több folyik be, a többlet a városok között osztandó szét. Az ellenzék igen lanyhán támogatta ezt a javaslatot. A jövedelmi adó kontingentálásából nem is lett semmi, a kereseti adónál azonban a pénzügyminiszter az indítványt elfogadta. Erre a sikerre idézhetjük Heine mondását: „Ne kérdezzétek, hogy és miképp!” Ha az 1917-1919. évekre érvényben maradt, illetőleg első fokon kivetett III. oszt. kereseti adó összege az egyes években 36,700.000 koronát meghalad, az évi többlet a városok között osztandó fel. Igen ám, csak hogy van még egy másik feltétel is! A felosztás csak akkor történhetik meg, ha egyúttal abban az évben a *kereseti* adó címén összesen tényleg befolyt összeg 59,300.000 koronát meghalad. A kereseti adónak négy osztálya van, fizetik azt többek között cselédek, napidíjasok, fixfizetésű alkalmazottak, a II. oszt. kereseti adót pedig földbirtokosok és háztulajdonosok. 1911-ben a kereseti összadóbevétel 58,241.000 koronát, 1912-ben pedig 57,859.000 koronát tett ki. Ha most számbavesszük, hogy éppen a háborús viszonyok miatt az I. és II. oszt. kereseti adó nagyrésze be nem hajtható, vagy katonai szolgálat folytán el-

engedése kérhető, akkor erősen kell kételkednünk abban, hogy ezt a maximális összeget az államkincstár rövidesen el fogja-e érni. Ha pedig eléri, ez csak úgy lehetséges, hogyha a III. oszt. kereseti adó nagymérvű emelkedése fogja pótolni az I. és II. oszt. kereseti adó bevételecsökkenését, azaz a mezőgazdasági kisembereknek adott könnyítéseket a városi lakosság fogja megfizetni. Azután ki tudja, hogy 1919-ig még hány új adóemelés fog jönni!

Igazi, reális adóleengedés csak az, amit most adnak.

A III. oszt. kereseti adó körében a kormány is adott engedményeket. A javaslatnak legaggályosabb intézkedése az volt, hogy az adóhatóság a kereseti adó felemelését kérhette abban az esetben, ha a félnek keresete az előbbi évekhez képest *lényegesen emelkedett*. Ily indoklással mindenkinek adóját fel lehetett volna emelni. A pénzügyminiszter belement abba a módosításba, hogy az adó csak akkor emelhető fel, ha az adóköteles foglalkozás *terjedelme* emelkedett lényegesen. Az adóhatóság az adó felemelését a többi adókötelesek adójához való arányosítás útján végzi, anélkül, hogy a tényleges keresetet kipuhatolná. Minden azon fordul meg, mily utasítást ad a pénzügyminisztérium az adókiivető közegeknek. Ha ezek nem fognak az adó mindenáron való felszólására törekedni, akkor nagyobb adóemelés nem fog bekövetkezni. Viszont ily szándék hiánya esetén baj az eredeti szöveg mellett sem állt volna be. Reális engedmény ellenben az, hogy a pénzügyi hatóság nem kívánhatja az adó felemelését azért, mert a jövedelmi adó vagy hadi nyereségadó kivetésénél kikutatott jövedelem nagyobb, mint az a kereset, amely a III. osztályú adó kivetésénél alapul szolgál. Az eredeti javaslat szerint a felémelt adót azok is kötelesek megfizetni, akik az adókiivetés idején haszonhajtó foglalkozásukat már beszüntették, vagy pedig már nem értek el oly eredményt, mint az előző években. Ezt az intézkedést enyhíti az a módosítás, hogy ha ugyanezt a keresetet hadi nyereségadóval is megrótták, akkor a fél a kivetett kereseti adó felének törlését kívánhatja, de csakis a hadi nyereségadó erejéig. Ezekhez a módosításokhoz az ellenzék is hozzájárult.

Az egyéb módosítások nem elvi jelentőségűek.

Az adócsata lefolyása szemléltetően igazolja azt a tételt, melyet e tanulmány élére irtunk, t. i., *hogy az adópolitika elsősorban hatalmi kérdés*, s minden osztály, vagy foglalkozási ág annyi eredményt tud elérni, amennyi erőt kívánságai támogatására a politikai harcok mérlegserpenyőjébe tud dobni.

XI.

A postadíjak felemelése

A postadíjak felemelése nem jött váratlanul. Németországban már jóval ezelőtt megtörtént, s így tudta mindenki, hogy immár rajtunk a sor. A távirati díjak felemelése is bekövetkezett, s ezt a postának is nyomon kellett követnie.

A felemelés mérve igen erős, s érzékenyen érinti a forgalmat. Csak néhány példát említünk. A közönséges levél díja a távolsági forgalomban az eddigi 10 fillér helyett 15 fillér *lett*, az emelkedés tehát 50%. A helyi forgalom levél díja 6 fillér helyett 10 fillér, az emelkedés 66%. A kincstári levelezőlap díja ezután 5 fillér helyett 8 fillér, minden más levelezőlapé 10 fillér. Az emelkedés tehát 60% illetőleg 100%. A forgalom terjedelméről tájékoztatást nyújt, hogy 1913-ban 383 millió díjköteles levelet és 177 millió díjköteles levelezőlapot adtak fel (a külföldön feladott 51 millió levelet és 24 millió levelezőlapot is beleszámítva) s a két küldeményfajta az összes levélküldeményeknek 80%-át teszi ki. Postautalványoknál 10 koronáig az emelés 50%, az 5 kg.-os csomagoknál 133, illetőleg 16%. Megdrágulnak azonkívül a mellékilletékek és el-esik sok oly kedvezmény, melynek eddig a kereskedelmi forgalom nagy hasznát *vette*. A távírdadíjaknak már életbelépett felemelése a távolsági forgalomban az alapidíjnál 60%-ra, az egyes szavaknál 33%-ra rúg, a helyi forgalomban az emelés 150%, illetőleg 300%. A posta- és távírda összevétele 1913-ban 104 millió koronát tett ki, s ha az átlagos díjemelést 40%-ra tesszük, 40 millió korona bevételi többletre lehet számítani.

Az *üzleti körlevelek* portója csak igen kevésbé drágult meg, s nagyjában változatlan maradt. Ez a forgalomra nézve nagy előny, de ennél az intézkedésnél nem a közönség, hanem a postakincstár érdeke volt irányadó, mert az intéző körök nagyon jól tudják, hogy a portódrágítás a nyomtatványforgalom nagymértvű megszorítását, egyes viszonylatokban pedig az eddigi forgalom teljes elmara-

dását vonta volna maga után. A levelezést csak bizonyos határokig lehet megszorítani, de az üzleti körlevelek nagy elterjedésének egyedüli létalapja az olcsó tarifa volt. Iia ez elesik, akkor a forgalom nagy része is megszűnik. 1899-ben a pénzügyminisztérium kimondta, hogy a napi-bért kapó munkások I. osztályú kereseti adót fizetni nem tartoznak. Lehet, hogy a háttérben rejtőzött valamelyes szociális meggondolás, de a főök mégis csak az volt, hogy a behajtási költségek éveken át meghaladták az adóbevételt. Így van ez az üzleti körlevelekkel is.

Hónapokig folyt a képviselőházban az egyenes adójavaslatok feletti tanácskozás. Minden egyes javaslat aggodalmas és körültekintő megvitatásban részesült, s a szónokok ugyancsak kiszámították, mennyivel több adó jut ezután minden egyes adóköteles félre. A kormány többrendbeli engedményt volt kénytelen tenni, s minden ily engedmény annyit jelent, hogy az egyesek, vagy társadalmi osztályok fizette adóteher kevesebb lesz. *Ugyanakkor a parlament figyelmét teljesen elkerülte a postatarifáknak küszöbön álló emelése.* Pedig ez sokkal nagyobb bevételi többletet fog hozni, mint amennyit a kormány a vagyoadóból vár, ami miatt heteken át heves szócáták dúltak. Az ellenzéki akciónak egyik jelentős vívmánya, hogy a különböző adójavaslatokban a pénzügyminiszternek biztosított hatáskört megszorította. Szép szónoklatokat hallottunk arról, hogy a pénzügyminiszteri jogkör kitágítása ellenkezik az alkotmányosság elveivel s a kormányhatalom túltengésére vezet. S mi történt ezután? Az adóvita befejeztével egy szép napon megjelenik a kereskedelmi miniszter rendelete, mely *egy tollvonással* a posta és távírdaforgalmat évi 40 millió koronával drágítja meg. Mennyivel több értelme lett volna annak, ha az ellenzék az adóvitával kapcsolatban azt a követelést állítja fel, hogy a postai díjszabásnak küszöbön álló megváltoztatása csakis törvényhozási úton történhetik. Ez nem rótt volna nagyobb munkát a képviselőházra, mint bármelyik adójavaslat megvitatása, mert a miniszteri rendelet meglehetősen rövid és a tarifa aránylag kevés tételből áll. Ez alkalommal a parlament ellenőrzési jogát gyakorolhatta, a postaigazgatóságtól ellenszolgáltatásként oly intézkedéseket követelhetett volna, melyek a tarifa megdrágítását a forgalom könnyítésével ellensúlyozzák.

A képviselőház figyelme csökönyösen csakis az *egyenes adók* felé fordult. Ez az egyoldalúság maradványa az elmúlt századok alkotmányküzdemeinek, amikor a rendek a központi hatalommal szemben akarataikat csakis az adómegajánlás megtagadásával tudták keresztülvinni. Viszont az akkori kormány úgy segített magán, hogy különböző

jövedelmi forrásokat nyitott, ezekből pótolta a szükséges összegeket és gondosan ügyelt arra, hogy ezeket a jövedelmi forrásokat az országgyűlés hatásköre és ellenőrzése alól kivonja. Az országgyűlés megelégedett azzal, hogy az egyenes adókra nézve érvényesítette befolyását. Ennek a struccpolitikának az lett a következménye, hogy a nem egyenes adóbevételeket nemsokára többszörösen felülmúlták. Ma már az *államvasutak* hozadéka (szállítási adó nélkül) *kétszerese az egyenes adóbevételnek*, de az államvasúti tarifákat a kormány tetszése szerint *rendeleti úton állapíthatja meg*. *A dohányjövedékből eredő nyers bevétel nagyobb, mint a föld-, ház-, kereseti és részvénytársulati adó együttvéve s a dohánygyártmányok árát a pénzügyminiszter rendeleti úton tetszése szerint állapítja meg*. *A postaiüzemből eredő bevétel közel kétszer olyan nagy, mint a földadó hozadéka*. Ha a kormány megpróbálná felemelni a földadót, mily országos jajveszékélés támadna ebből! A postai tarifák megdrágítását pedig éppen azok a körök fogadják legnagyobb közönnyel, melyeket a földbirtok adójának minden változása lázas izgalomba ejt. Ez a belenyugvás nem vezethető csupán arra vissza, hogy a közvélemény belátja, hogy a hadiköltségek folytán minden bevételi forrás eredményének fokozására kell törekedni. Mert ha ez igaz volna, úgy az egyenes adók felemelését és új egyenes adók behozatalát is hasonló lelki megnyugvással kellene fogadni és vita nélkül megszavazni, aminek pedig éppen az ellenkezője történt.

A magyar képviselőház nagy nyugalalmát és közönyöségét az magyarázza meg, hogy a posta és a távírda a *tömegforgalomból* meríti bevételeinek oroszlánrészét, a felemelt díjak terhét tehát a *tömegek* fogják viselni. Ebben a körben a legerősebben sújtja az új díjszabás *az ipart és kereskedelmet és a városi polgárságot*. Néhány statisztikai adat ezt döntő módon igazolja. A magyar birodalom területén egy-egy lakosra esett kerekszámban 32 darab levélpostai küldemény. A törvényhatósági városokban a fejekénti számarány a következő volt: *Budapest* 154, *Zagreb* 123, *Temesvár* 113, *Nagyvárad* 139, *Kassa* 143, *Arad* 135 stb. Az *agrár* jellegű törvényhatósági városokban az arány már sokkal alacsonyabb: *Szabadka* 23, *Hódmezővásárhely* 18, *Kecskemét* 31, *lombor* 47 stb. Ha pedig összevetjük a *foglalkozási* és a *postastatisztika* adatait, akkor számtani pontossággal megállapíthatjuk, hogy az egy-egy lakosra eső levélpostai küldemények száma azokban a vármegyékben a legkisebb, amelyekben az agrár lakosság arányszáma a legmagasabb. Pl. *Győr, Bihar, Hajdú, Szilágy, Fogaras, Szolnok-Doboka, Udvarhely, Belovár, Zagreb és Lika-Krbava* vármegyék.

Guth Pál postafőfelügyelő kétségbevonta e következtetés helyes voltát, mert az arányszámok nem a *feladott*, hanem az *érkezett* levélpostára vonatkoznak. Ez az ellenvetés teljesen súlytalan. A tömegforgalmat tekintve, a levelezés nem *egyoldalú* cselekmény. Ha valaki több levelet kap, ez azt jelenti, hogy több levelet is küld el. Ha a statisztika a feladott leveleket venné számítás alapjául, az eredmény ugyanaz lenne. Azt hisszük, nem akad senki, aki arra gondolna, hogy Lika-Krbava, Szolnok-Doboka és Fogaras vármegyékben többet leveleznek az emberek, mint Budapesten. Érről vitatkozni is felesleges.

Az új rend irányzatát legrikítóbban juttatja érvényesülésre az a kereskedelmi miniszteri rendelet, mely szerint a délután 4 órától feladott táviratok 1 *korona* pótdíj alá esnek. Kétségtelen, hogy ez az intézkedés a személyzet *tehermentesítését* is célozza. De a száraz tény mégis csak az, hogy a délutáni órákban egy 10 szavas sürgöny, mely ezelőtt 60 fillérbe került, most csak 2 koronáért küldhető el. Az emelkedés tehát 233%, mely egyoldalúan a *kereskedelmet sújtja*, mert a magánemberek sürgönyei várhatnak reggelig, vagy ritkaságuk folytán elbírják az 1 korona többletet, de a kereskedők napközben számtalan üzleti sürgönyt kapnak, melyekre azonnal válaszolniuk kell s az üzleti forgalom a késő délutáni órákban szokott éppen a legélénkebb lenni.

Az új adójavaslatok elsősorban a vagyonosabb elemeket terhelik meg. Ez helyes és demokratikus irányzat. De ez a demokrácia igen hiányos, ha a közvetett adók és *állami üzemi bevételek felemelése nagyobbmérvű lesz, mint az egyenes adóké*. Az első fecske már megérkezett, a többiek most vannak a soron. Attól félünk, hogy néhány tízmillió egyenes adószaporulatot több száz millió közvetett és forgalmi adótöbblettel kell majd megfizetni.

XII.

Az adóügyi biztos

Az új adótörvények a törvénytárban már megjelentek és 1917 január 1-én valamennyijük életbe fog lépni. A hadinyereségadó és vagyoadó teljesen új adók, a III. oszt. kereseti adó az egész vonalon revízió alá kerül, a részvénytársulati adó alapját a törvény kiszélesítette, a jövedelmi adó kiterjed a 10.000 koronán felüli jövedelmekre is. Adóügyi igazgatásunk beláthatatlan tömegű új feladattal kerül szembe, pedig új terhek vállalására annál kevésbé képes, mert egyrészt létszáma a katonai behívások folytán megcsökkent, másrészt a fogyasztási adó- és illetékszabályok módosítása és szigorúbb ellenőrzése munkaerejét az eddiginél is fokozottabb mértékben veszi igénybe. Joggal tehetett attól félni, hogy összeroppan a reá nehezedő túlmunka súlya alatt.

Helyesen cselekedett tehát a pénzügyminiszter, midőn az új feladatok végzésére új munkaerőkről gondoskodott. *Adóügyi biztosoknak fogjak* hívni ezeket a közegeket, akiket a pénzügyi kormányzat az új egyenesadótörvények végrehajtási munkálatainak ellátására egyelőre ideiglenes minőségben kivan alkalmazni.

Az adóügyi biztosokra vonatkozó rendelet kellemes meglepetést hozott: nem követeli meg a jogi képzettséget az alkalmazás nélkülözhetetlen előfeltétele gyanánt, s a gyakorlati gazdasági élet körében működő egyének a létesítendő állásokat szintén elnyerhetik. A rendelet a biztosi állásokat fizetés és hatáskör szerint három csoportba osztja. Az első csoportba tartozó állásoknál az ügyvédi oklevélén kívül megfelelő előképzettség az is, ha a pályázó középiskolai és kereskedelmi érettségit tett s ezenfelül a kereskedelmi könyvvitel terén öt évi gyakorlatra hivatkozhatik. A második csoportba tartozó állásokra a jogi tanulmányok szabályszerű bevégzésén kívül az is minősít, ha a pályázó műegyetemet, kereskedelmi vagy gazdasági akadémiát, bányászati és erdészeti főiskolát végzett. A gazdasági akadémia bevégzésén kívül még két évi gyakorlati

alkalmazás is szükséges. A harmadik csoportnál az előfeltétel a községi közigazgatási vizsgálat sikeres letétele, azonkívül a felsőkereskedelmi iskolai érettségi, ha hozzá még két évi pénzügyi, vagy kereskedelmi gyakorlat járul.

Ez a rendelet a gazdasági és technikai előképzettségnek a jogi minősítéssel való teljes *egyenjogúsítását* jelenti. Csupán azt lehet sajnálni, hogy az irányzat csak ily kis javadalmazású állásoknál érvényesül és nem terjed ki egységesen a közszolgálat minden ágára. A kezdeményezést mindenestre örömmel üdvözölhetjük. Reméljük, hogy a tapasztalatok igen kedvezőek lesznek, ami az elvnek további érvényesülését elő fogja mozdítani. Az adóügyi biztosok a pénzügyi közigazgatás körébe az életből kerülnek be, menten minden bürokratikus copftól és előítéletektől. Az adótörvények végrehajtása annyi gyakorlati ismeretet, közgazdasági tudást, üzleti és szakszerű jártasságot kíván meg, hogy ezt sem a jogi minősítés, sem pedig valamely közigazgatási, vagy pénzügyi tanfolyamnak elvégzése nem képes megadni. Adóigazgatásunk a legtöbb gazdasági kérdésben eddig is u. n. szakértőkhöz volt kénytelen fordulni, s véleményüket többnyire vita nélkül elfogadni, mivel nem tudta azok helyességét ellenőrizni. Sokkal célravezetőbb, ha a szakértők teljes közhivatalnoki felelősség alatt közvetlenül vesznek részt az adókimutatás munkájában.

Nem helyeselhetjük azonban azt, hogy adóügyi biztosokká ideiglenesen, vagy véglegesen *nyugalomba* helyezett állami, vagy vármegyei tisztviselők is kinevezhetők. Ha ilyenek nagyobb számban nyernek alkalmazást, ez újra a *jogászi* elem túltengéséhez vezetne, mivel az ily tisztviselőknek gazdasági, vagy kereskedelmi előképzettségük rendszerint nincs. Adóügyi biztosokra azért van szükség, hogy a rengeteg módon megszorított munkateherrel meg lehessen birkózni. Kételkedünk abban, hogy erre a feladatra nyugdíjazott, tehát teljesen vagy részben munkaképtelen tisztviselők alkalmasak volnának. Attól is kell tartani, hogy a jogosulatlan helyi és társadalmi befolyások ép az ily tisztviselők kinevezésénél fognak érvényesülni. Kereskedő- és iparoskörökben évtizedek óta hangzik fel a panasz, hogy az adókimutatásbizottságok tagjaivá túlságosan nagy számban neveznek ki nyugdíjas tisztviselőket, akiknek erre az állásra semmi más jogosultságuk vagy hivatottságuk nincs, mint az, hogy tagsággal járó napidíjakra van szükségük. Az ipari üzem és kereskedelmi üzlet természetét nem ismerik, s hogy a kineveztetéseket továbbra is biztosítsák, árkon-bokron át támogatnak minden adófelemelésre irányuló javaslatot. Egészen bizonyos,

hogy a nyugdíjas tisztviselők bevonása az új adótörvények végrehajtásánál is jogosult panaszokra fog okot adni.

A gazdasági képzettségű adóbiztosok tevékenységét rendkívül meg fogja nehezíteni az a mód, ahogy nálunk a törvényeket és a végrehajtási utasításokat szerkesztik. *A kodifikációnak külön tolvajnyelve van, melyet csak a beavatottak szűk köre ért meg.* Az osztályállamnak egyik lényeges szükséglete, hogy a törvényeket minél kevesebben értsék, tehát minél kevesebben tudják azokat ellenőrizni. A jogi műnyelv évszázadok öröksége folytán fejlődött ki, a hozzá való ragaszkodásban a legtöbb jogász érdemet lát, és büszke arra, hogy ő olyan nyelven beszél, mely különbözik a mindennapi, vagy akár az irodalmi nyelvtől is. Ez az elzárkózás annyira túlságba megy, hogy maguk a jogászok is rendszerint csak azokat a törvényeket értik, amelyek az ő szakmájukba vágnak. A magánjogász előtt az adótörvény épp oly hétpecsétetes titok, mint a legtöbb laikus szemében. A törvényt legfeljebb csak az a néhány tisztviselő érti, aki megszerkesztette, ezek is csak addig, *amíg az első gyakorlati nehézség fel nem merül.* A törvényszerkesztés mai módszerének legnagyobb hibája az *utalások túltengése, a más törvényszakaszok számaira való folytonos és gépies hivatkozás.* A mai kodifikátor mindenre inkább képes, mint arra, hogy egyazon intézkedést kétszer ismétljen. Ezt felesleges locsogásnak tartaná, s inkább a szám idézésével hivatkozik arra a §-ra, melyben a megisméltendő intézkedés foglaltatik. A hivatkozás legtöbb esetben csak azt jelenti, hogy a hivatkozott §-t nem szószerint, hanem *megfelelően* kell alkalmazni. Minden törvénymagyarázati nehézség, a joggyakorlat minden kapkodása onnan származik, mert a törvényhozó nem teljesítette azt a kötelességét, hogy saját maga világosan és félreértést kizáró módon mondja meg, miképen kell az idézett szakaszt alkalmazni. Teljesen igazuk van azoknak, akik azt állítják, hogy minden utalás vagy a kényelemszeretet, vagy a tehetetlenség kifolyása; ha a törvényhozó egy szabályt nem tud, vagy nem mer világosan kimondani, ráhúzza egy másik törvényszakasznak „megfelelő” köpenyét.

Az utalások túltengésére különösen a jövedelmi adóról és a részvénytársulatok kereseti adójáról szóló törvények mutatnak példát. Ezek nem önálló törvényművek, hanem számos módosítással az 1909. évi VIII. és X. törvényeket léptetik életbe. Az utalásoknak egész tömege cikázik a novellák szövegében, az idézett törvényszakasz ismét *más* paragrafusokra hivatkozik, az utalások kergetik egymást és ember legyen a talpán, aki ebben a tömkelegben el tud igazodni. A végrehajtási utasítás segíteni akar

ezen a bajon és az 1909. évi törvények rendelkezéseit is összefüggően beolvasztja a szövegbe. Ez az eljárás megjavítja a törvényszövegezésnek sok hibáját, de azokat teljesen el nem enyészeti. A végrehajtási utasítás talán összefoglalóbb és rendszeresebb, mint a törvény, de ugyanazon a kicsavart jogi műnyelven van szerkesztve, az utasítások itt is túltengenek.

Mielőtt a törvényeket végrehajtanók, feltétlenül szükséges, hogy az adóügyi biztosok külön tanfolyamokon a törvényszerkesztés összes fordulataival és trükkjeivel megismerkedjenek és behatoljanak a jogi műnyelv rejtelmeibe másrészt azok, akiknek jogászi minősítésük van, részesüljenek előbb kellő gazdasági kiképzésben. Csak így lehet az új közegektől eredményes munkásságot elvárni. Az adótörvények sorozata a mostaniakkal nem záródik le s talán még több van soron, mint amennyi eddig megszületett. *A pénzügyi kormánynak komoly megfontolás tárgyává kell tenni, hogy szakítson az eddigi törvényszerkesztési rendszerrel* ha egyáltalában súlyt helyez arra, hogy az adózó polgárok jogi tanácsadó nélkül magok is eligazodhassanak az adótörvények szövegében.

Az adóügyi biztosok kinevezése – ahogy mondani szokás – a laikus elemnek bevonását jelenti az adóigazgatásba. A jogászi szellem túltengése folytán nálunk mindenkit, aki nem jogász, laikusnak neveznek, holott azt kellene mondani, hogy most a szakértők vonulnak be a laikusok helyére. Távol áll tőlünk, hogy az új intézmény folytán a munkateher megosztásán kívül adóigazgatásunk eddigi szellemének gyökeres megváltozását reméljük. Az adóügyi biztos rövid időn belül szokványos hivatalnökká válik, aki felettes hatóságától függ, önálló szempontokat nem érvényesíthet és reá fog nehezedni a bürokratikus rendszer teljes nyomása. Adórendszerünk reformjával adóügyi szervezetünk átalakítása is elkerülhetetlen. Es pedig nem abban az irányban, hogy időleges kényszer hatása alatt korlátolt számban gyakorlati képzettségű tisztviselőket is alkalmazunk, hanem úgy, hogy az adókimutatás az egész vonalon *a különböző érdekeltségek testületeire ruháztatik át állami felügyelet és vezetés mellett* A mezőgazdák, kereskedők, iparosok, magántisztviselők stb. érdekképviselői ezt a feladatot sokkal megfelelőbben látják el. Ennek a rendszernek előfeltétele az igazságosan és erélyesen keresztülvitt *kontingentálás*. A törvényhozásnak évről-évre pontosan meg kell állapítani, hogy az egyes foglalkozási ágak és érdekcsoportok mily adóösszeget kötelesek beszolgáltatni. A kontingensen belül azonban végezzék az *érdekképviselői testületek* az adókimutatást,

mert ez sokkal nagyobb mértékben biztosítja az adófizetők érdeklődését és az adókiadás igazságosságát, mint a mai rendszer, amelynél az adófizetők nem ellenőrzik egymást. Ameddig a helytelen és hamis bevallás a többi adófizetőre közömbös, igazi adómorál nem fejlődhet ki. Annyi szakértelmet és jártasságot az állam nem tud a maga közegei révén biztosítani, mint amennyit az ilyen érdekképviselői kiadás minden megerősítés nélkül előteremt. A rendszernek további előfeltétele, hogy az egyes társadalmi osztályok és ágak között a kontingensek elosztása igazságosan történjék, mivel ellenkező esetben a *csekélyebb politikai befolyással rendelkező foglalkozási ágak túlterhelése fog bekövetkezni.*

Végezetül az adóügyi biztosok javadalmazásáról akarunk néhány szót szólni. Az adóügyi biztosok fizetési átalányt és háborús segílyt kapnak s ezek összege a három csoportra nézve 4720, 3410 és 2700 koronát tesz ki. Ehhez lakáspénz is járul. Az első osztályba tartozó adóügyi biztosok összjavadalmazása tehát átlagban 6000 koronát fog kitenni. A háborús drágaság mellett – a megkívánt előképzettséget nem tekintve, – ez igen alacsony összeg. Az adóügyi biztosok a pénzügyigazgatósági székhelyeken, tehát városokban működnek, ahol a megélhetés igen nehéz. Hivatalos kiküldetések esetén napidíjakat is számíthatnak fel, de csak olyanokat, mint a VIII-X. állami fizetési osztályba tartozó tisztviselők. Erősen kételkedünk benne, hogy ezért az összegért ma rendes napi ellátást lehessen kapni. Ezen a réven tehát jövedelmük nem igen íg szaporodni. Állásukból fegyelmi eljárás nélkül bocsáthatók el, nyugdíjra vagy ellátásra igényük nincs. Csendes borzongás fogja el az embert, ha arra gondol, *mily óriási erkölcsi teherpróba elé állítatnak az ily csekély fizetésű és bizonytalan helyzetű tisztviselők,* kiknek véleménye és előterjesztése döntő lesz nagy, sőt igen nagy értékű ügyekben is, mert hiszen az adóhatóságnak rendszerint nincs módjában adataik helyességét és valóságát ellenőrizni.

Teleszky János pénzügyminiszter a képviselőházban büszkének vallotta magát, hogy akadt oly bíró, aki ezekben a nehéz időkben maga talpalta gyermekei cipőjét. Attól tartunk, hogy *az adóügyi biztosok is rá fognak szolgálni a miniszter büszkeségére.*

XIII.

A földbirtok vagyoadója

I

A vagyoadó pénzügyi eredménye attól függ» minő adóterhet fog a földbirtok viselni. Hogy ezt megtudjuk, előbb ki kell számítani, mennyi lehet az adóköteles földbirtok vagyoadértéke. Erre viszont csak akkor kerülhet sor, ha előzőleg a magyar föld *összértékét* megközelítő pontossággal megállapítjuk.

A magyar irodalomból az erre irányuló komoly számvetés mindeddig teljesen hiányzik. Az egyetlen forgalomban lévő szám Fellner Frigyesztől származik, aki Ausztria és Magyarország nemzeti vagyoadáról irt munkájában a magyar föld összértékét 19.8 milliárd koronára becsülte. Ez a becslés úgyszólván egyeduralomra tett szert; mindazok, akik a földbirtok adóterhével a nyilvánosság előtt foglalkoznak, kritika és vizsgálat nélkül jogerős ítéletnek fogadják azt el. *Agrárkörökben alacsony voltánál fogva különösen népszerű.*

A földbirtok értékének megállapítása nehéz és bonyolult feladat, részletes számításokat igényel, a közlekedési, értékesítési és munkásviszonyoknak, a talaj föld- és vegytani alkatának pontos ismeretét tételezi fel. De ha ily tökéletes számvetés nincs is módunkban: minden hozzávetőleges becslésnek előfeltétele kutatni azt, hogy a vételári összegek és a haszonbérek művelési ágak és ország-részek szerint miképen hullámzanak és mily átlagba foglalhatók össze. A számítás pontosságához továbbá elkerülhetetlenül szükséges, hogy a becslés a kis-, közép- és nagybirtok tekintetében elkülönítve »történjék, mint-hogy a földbirtok értéke és jövedelmezősége az egyes birtokkategóriák szerint rendkívül eltérő. Szükséges továbbá, hogy az így nyert eredmények más adatok és tapasztalati tények segélyével ellenőriztessenek.

Fellner ebbe a bonyolult munkába bele sem kezdett, számításának kiindulási pontjául a *kataszteri tiszta hozadé-
kot* tette, tehát egy teljesen önkényes, fiktív összeget,

amelyről tudhatta, hogy a föld jövedelmezőségéhez és értékéhez semmi köze nincs. Nincs gazdálkodó ember, ha földet becsül vagy vásárolni akar, nincs bankigazgató, ha jelzálogkölcseönt nyújt, aki a kataszteri hozadékot komolyan venné és arra építené számításait. Hogy a földbirtokososztály ragaszkodik hozzá mint *adóalaphoz*, az érthető, mert hisz ennek segélyével kevesebb adót fizet. De tudományos tevékenység alapjául csak az választhatja, aki ahhoz a nehéz és *politikaiig is kényes* feladathoz - hogy a földbirtok valódi értékét megállapítsa és nyilvánosságra hozza -hosszányúltni nem mer.

A becslés külsőleg a szakszerű tudományosság mezében jelenik meg és a 19.8 milliárd földérték három számítás átlaga gyanánt jelentkezik. Az egyik számításnál Fellner a 343 millió korona kataszteri tiszta hozadékból indul ki, de egyúttal maga is megállapítja, hogy ez a valószínű hozadék már rég nem felel meg. Húsz évvel ezelőtt a kormány adóstatistikai felvételt rendelt el, melynek során az volt a vizsgálat tárgya, hogy bérbe adott földbirtokoknál miképpen viszonylik a tényleg fizetett bérösszeg a kataszteri tiszta hozadékhoz. Az eredmény az volt, hogy a bérösszegek átlagban 2.4-szer nagyobbak, mint a kataszteri hozadék. Ezt az arányt veszi Fellner még ma is alapul s a kataszteri hozadékot 2.4-el megszorozza, az eredményt 4.5%-kal tökécsíti és így jut el 18.5 milliárd korona összértékhez, ő maga kiemel, hogy a hivatalos adatok nem a viszonylag nagyobb jövedelmet biztosító kisbér lettek, hanem a középirtokok bérleti adatai alapján gyűjtettek, s éppen ezért a valószínűnál alacsonyabbak, továbbá, hogy a bérleti összegek azóta erősen emelkedtek. Hozzátehetjük még, hogy ha a föld értékét a haszonbérösszegek alapján számítjuk ki, akkor a valószínű értékénél mindig alacsonyabb számot nyerünk. A 2.4-es szorzóhoz azért ragaszkodik, mert ez a legutolsó hivatalos adat, mely rendelkezésre áll. A közélémezési viszonyokról a legutolsó hivatalos statisztikai felvételt a múlt század nyolcvanas éveiben Keleti Károly szerkesztette. Fellner álláspontját elfogadva, az, aki a világháború közélémezési problémáival foglalkozni akarna, csak a Keleti számításait vehetné alapul, mert hiszen ez a legutolsó hivatalos statisztikai adat, mely rendelkezésre áll.

A második számítási mód abban áll, hogy a haláletet folytán tulajdonost cserélő ingatlanok értékét a magyar állampolgárok valószínű élettartamával szorozza meg, mert egy generáció kihaltával minden ingatlan gazdát cserél. Az eredményből levonja a házak értékét és hozzáadja a kötött földbirtokét, mely öröklés alá nem esik. Az egy év alatt gazdát cserélő ingatlanok valószínű értékét azonban

ismét nem számítja ki, hanem alapul a kataszteri tiszta hozadék húszszorosát veszi és ezt az összeget 2.4-del szorozza meg. Az eredmény 22 milliárd korona.

Egyedül a harmadik számítási módnál hagyja a kataszteri tiszta hozadékot figyelmen kívül. Négy jelzálogintézet adatai szerint a náluk jelzálogul lekötött földbirtokok átlagos értéke holdanként 333 korona. Ezt az értéket azután általánosítja az egész ország területére, s így 18.8 milliárd koronát hoz ki. ismét ő az, aki reámutat, hogy ez az összeg túlságosan alacsony, mert a jelzáloghitelintézetek becsléseiben évtizedes adatok is szerepelnek és ő maga közli a statisztikai hivatalnak azt az adatát, hogy az 1912-ben folyósított kölcsönöknél 1 kat. hold becsértéke országos átlagban 645 korona volt, tehát az általa alapul vett számnak *kétszerese*. Ha ezt a számot általánosítjuk, a magyar föld összértékéül 36.3 milliárd koronát kapunk. Mily értéke van az oly becslésnek, melyről a becslő maga is elismeri, hogy idejét műit és ma már használhatatlan számokból indul ki!

Az új illetéktörvény javaslatának indokolása részletes adatokat tartalmaz arra nézve, hogy a kataszteri hozadék alapján történő becslés mennyire eltávolodott a valódi földértéktől. A pénzügyminisztérium az 1906-1908. években végbement földbirtokvételeknél összehasonlította az eladott ingatlanok tényleges vételárát ugyanezen ingatlanok kataszteri hozadékának *húszszoros* összegével. Ez az úgynevezett *törvényszerű legkisebb érték*, és ha egyéb adat nincs, akkor ennek alapján rójják ki az átruházási illetéket. Örökölt ingatlanoknál ez a szabály. Az eredmény az volt, hogy a tényleges vételár 1906-ban 295%-kal, 1907-ben 335%-kal, 1908-ban 357%-kal volt több a legkisebb törvényszerű értéknél, a három év átlagában pedig 324%-kal, tehát 4.24-szer volt nagyobb. Az eltérés azóta egyre növekedett, s az agrárvámok hatása és a rendkívül élénk parcellázási tevékenység következtében 1912-ben elérte, sőt túlhaladta a 400%-ot, tehát a kataszteri tiszta hozadék húszszoros összegének *ötszörösét*. Ha a kataszteri tiszta hozadék országos összegét – 343 millió K-t – öttel szorozzuk, 1.7 milliárd koronát kapunk, ez 5%-kal tőkésítve, 34 milliárd koronát, 4.5%-kal pedig 38 milliárdot eredményez. Ezt az összeget jelöltük meg a háború előtt megírt adótanulmányunkban, mint a magyar összföldbirtok legalacsonyabb értékhatárát. Hegedűs Lóránt a magyar adórendszer betegségeiről írt könyvében a budapesti jelzálogintézetek adatai kapcsán kimutatta, hogy a földbirtok valóságos értéke a kataszteri hozadék huszonötszörösének alapján kiszámított értékénél igen gyakran 400-500-1000%-kal,

sőt 3000-3400%-kal is nagyobb. Az ő adatai a század elejéről valók és azóta az eltérés még jobban növekedett.

Szakembert Fellner számítása nem téveszthet meg, mert hisz az adatok előtte vannak, ha tetszik, elfogadja, ha nem, megcáfolhatja azokat. Amíg a könyv csak szűkebb körben volt ismeretes, nem is volt szükség a számítás tudománytalan voltára ily élesen reámutatni. De a becslést az agrár sajtó felkapta és a nyilvánosságba dobta be. A laikus közönség pedig – s ezek közé tartozik a politikusok és a közgazdasági cikkírók túlnyomó része – rendszerint csak a végösszeget nézi és nincs türelme a számok mélyére hatolni. Ezeket az ily tárgyilagosságnak látszó, tudományos oldalról kapott számok megtévesztik, mindazok pedig, akik a földbirtok adóterhének minden emelését meg akarják akadályozni, döntőerejű érvekhez jutottak. Censor agyonreklámozott adóröpirata is kizárólag Fellner számításaival érvel, s mi sem könnyebb neki, mint az alacsony becseríték alapján a földbirtok túlterhelését kimutatni.

Feltűnő, hogy Fellner, aki különben a pontosságra súlyt helyez és adatait nagy szorgalommal hordja össze, ebben a kérdésben mégis könnyedséget, sőt felületességet tanúsított. Hogy van az, hogy ő, aki a nemzeti jövedelemről írt tanulmányában a gépek kopási hányadának kiszámítására is oly gondot fordít, s még a trágya mésztartalmával és a kazánok tűzfelületével is számíthat, éppen a legfontosabb kérdésben, a földbirtokok értékbecslésénél megelégszik nyilvánvalóan helytelen és elavult adatokkal? Az óvatosságot megmagyarázza az, hogy a magyar hivatalos tudomány köreiben *a föld alacsony értéke dogma*, melyhez nyúlni *szentségtörés* és annak megbolygatása ugyanolyan következményekkel jár, mintha valaki az általános választójog, vagy a nemzetiségi egyenjogúsítás hívének vallja magát. A számítás helytelenségének *politikai* oka is van. Fellner nemcsak Magyarországnak, hanem Ausztriának vagyonát is megbecsüli és féltő gonddal vigyáz rá, hogy a kvótánál alacsonyabb összehasonlítási számok kerüljenek ki. Túlzott készséggel segíteni akar a magyar kormánynak azzal, hogy ezzel a döntő adattal győzze le a kvótatárgyalásnál az osztrákokat. Az osztrák földbirtok értékét a magyarénál 50%-kal magasabbra, kerek számban 29 milliárd koronára becsüli. Ez annál szembeötlőbb, mert az osztrák termőterület 3.9 millió holddal, a bevetett szántóföld és kaszáló pedig 4,5 millió holddal kevesebb, mint Magyarországon. Fellner maga a magyar mezőgazdaság tiszta hozadékát 4.5 milliárd koronára, az osztrákét pedig csak 4.2 milliárd koronára teszi. *Helytelen alapon nyugvó becslés, melynek gyengesége első pillanatra szembetűnik, sokkal többet árt a magyar ügynek, mint a teljes hallgatás.*

Osztrák részről nem is maradt el a válasz, Karl Pribram statisztikus igen röviden és világosan kimutatta a számítás irányzatos és tarthatatlan voltát. A cáfolat után pozitív munkába kezdett, hogy megmutassa, miképpen kell a földbirtok értékét tudományosan megállapítani. Közel 50 nyomtatott oldalon a számok és számítások tömegével bővíti el az olvasót, mi az eredmény? – az, hogy az osztrák és magyar nemzeti vagyoni értéke úgy viszonylik egymáshoz, mint a kvóta (63.6: 36.4). Pontosan, eltérés nélkül. Elmondhatják Fellnerrel, hogy mindketten megmentették a hazát. *Nincs is szebb az igazi tudománynál!*

A kataszteri tiszta hozadék tehát a becslési műveletből teljesen kizárandó.

A számításnak egyik helyes módja az, hogy a föld tiszta jövedelmét tőkésítjük és így kapjuk meg a vagyonerőértékét. Erre nézve már vannak is előző számítások. *Balkányi* Béla a háború előtt a föld tiszta jövedelmét az adóssági kamatok levonásával 2.7 milliárd koronára becsülte, *Deutsch* Antal pedig 2 milliárd koronára. Az adóreformról írott munkánkban az évi adóköteles föld jövedelmét részletes számítások alapján .2 milliárd koronára tettük. Ezt az összeget úgy kaptuk, hogy a tiszta jövedelemből előzőleg *levontuk az összes adóssági kamatokat, valamint a 800 korona jövedelemnél kevesebbet húzó kisbirtokosok összjövedelmét.* A két tételt újból hozzászámítva, a jövedelem 3 milliárd koronánál magasabbra rúg. Ezt az összeget 5%-kal tőkésítve, 60 milliárd koronát, 4.5%-kal pedig 67 milliárd koronát kapunk. Minthogy ebben a számban az állattenyésztési és egyéb mezőgazdasági jövedelmek is bentfoglaltatnak, ebből le kell vonni az állatállomány, a gazdasági felszerelés, az üzemi berendezések értékét, valamint az összes adósságokat. A számítás végeredményeként maradt, mint adóköteles és adósságmentes *összföldérték 45 milliárd korona.*

Fellner a magyar földművelés és állattenyésztés, erdőszet stb. évi tiszta hozadékát 4.55 milliárd koronára becsüli. Itt nem menekülhet a kataszteri tiszta hozadék mögé, mert a jövedelem egyes tételeire nézve a statisztikai évkönyvekben a legújabb adatok minden évben megjelennek. Aki a mezőgazdasági jövedelmet lelkiismeretesen számítja ki, akarva nem akarva *csakis magas számokhoz juthat.* Még az sem segít rajta, hogy a nyers hozadékból igen magas jövedelemszerzési és kiadási tételeket von le. Fellner csak a munkaköltségeket nem vonta le. Ezeknek összegét *Balkányi Béla* évi 1.825 millió koronára teszi, de ebben benne foglaltatik a birtokos és a családtagok munkájának becslése is, melyek a jövedelmi adótörvények szerint le nem vonhatók. Ha a 4.55 milliárd ko-

rónából az összes munkaköltséget, valamint az élő és holt leltár fenntartási költségei címén 2.250 millió K-t levonunk, még mindig marad 2.475 millió K tiszta jövedelem. Ha Fellnernek jövedelem- és vagyonbecslését egybevetjük, ebből vagy az következik, hogy a magyar föld oly nagy jövedelmet hoz, mely a benne rejlő tőkét a törvényes kamatlábnak több mint kétszeresével kamatoztatja, vagy pedig, – *hogy a vagyonbecslés alacsony*. A kereken 2.5 milliárd korona jövedelmet 4.5%-kal tőkésítve, 57 milliárd korona értéket kapunk, amelyben az épülettőke, élő és holtfeltár is benne foglaltatik. Fellner mélyen és óvatosan hallgat arról, mikép kellene ezt az ellentmondást megfejteni,

II.

A becslésnek leginkább elfogadható módja az, hogy a *vételárakból kitűnő forgalmi értéket* tesszük a számítás alapjává. A hozzávetőleges számítást megkönnyíti, hogy a földművelési minisztérium 1914-ben statisztikát adott ki, mely az 1913. év végén megállapított átlagos *földárakat és haszonbérösszegeket* mutatja ki. A felvétel úgy történt, hogy a gazdasági tudósítók minden járásra, sőt kisebb körzetekre is átlagos árakat állapítottak meg, melyekből a minisztérium vármegyei átlagokat számított ki. Az árak három birtokkategória szerint: és pedig *100 kat. holdig, 100-1000 holdig és 1000 holdon felül* külön-külön vannak összeállítva. A statisztika annyiban nem teljesen pontos, hogy csupán az átlagárak számtani középarányosát vonja meg, de nem viszonyítja az árakat a mezőgazdasági területhez. Mindazonáltal összefoglaló becslés céljaira megfelelő alapot nyújt. A statisztikát a földművelésügyi minisztérium az OMGE megkeresésére gyűjtötte egybe és már ebből sejteni lehet, hogy az átlagárak és haszonbérek igen alacsonyan vannak kiszámítva, nehogy ebből a földbirtokadóterhére kellemetlen következtetéseket lehessen vonni. Néhány vármegyében helyi szakértők útján ellenőriztük az adatokat és megállapítottuk, hogy a becslések 25-30%-kal alacsonyabbak a háború előtti tényleges vételáraknál és haszonbéreknél. A gazdasági tudósítók nem az összes adatokat közölték a minisztériummal, hanem csupán az ő átlagbecslésüket. A vételárak a valóságnál azért is alacsonyabbak, mert igen gyakori, hogy a felek illetékmegtakarítás céljából a szerződésbe a valóságnál kisebb árat vesznek be. Mindezt tekintetbe véve, a statisztikát kindulópontul elfogadhatjuk.

A vármegyei átlagok számtani középarányosát országos átlagul véve, a *szántóföldekre* nézve a következő vételárakat kaptuk:

100 kat. holdig	1009 korona
100-1000 kat. holdig — — — —	812 korona
1000 kat. holdon felül — —	665 korona

A további számításoknál abból indulunk ki, hogy a kertnek ára rendszerint *kétszerese*, a rétnak ára *kétharmada* és a legelő *egyharmada* a szántóföld árának, ily alapon a valóságnál alacsonyabb számokat kapunk, mert a kertek ára, különösen a nagyobb városok közelében, ma már óriási magasságot ért el és birtokvételek alkalmából a rét és szántóföld többnyire azonos becslés alá esik. A *szőlők-nél* a miniszteri statisztika alapján két átlagár számítható ki és pedig a 10 holdon aluli szőlőkre holdanként 2559 korona, a 10 holdon felüliekre pedig 1918 korona. Hogy az összes szőlőterületből mennyi esik a 10 holdon aluli szőlőkre és mennyi ezen felül, erre nézve adatunk nincs. Tekintettel arra, hogy a kisebb szőlők területe túlnyomó; az egész országra nézve átlagos árnak holdanként 2300 koronát vettünk fel alapul.

A számítás úgy történt, hogy az anyaországban külön megállapítottuk mind a három birtokkategória körében művelési ágak szerint a föld értékét és ehhez az összeghez hozzáadtuk a társországok mezőgazdasági területének értékét.

A termőföld megoszlása Magyarországon a társországok nélkül *kat. holdakban* a következő:

	100 kat. holdon aluli birtokok	100—1000 kat. holdas birtokok	1000 kat. holdon felüli birtokok
Szántóföld — — —	14.245.437	2.780.383	4.791.458
Kert — — — —	534.099	48.588	61.268
Rét — — — —	3.076.974	469.675	891.924
Szőlő — — — —	453.596	30.511	31.107
Legelő — — — —	1.076.064	1.581.646	2.991.409
Erdő — — — —	1.084.899	1.543.567	9.747.910
Nádas — — — —	15.459	19.963	56.927

Ezek az adatok az 1913. évi Magyar Statisztikai Évkönyv 76. és 78. oldalain foglaltatnak, s a területet részben hektárakból számítottuk át kat. holdakra.

A magyar *anyaország* termőföldjének értéke a következő:

Szántóföld:

	kat. h.	à Korona	Korona
100 kat. holdig	14.245.437	1009	14,373.645.933
100—1000 kat. holdig	2.780.383	812	2,257.670.996
1000 kat. holdon felül	4.791.458	665	3,186.319.570
	<u>21.817.278</u>		<u>19,817.636.499</u>

Kert:		kat. hold	à Korona	Korona
100 kat. holdig		534.099	2018	1,077.811,782
100—1000 kat. holdig		48.588	1624	78.906.912
1000 kat. holdon felül		<u>61.268</u>	1330	<u>81.486.440</u>
		<u>643.955</u>		<u>1,238.205.134</u>
Rét:				
100 kat. holdig		3.076.974	670	2,061.572.580
100—1000 kat. holdig		469.675	540	253.624.500
1000 kat. holdon felül		<u>891.924</u>	444	<u>396.014.256</u>
		<u>4.438.573</u>		<u>2.711.211.336</u>
Szőlő:		515.214	2300	<u>1,184.992.200</u>
Legelő:				
100 kat. holdig		1.076.064	335	360.481.440
100—1000 kat. holdig		1.581.646	270	427.044.420
1000 kat. holdon felül		<u>2.991.409</u>	222	<u>664.092.798</u>
		<u>5.649.119</u>		<u>1,451.618.658</u>
			Összesen:	<u>26.403.663.827</u>

Horvát-Szlavonországokra nézve nincs közzétéve oly pontos birtokmegoszlási statisztika, mint az anyaország tekintetében. Ezért nem tudtuk a területet birtokkategóriák szerint elkülöníteni. A társországokban a kisbirtok túlnyomó: az 1895. évi mezőgazdasági felvétel szerint a 100 holdon aluli földbirtokokra a termőterület 72.4%-a esett. Az egész területre nézve azonos értékekből indultunk ki, egy hold szántóföld átlagos értékét 900 koronára tettük s ehhez idomítottuk az egész számítást.

A horvát-szlavón termőföld értéke a következőképen alakul:

	kat. hold	à Korona	Korona
Szántóföld — — — —	2.484.919	900	2,236.427.100
Kert — — — —	92.727	1800	166.908.600
Rét — — — —	707.555	600	424.533.000
Szőlő — — — —	68.082	2300	156.588.600
Legelő — — — —	947.969	300	<u>284.390.700</u>
			<u>3,268.848.000</u>

A magyar birodalom termőföldjének *összértéke* a következő:

Szántóföld:		Korona	Korona
Magyarország — — — —	19,817.636.499		
Horvátország — — — —	<u>2,236.427.100</u>		22,054.063.599
Kert:			
Magyarország — — — —	1,238.205.134		
Horvátország — — — —	<u>166.908.600</u>		1,405.113.734

		Korona	Korona
Magyarország	— — —	2,711.211.336	
Horvátország	— — —	<u>424.533.000</u>	3,135.744.336
Szőlő:			
Magyarország	— — —	1.184.992.200	
Horvátország	— — —	<u>156.588.600</u>	1.341.580.800
Legelő:			
Magyarország	— — —	1,451.618.658	
Horvátország	— — —	<u>284.390.700</u>	<u>1,736.009.358</u>
		Összesen:	<u>29,672.511.827</u>

A fenti összeghez hozzá kell számítani a *nádasok* értékét és pedig 95.702 holdat 50 korona átlagárban, ami 4.8 millió korona. *A nem termő terület* 2,844.000 holdat tesz ki. Ez azonban korántsem teljesen terméketlen és hasznavehetetlen terület. Idetartoznak a mezőgazdasági ingatlanokhoz kapcsolódó beltelkek, major- és tanyahelyek, szé-rűskertek, magánutak, vizek, homok- és kavicsbányák, tő-zegtelepek, téglá- és vályogvető-helyek stb., amelyeknek értéke gyakran nagyobb, mint a termőföldé. A nagyobb városok közelében lévő, beépítésre váró és meg nem mű-veit telkek értéke szintén igen nagy. A teljesen terméket-len vadvizes, kopár, szikes stb. területek valamelyes ér-tékét mégis csak képviselnek és megfelelő talajjavítási munkálatok segítségével rövid idő alatt nagy értékre tehet-nek szert. Ennek a lehetőségnek tőkeértéke az illető terü-letek árában már most is kifejezésre jut. Az ily területek értéke fejében igen alacsony becsléssel 300 millió koronát vehetünk fel, ami a fenti végösszeget kerekén 30 *milliárd* koronára emeli.

Említettük már, hogy a vételár-statisztika a valóság-nál alacsonyabb átlagárakat tüntet fel. Ha most a fenti végösszeget 20%-kal emeljük, még mindig a valóságon alul maradunk. Ezzel az emeléssel az összes földterület értéke 36 *milliárd* koronára rúg, erdők nélkül.

Az *erdők* értékviszonyaira nézve az eddigi irodalom-ban megbízható adatokat nem találtunk. Minden előttünk ismeretes számítás az évi hozadék alapján igyekezett az erdők tőkeértékét megállapítani. Ez a számítási mód azon-ban az erdőállomány valódi értékét egyáltalában nem ju-tatja kifejezésre, mert a fiatal, sőt a letarolt és beültetésre váró erdők is, melyek egy fillér hozadékot sem hajtanak, igen jelentős értéket képviselnek. Aki birtokot becsül, azo-kat az erdőket, amelyek hozadékot nem hoznak, nem fogja értékteleneknek minősíteni. Sőt ellenkezőleg. Azok-nál az erdőknél, melyek kitermelés alá csak hosszabb idő

múlva kerülnek, – mint Hensch Árpád, a mezőgazdasági üzemtan kitűnő művelője mondta, – a becslési eljárás úgy történik, hogy a vághatóság korában elérhető fahozam értékét a jelenre leszámítoljuk.

Több, a fatermelés körében kiválóan jártas szakember által rendelkezésünkre bocsátott adatok segítségével a magyar erdőállomány értékét részletes számítások alapján igyekeztünk megállapítani. A becslés úgy történt, hogy minden egyes országészre átlagban megállapítottuk a tölgy-, bükk- és más lombdők, valamint a fenyőerdők forgalmi értékét, mindenütt a békeárakat véve alapul.

Az alapul szolgáló átlagértékek a következők voltak:

Országész	Tölgy	Bükk és más lomb	Fenyő
Érték holdanként koronákban			
Duna balpartja	2— 3000	400	2000
Duna jobbpartja	3— 4000	5—600	2000
Tisza-Duna köze	2— 3000	400	6— 700
Tisza jobbpartja	2— 3000	400	2000
Tisza balpartja	3— 4000	5—600	2—3000
Tisza-Maros szöge	3— 4000	5—600	1500
Királyhágón tul	2— 3000	400	2—3000
Horvát-Szlavonorsz.	9—10000	5—600	1500—2000

Az 1913. évi Magyar Statisztikai Évkönyv 109. lapján kimutatott erdőterületet hektárokból átszámítottuk kat. holdakra, s az így nyert összegek fanemek és országrészek szerint megszoroztuk a fenti átlagok *alsó* értékhatárával.

	Tölgy	Bükk és más lomb	Fenyő
Érték millió koronákban			
Magyarország	8.211	2.783	5.956
Horvát-Szlavonországok	5.147	867	444
Magyar birodalom	13.358	3.650	6.400

A végeredmény millió koronákban a következő:

Magyarország	— — — — — — — —	16.950
Horvát-Szlavonországok	— — — — — — — —	<u>6.458</u>
Magyar birodalom	— — — — — — — —	<u>23.408</u>

Ebből az összegből levonandó a megújítás alá kerülő és a kitermelésre még nem érett erdők csekélyebb értéke fejében megfelelő hányad. Ha ebből a célból az összértékből 40%-ot vonunk le, akkor a szakemberek állítása szerint túlságos szigorúan jártunk el. Minthogy az egész erdőbecslésnél az az elv vezetett bennünket, hogy a legalacsonyabb számokkal dolgozzunk, 50%-ot vonunk le és így a magyar erdőállomány összértékét 11.7 milliárd koronára becsüljük.

A földterület összértéke tehát 47.7 milliárd korona.

A gazdálkodás körében igen jelentős értéket képvisel az *épülettőke*; Hensch Árpád számítása szerint ez a telektőkének átlagban 20-30%-a. Károly Rezső üzemstatisztikája szerint az épülettőke a telektőkének 19-22%-át teszi ki. Ha 20%-ot veszünk alapul, ez a szorosan vett mezőgazdasági területnél 7.2 milliárd koronára rug. Ebből az összegből leszámítandók a lakóházak, melyek házosztályadó alá esnek és házbirtok címén külön adóznak. A házosztályadó összege 1911-ben 11.6 millió korona volt. Az illetéktörvény javaslat indokolása szerint a házosztályadó alá eső házak értéke 440-szer, nagyobb, mint az adóösszeg. Ezen az alapon az ily házak értéke 5.1 milliárd korona lesz. Házosztályadó alá azonban nemcsak a földtulajdonosok házai, hanem minden nem kibérelt ház tartozik, továbbá házosztályadó alá igen nagy városok is esnek, melyekben már sok a kereskedő, iparos és hivatalnok-elem s a földbirtokosok házai a földbirtoktól teljesen elváltak választva. Ezek a házak rendszerint a legértékesebbek és a magasabb adóosztályba tartoznak. Ezek értékét hozzávetőleges becsléssel 1.5 milliárd koronára tehetjük, ami a fenti 5.1 milliárd korona értéket 3.6 milliárd koronára apasztja. Ezt levonva az épülettőkéből, a tisztán gazdasági célokra szolgáló házadómentes épületek értéke 3.6 milliárd koronát tesz ki. Pribram számítása szerint az épülettőke még külterjes gazdaságokban is rendszerint kétszerese az állatállomány értékének. Ez Magyarországon 5.7 milliárd korona, ennek kétszerese pedig 11.4 milliárd korona, ha ebből 3.6 milliárd korona lakóházértéket levonunk, marad 7.8 milliárd korona épülettőke, ami számításunk mérsékelt voltát mutatja.

Az *állatállomány* értékét Fellner 5.6 milliárd koronára becsüli. Ezt a számítást, mivel részletes adatokon alapul, elfogadhatjuk, s hozzávéve a baromfiállomány értékét is, az *élő leltár* értéke kerek számban 5.7 milliárd koronára becsülhető.

A *holt leltár* körébe tartoznak a gazdasági házi eszközök, kocsik, szekerek stb., az állattartási eszközök és gépek, magtári eszközök és gépek, műhelyberendezések, munka- és erőgépek, a szőlők és erdők üzemi felszerelése stb. Károly Rezső számítása szerint a holt leltári tőke a telektőkének rendszerint 4-5%-át teszi ki – nálunk tehát 1.4-1.8 milliárd koronát. Fellner a mezőgazdasági felszerelések és gépek értékét 462 millió koronára becsüli, ami nyilvánvalóan igen alacsony szám.

A legutolsó tétel a *forgótőke*, ide tartoznak a pénzkészletek, továbbá az élelmiszerek, segéd- és nyersanya-

gok, vetőmagkészletek, fel nem használt trágya és pü-trágya stb., végül az *eladásra szolgáló készletek* a hízó és tenyészállatok kivételével. A vagyonadótörvény szerint a mezőgazdasági üzem- és ingó tőke külön veendő számításba és külön becsülendők meg az eladásra szánt készletek is. Fellner a magyar mezőgazdasági termés évi összes értékének egyharmadrésze gyanánt 1.5 milliárd koronát vesz fel árukészletnek. Tekintettel arra, hogy a háború alatt ezek a tartalékkészletek nagyon megcsappantak és rekvirálás alá esnek, az így nyert összeg 1 milliárd koronánál nem fog magasabbra rúgni. Károly Rezső szerint a forgótőke a telektőkének 6-7%-a. Ezen az alapon 2-3 milliárd koronát lehet megállapítani.

A végső számvetés tehát a következőképen alakul:

A végső számvetés tehát a következőképen alakul:

<i>Telektőke</i>	—	—	—	—	47.7	milliárd	korona
<i>Épülettőke</i>	—	—	—	—	3.6	„	„
<i>Állatállomány</i>	—	—	—	—	5.7	„	„
<i>Holt leltár</i>	—	—	—	—	1.4	„	„
<i>Forgótőke</i>	—	—	—	—	2.0	„	„

Összesen: 60.4 milliárd korona

Ennyi tehát az adósságok levonása nélkül *a magyar földterület összvagyonértéke*. Ez alkalommal eltekintünk attól, hogy a földbirtokkal összekötött különböző haszon-, hajtó jogosítványok tőkeértékét számításba vegyük és hogy megállapítsuk azt, hogy a földbirtokkal kapcsolatos ipari vállalatok mennyivel emelik a földbirtok értékét.

Különösen hangsúlyozzuk, hogy ennél a számításnál kizárólag a *háború előtti* évek árait és értékesítési viszonyaira voltunk tekintettel és a háború által okozott *értékemelkedést* figyelmen kívül hagytuk. *Az erdőknél az épület- és forgótőke, valamint a holt leltár fejében semmit sem vettünk fel.*

III.

A vagyonadóról szóló törvény rendelkezései szerint az adókötelezettség az 50.000 korona értékű tiszta vagyonnál kezdődik. Adóköteles tehát általánosságban minden birtokos, akinek legalább *50 kat. holdja van*. Ezen a nézetten voltak a kisgazdapárt képviselőházi szónokai is és éppen ezért kívánták az adóhatárnak 100.000 koronára való felemelését. Az 1913. évi statisztika szerint a 100 holdon aluli szántóföldeknél az átlagár, — mint már említettük, — 1009 korona volt. Kisebb szántóföldeknél pedig ennél jóval nagyobb. A kertek, szőlők és rétek túlnyomó része a 100 holdon aluli földbirtokhoz tartozik. A vagyonadó alá nemcsak a föld, hanem a házbirtok és a tőkevagyon is

tartozik és a különböző vagyontárgyak értékét össze kell számítani. Ennélfogva sok oly egyén is adó alá kerül, akinek földbirtoka az 50.000 korona értéket el nem éri. A törvény szerint továbbá a háztartás fejének vagyonához a családtagok vagyona hozzászámítandó, ami szintén nagyszámú 50 holdnál kisebb földbirtoknak adókötelezettségét fogja eredményezni. *Az 50 holdat tehát, mint adóhatárt, teljes biztonsággal elfogadhatjuk.*

Az 50 holdnál nagyobb földbirtokok értéke a következő:

A 100-1000 holdig terjedő földbirtok összes értéke, – mint azt fentebb már kiszámítottuk, – 3,087.422.128 korona.

A vagyonadótvörvény értelmében az állam, a községek és részvénytársulatok tulajdonában levő ingatlanok vagyonadó alá nem esnek. Ezeket egyszerűség okából az 1000 holdon felüli birtokokból vontuk le, de meg azért is, mivel a statisztika szerint az ily kötött birtokok átlagos nagysága az 1000 kat. holdat meghaladja. Az eredmény a következő:

		1000 holdon felüli birtok	Adómentes kötött birtok	1000 holdon felüli adóköteles birtok
		kat. bold	kat. hold	kat. hold
Szántóföld	- -	4.791.458	654.395	4.137.063
Kert- -	- -	61.268	23.435	37.833
Rét- -	- -	891.924	227.457	664.467
Szőlő -	- -	31.107	11.282	19.825
Legelő -	- -	2.991.409	1.457.363	1.534.046
Erdő -	- -	9.747.910	4.271.193	5.476.717

Ha már most a szánóföldeknél 665 koronás átlagos értékből indulunk ki, akkor az 1000 holdon felüli adóköteles birtokokra a következő eredményt kapjuk:

	Korona
Szántóföld - - - - -	2,751.146.895
Kert - - - - -	50.317.890
Rét- - - - -	292.365.480
Szőlő - - - - -	45.597.500
Legelő - - - - -	<u>340.558.212</u>
Összesen:	<u>3.479.985.977</u>

Az 50-100 holdas földbirtokoknak értékét a következőképen számítottuk ki: Az 1895. évi statisztika szerint a 100 kat. holdon aluli földbirtokból 12.5% esett az 50-100 holdig terjedő birtokokra. A 100 holdig terjedő ingatlanok összes értéke 18,916.782.535 korona, ennek 12.5%-a 2,364.597.813 korona.

Horvát-Szlavonországokban az 1895. évi felvétel szerint az 50 holdon felüli összes birtokok az összterületnek

31.5%-át teszik ki, s értékük is a horvát-szlavón termőföld 3,268.848.000 K összértékének 31.5%-a: 1,029.687.120 K.

A vagyoadóköteles földbirtok értéke *erdők nélkül* a következőképpen alakul:

	Korona
50- 100 kat. holdig – β	2,364.597.813
100-1000 kat. holdig – –	3,087.422.128
1000 kat. holdon felül	3,479.985.977
Horvát-Szlavonország	<u>1,029.687.120</u>
	9,961.693.038

Az adóköteles *erdőterület* értékét a következőképpen számítottuk ki:

A 100 holdon felüli erdőterület Magyarországon 11.291.477 kat. hold. Ebből levonva az állam, a községek és részvénytársaságok tulajdonában levő erdők területét, marad 7.020.284 kat. hold.

A 100 holdon aluli földbirtokok erdőterülete 1.084.899 kat. hold, az 50-100 hold közötti birtokok erdőterülete ennek 12.5%-a, azaz 135.613 hold.

Horvát-Szlavonországok összes erdőterülete 2.527.986 kat. hold. Ebből levonandó az állami erdőterület fejében 564.022 kat. hold. Levonandó továbbá a községek és részvénytársulatok erdőtulajdona fejében 20%, mert Magyarországon is körülbelül ez az arány. Az 1895. évi mezőgazdasági statisztika alapján az 50 holdig terjedő földbirtok erdőterülete fejében levonandó hozzávetőleges számmal szintén 20%. Mindezen levonások után marad 952.769 kat. hold.

Az adóköteles erdőterület nagysága következő:

	kat. hold
Anyaország 100 holdon felül	7.020.284
Anyaország 50-100 hold között	135.613
Horvát-Szlavonországok	<u>952.769</u>
	8.108.666

Az összerdőterület értéke 11.8 milliárd korona. Ehhez viszonyítva az adóköteles erdőterület értéke 6.4 milliárd koronára tehető.

A termőterület értékéből le kell vonni az *osztatlan közös legelők* értékét, melyek adómentesek. Ezek értéke 480 millió korona. Le kell még vonni a 100 holdon alul levő földbirtok körében az állami, községi és részvénytársulati ingatlanok fejében 200 millió koronát, a társországban pedig az összerületre nézve ugyanily ingatlanok fejében ugyancsak 200 millió koronát. Ez a levonás igen bőséges, mert a közös legelőket teljes értékben úgy is levontuk, már pedig itt majdnem kizárólag ezekről van szó.

Az adóköteles földérték végösszege tehát 15.581 millió korona.

A telektőkéhez hozzá kell számítani az épülettőkét. Itt is 20%-ot veszünk alapul és ugyanazon arányban vonjuk le a házosztályadó alá eső házak értékét, mint azt az összterületre vonatkozó becslésnél tettük. Épülettőke fejében 1221 millió koronát kapunk.

Az állatállomány értékét az állatstatisztika alapján lehet kiszámítani. A *Magyar Statisztikai Évkönyv* 1913. évfolyamának 97. lapján közzétett kimutatás elkülönítve tünteti fel a 100 holdon felüli földbirtok állatállományát. A darabszámot a következő átlagárakkal szoroztuk meg: *Szarvasmarha* 415.99 korona, *ló* 746.50 korona, *sertés* 81.09 korona, *juh* 25.75 korona, *kecske* 19.51 korona. (Ezeket az átlagértékeket Fellner számította ki a külkereskedelmi statisztikából.) A szorzás alapján a 100 holdon felüli földbirtok állatállományának értéke kerekszámban 703 millió korona. Az 50-100 hold közötti földbirtokok a magyar birodalomban (nem az anyaországban) a 100 holdon aluli birtokok területének 11.5%-át teszik ki. A 100 holdon aluli földbirtok állatállományának 11.5%-át a fenti átlagszámokkal megszorozva 545 millió koronát kapunk. Ehhez hozzáadva a baromfiállomány megbecsült értéke fejében 25 millió koronát, az adóköteles állatállomány összes (703+545+25) értéke 1.273 millió korona.

A holt leltárt a telektőke 4%-ára becsülve, 398 millió koronát kapunk; a forgótőke pedig 6%-os alapon 597 millió koronát tesz ki.

Az adóköteles földbirtok bruttó értéke tehát a következő:

<i>Telektőke</i>	-	-	-	15.581	millió	korona
<i>Épülettőke</i>	-	-	-	1.221	„	„
<i>Állatállomány</i>	-	-	-	1.273	„	„
<i>Holtleltár</i>	-	-	-	398	„	„
<i>Forgótőke</i>	-	-	-	<u>597</u>		

Összesen: 19.070 millió korona

Megjegyezzük, hogy a végeredmény ennél az összegnél jelentékenyen nagyobb, mivel az épülettőkét, forgótőkét és holtleltárt csak a szántóföld, rét, legelő stb. után számítottuk. Az erdőkre nézve ily számítást nem eszközöltünk. Ezeknél a felszerelés a fenti végösszeget néhány száz millió koronával megnöveszti, úgy hogy az adóköteles vagyon értéke az adósságok levonása nélkül kerekszámban húsz milliárd -koronára tehető.

IV.

Ennyi lenne az adóalap, ha a törvényjavaslat eredeti szövege megmaradt volna. Az a gyors, szinte lázas készség, mellyel a kormány az ellenzék idevágó kívánságait teljesítette, a vagyonadó intézkedéseit gyökeresen kiforgatta. Mint alapelv továbbra is bennmaradt a törvényben, – hiszen az ingó vagyon is adóköteles – hogy a vagyonbecslésnél a *forgalmi érték irányadó*. De a törvény siet kijelenteni, hogy csak abban az esetben, „ha az alább következő szakaszok mást nem rendelnek”. Már pedig ezek a mezőgazdasági ingatlanokra nézve *egészen mást* rendelnek.

Állandóan mezőgazdasági használatra rendelt ingatlanok értékének a vagyonadó szempontjából az az érték tekintendő, amit az illető ingatlan *annak megér*, aki az illető vidéken fekvő hasonló birtokokon szokásos módon gazdálkodik. A magyar adórendszerbe ezzel egy egészen új elem nyomult be, a tulajdonos *egyéni* vélekedése, mely szuverén módon határozza meg, hogy mily vagyonérték után hajlandó adót fizetni. A közérdek szempontjából csak *egy* alapelv lehetne irányadó, és pedig az, hogy mit ér meg az ingatlan *mindenkinek*, aki azon szokásos módon gazdálkodni akar. A magánjog ismeri az *előszere-teti* ár (pretium affectionis) vagy mint az osztrák polgári törvénykönyv régi magyar fordítása mondja, a *kéjbecsár* fogalmát, midőn valamely vagyontárgynak értékét vagy árát az szabja meg, hogy a tulajdonos a dologhoz személyes érzéseinél fogva különösen ragaszkodik s ezért annak a rendesnél nagyobb értéket tulajdonít. A vagyonadó kivétele alkalmából a megfordított becslés lesz túlnyomó, a földbirtokosok versenyezni fognak egymással abban, hogy ki tudja a saját földbirtokát minél jobban lebecsülni. Bocsásson meg nekünk a latin nyelv védőszellemé ezért a barbár szóért, de a földbirtok adóértéke valósággal pretium *disaffectionis* lesz. Az agráriusok ki nem fognak a földbirtokosi minőség magasztalásából. szerintük ez az egyedüli értéktermelő és uri foglalkozás; akié a föld, azé az ország! Most, mikor adófizetésre kerül a sor, majd megérjük, *mily kevésre becsülik ők saját maguk létük alapját, a nemzeti jólét legfőbb forrását, a földbirtokot*.

Ez a kételkedés mindig megnyilvánul – magas becslés, ha kiváltságokról és előnyökről; alacsony érték, ha adófizetésről van szó. Széli Kálmán mondott el egyik beszédében hasonló dolgot. A földadókatasztert az ő pénzügyminisztersége idején készítették. A földbirtokosok tömegesen jöttek hozzá panaszra, hogy birtokuk jövedelmezősége milyen csekély és ezért követelték, hogy a katasz-

téri felvételnél földjeiket minél alacsonyabb minőségi osztályba osszák be. Később egy nagy jelzáloghitelintézet vezetője lett. Eljöttek hozzá ugyanazok a földbirtokosok, kölcsönt akartak az intézettől felvenni és pedig minél nagyobb. Természetesen váltig bizonyították, hogy a kataszteri becslés nem lehet irányadó és mélyen alatta marad a föld valódi értékének.

A föld azonban nemcsak vagyontárgy és jövedelmi forrás, hanem a politikai jogoknak, a társadalmi befolyásnak és a gazdasági hatalomnak is a legfőbb alapja és pedig annál inkább, minél nagyobb a földbirtok. Ez pedig sokat „megér” a tulajdonosnak, hogy a törvény szavait idézzük. Ebből a szempontból a földbirtok értékét az átlagos forgalmi értéknél *magasabbra* kellene tenni, mert a társadalmi és politikai erő döntő jövedelemeloszlási és jövedelemszerzési tényező.

Nem kell túlságos képzelő erő hozzá, ha biztosra vesszük, hogy a törvény segélyével mily alacsonyra fogja becsülni minden földbirtokos földjeinek értékét. Az állam károsodását csak erélyes rendszabályokkal lehetne megakadályozni. A háború utáni nagyszabású birtokpolitikai reformot nagy mértékben előmozdítaná, *ha az államnak jogában volna minden földbirtokot azon az értéken kisajátítani, amely után a földbirtokos vagyoadót fizet* s azt a kisbirtokosok között osztaná fel. Ezzel a joggal az állam azért is élhetne, mert az alacsony értékből arra is lehet következtetni, hogy a birtok nincs oly kézben, amely annak értékét fokozni tudja. Az államkincstár még akkor is megtalálná számítását, ha a bevallott vagyoneértéken felül még 20-30%-os ráfizetést is adna a kisajátított földbirtok tulajdonosának. Természetesen csak arról lehet szó, hogy az állam *jogosult* az ily földbirtokot megváltani, de nem arról, hogy a bevallott értéken *köteles* is legyen azt kisajátítani. Mert ha ez így volna, akkor az érdekeltek *túlbugzó* vagyoadóbevallásokat tennének, akkor minden földbirtokos hirtelen fordulattal arra az álláspontra helyezkednék, hogy a birtok *neki többet megér*, mint másnak.

Halljuk az ellenvetést, hogy a törvény sehol sem mondja ki nyíltan, hogy a földbirtokot a forgalmi értéknél alacsonyabbra kell becsülni, sőt a magasabb értékelés sincs kizárva, ha a földbirtok a tulajdonosnak többet ér meg. De a módosítások gondoskodtak arról, hogy ez az eset soha be ne következzen. Ha a törvény idevágó rendelkezését elolvassuk, a németek Somme-front ja jut eszünkbe. Az entente-csapatok át is törnek egy-egy vonalat, de mögötte kezdődik a második, harmadik és -így tovább. Ily tízszeres védőművek őrzik a földbirtok forgalmi értékét mint adóalapot.

Lássuk ezeket egyenként:

A forgalmi értéket legjobban a *vételár* juttatja kifejezésre, mely a kereslet és kínálat mindenkori viszonya szerint alakul. A vételár azonban csak az ingatlan tényleges vevőjével szemben tekinthető az ingatlan értékének és csakis akkor, ha az ingatlanok az utóbbi öt évben adásvétel tárgyai voltak, tehát az első adókimutatás alkalmából az 1912-1916. években megvett ingatlanok. 1912-ben az ily ingatlanok értéke 1.343 millió korona, 1913-ban 917 millió korona volt. Tekintettel a háború alatt megcsökkent ingatlan-forgalomra, az utolsó öt évben ezeknek az ingatlanoknak az értéke nem tehet ki többet, mint 3.5 milliárd koronát. Ebből 30% a házakra esik, úgy, hogy legfeljebb 2.5 milliárd korona értékű földbirtok fog valóságos vételár után adózni. Oly földbirtoknál, amelyet 1910-ben vagy 1911-ben vásároltak, a vételár már nem lesz irányadó.

Az olyan ingatlanok értékének megbecslésével, amelyek az utolsó öt éven belül adásvétel alá nem kerültek, vagy örökség útján jutottak a földbirtokos tulajdonába, a más ingatlanoknál elért vételárak *támpontul egyáltalában nem szolgálhatnak*. A törvény tehát nyílt és határozott tilalmat mond ki. Mindezen ingatlanok megbecslésénél vagy a tényleges, vagy az összehasonlított haszonbérösszeg lesz irányadó. Vagyis a földbirtokok 95%-a *haszonbéri alapon* fog adózni.

Ha az ingatlan tényleg bérbe van is adva, a haszonbér alapján történő érték meghatározás nem mutatja a földbirtok valódi értékét. A haszonbér mindig alacsonyabb, mint a földbirtokból önkezelés útján nyert jövedelem, mert, máskülönben a haszonbérlő nem élhetne meg. A földtulajdonnal nagy gazdasági előnyök és politikai jogok járnak, melyek a bérlőt nem illetik meg. Nagyobb birtokoknál személyi és kényelmi okok is előidézik a bérbeadást, s ezért a tulajdonos alacsonyabb bérösszeggel is megelégszik. Végül a bérleti szerződések igen jelentékeny része szóval köttetik meg, vagy a bérösszeg egy részét természetben és munkaszolgáltatásokban fizetik meg, amit az adóhatóságnak ellenőriznie igen nehéz, míg az adásvételi szerződésről a felek rendszerint írásbeli okiratot állítanak ki. Hogy a haszonbérek segítségével a valóságosnál mindig alacsonyabb értéket kapunk, ez a földművelési minisztérium 1913. évi statisztikájából is kitűnik. A haszonbérek országos átlaga 100 kat. holdig 43 korona, 100-1000 kat. holdig 33, 1000 kat. holdon felül 26 korona. A törvény értelmében a haszonbérek húszszorososa tekintendő adóköteles vagyonértéknek. Ezen az alapon a szántóföld értéke 860, 660 és 520 korona lenne, tehát 15-24%-kal kevesebb, mint

azok az átlagértékek, amelyeket a vételárak alapján számítottunk ki.

A valóságos érték azonban ezeken az összegeken is alul fog maradni. A statisztika a tiszta haszonbért vette alapul, míg a vagyonadótvény a haszonbérből levonásokat enged. Levonhatók a leltári vagyon karbantartására és pótlására fordított kiadások, épületeknél tatarozási és karbantartási költségek, az épületek és gépek elhasználása fejében eszközölt rendes évi leírások, a haszonbérvesztések, elemi kárvesztések, balesetbiztosítási és betegsegélyezési járulékok és végül az ingatlant terhelő egyenes adók, és pedig *tekintet nélkül arra, hogy azokat az összeget a haszonbérbeadó vagy a haszonbérlő tartozik-e viselni.* A jövedelemadónál ezeknek az összegeknek levonása érthető, mert a folyó évi jövedelmet tényleg csökkentik. A vagyonadónál ily levonások megengedése elvileg helytelen, mert már a bruttó haszonbér tőkésítése sem fejezi ki az igazi vagyonértéket. De mily befolyással van a földbirtok értékére, ha a haszonbérlő valamelyik évben nem fizetett bért, vagy a búzát elverte a jég? A bérlő belterjesebben gazdálkodik, több munkást alkalmaz, mint a tulajdonos és a megszorodott munkásbiztosítási járulékokat, dacára annak, hogy azokat a bérlő fizeti, a tulajdonos a haszonbérből levonhatja, s az eredmény az, hogy a belterjesebb gazdálkodás dacára a földbirtok vagyonértéke csökken. A törvény nem sorolja fel szószerint a levonható tételeket, hanem utal a jövedelemadótvénynek idevonatkozó intézkedéseire, anélkül, hogy a két adónem közötti különbségre ügyet vetne. Ez igen nagy törvényszerkesztési pongyolaság, de van benne rendszer, mert a bérbeadott földbirtokok értékét tetszés szerint lehet majd leszállítani.

A törvény tovább megy s arra is módot ad, hogy a tényleges haszonbér még ily levonások dacára se szolgálhasson adóalapul. Ha be van igazolva, hogy a tényleges haszonbér az illető vidéken elérhető átlagos haszonbérösszegnek *indokolatlanul* meg nem felel, a haszonbér mint adóalap helyesbítendő. Igaz, hogy ezen az alapon e haszonbért nemcsak leszállítani, hanem felemelni is lehet. De ki kétkedik abban, hogy a leszállítás lesz gyakoribb?

Ez a leszállított és megkurtított haszonbéri összeg lesz a vagyonbecslés alapja oly ingatlanoknál is, melyek *bérbeadva nincsenek.* Az adóalap a hasonló ingatlanoknál az illető vidéken tényleg elért haszonbérösszeg. A vételárat nem szabad tekintetbe venni, a haszonbért igen, pedig az összterületnek legfeljebb 10-12%-a van bérbeadva, és az újonnan keletkező bérletek száma elenyészően csekély az utóbbi időben történt adásvételekhez képest. A nem bérbeadott ingatlanoknál is az összehasonlítás útján megállapí-

tott haszonbérösszegeből levonhatók mindazok a terhek és kiadások, melyeket előzőleg felsoroltunk. A törvény, amikor pontosan felsorolja a levonható kiadási tételeket, abból indul ki, hogy a bevételi tételek is hasonló részletesen kerülnek bevallás alá. Ha az adókiivetés alapja valamely fiktív átlagos összeg, azt még meg lehetne érteni, hogy a törvény a kiadások fejében egy átlagos százaléknak a levonását megengedi (a régebbi házadónál így vonták le az épületben tartási költségeket), ellenben példátlanul álló eljárás, hogy amikor a bruttó adóalap az összehasonlítás útján nyert átlagos bérösszeg, ebből a tényleges kiadások teljes összegükben legyenek levonhatók. A haszonbér sohasem foglalja magában az állattenyésztésből, a holt leltári és a forgó tőke használatából nyert jövedelmet, hanem rendszerint csak a pusztá földjáraadék ellenértéke; a fent említett kiadási tételek ellenben összefüggnek a földművelés minden ágával. Nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy a teljes összegben levonható kiadási tételek igen gyakran magasabbra fognak rúgni, mint a haszonbéri összeg. Erre annál inkább lehet számítani, mert hiszen még ezek az összehasonlított átlagos haszonbérösszegek is leszállíthatók az adóhatóság által, ha az ingatlanok átlagos hozadékával arányban nem állnak.

Állandó jövedelem nyújtására alkalmas *erdőknél* az adóalap a közönséges gazdálkodás mellett elérhető állandó és átlagos tiszta hozadéknak húszszorosa lesz. Ezen a címen szintén lehetetlenül alacsony összeg fog a becslésből kikerülni; hiszen már említettük, hogy a hozadéki becslés még oly erdőknél sem fejezi ki azok valódi értékét, melyek kitermelés alatt állanak. Az állandó jövedelem nyújtására nem alkalmas erdők és a letarolt, de újból erdősítésre szánt területek értékének megállapítási módját a végrehajtási utasítás fogja meghatározni. Azt hisszük, az ily erdők után az államkincstár igen kevés vagyoadót fog látni.

A képviselőházi módosítások mesteri módon végezték el azt a munkát, *miképen lehet a földbirtok vagyoadótértékét a vagyoadó szempontjából majdnem teljesen eltüntetni. Hogy e megmaradó sovány adóalap után is minél kevesebb adót kelljen fizetni, arról már az eredeti törvényjavaslat két intézkedése gondoskodott.*

Az egyik szabály értelmében *minden adózó levonhatja vagyoadójából jövedelmi adójának azt a részét, amely a vagyoadó alá kerülő vagyontárgyak jövedelméből ered.* A vagyoadótétel a jövedelemadótételeknek kétszerese, s a törvény abból indul ki, hogy a vagyontárgyak 5%-os jövedelmet hoznak. Pl. 400.000 korona vagyonnak adótétele 1.460 korona, ennek 5%-a 20.000 korona, mely

után a jövedelemadótvény szerint 730 korona adó fizetendő. Vagyis a jelen esetben a földbirtokos 400.000 korona értékű földbirtoka után nem 1.460 korona adót, hanem csak 730 koronát fog fizetni. Ez nemcsak a földbirtokra, hanem minden vagyona vonatkozik, s azok tekintetében nem kevésbé igazságtalan, mert a *törvény a fundált jövedelmet a munkából és kereseti tevékenységből eredő jövedelemmel szemben előnyben részesíti*. A képviselőházban erről a kérdéstről igen beható vita folyt; a legtöbb szónok attól félt, hogy ezen a réven a nagyobb kamatozású tőkevagyon fog kedvezésekhez jutni. Erre való tekintettel el is határozták, hogy ily címen a vagyonadónak csak 75%-át lehessen levonni. Ha Fellner vagyonbecslése helyes volna, akkor a földbirtok 10-15%-os tiszta jövedelmet hoz, tehát egyetlen földbirtokos sem fizetne többet, mint a vagyonadótétel 25%-át. Szerencsére a földbirtoknak már a jövedelemadója is oly alacsony, hogy nem fogja a vagyonadót egészen elnyelni.

A második engedmény szerint olyanok, akik jövedelemadó fizetésére *nem* kötelesek, a vagyonadótételnek csak a felét fizetik. A jövedelemadó a 10.000 koronán felüli jövedelmekre terjed ki. Ezt 5%-kal tőkésítve, az eredmény az, hogy a 200.000 koronán aluli vagyonok csak az adótétel feléig adóznak. Ha abból indulunk ki, hogy a 200 holdas földbirtokok értéke átlagban 200.000 korona, ezen a réven több, mint 3 millió kat. hold földbirtok fog a *fél adótétel* kedvezményében részesülni. Ez nem oly antidemokratikus intézkedés, mint az előbbi, de azért szintén jogosulatlan kedvezés, mert a vagyonadó tétele oly alacsony, hogy azt mindenki teljes összegében megfizetheti.

Ha az adókötelesnek aránytalanul nagy a jövedelmet nem hozó vagy normálnál kisebb jövedelmet hozó vagyona, akkor az adókiivetésnél az adót kisebb összegben kell megállapítani, vagy pedig a vagyont teljesen figyelmen kívül lehet hagyni. Hány földbirtokról fogják majd kikutatni, hogy a földbirtokosoktól „független körülmények folytán” a vagyon a normálnál kisebb jövedelmet hoz! Hogy a kormány mily előzékeny volt ezekkel a módosításokkal szemben, mutatja, hogy azt ily pongyola szövegben is elfogadta, s a „normális” szó bekerült a törvénybe, jóllehet van ennek jó magyar egyenértékese.

A háborús gazdasági viszonyok az élelmiszerek árát, a földbirtokosok jövedelmét és a föld értékét igen nagy mértékben emelték. Mégis a törvény tilalmat állít fel, s úgy rendelkezik, *hogy a háború folytán beállott rendkívüli és időleges értékelkedések figyelembe nem vehetők*. Ezen a címen a földbirtok adóalapja hosszú ideig változatlanul fog maradni. A hadinyereségadónál alacsonyabb

kulcs szerint adózik az a többletjövedelem, amely a háborúval kapcsolatba nem hozható. *Itt is kettős játszmát fogunk majd láthatni.* A hadinyereségadónál a földbirtokosok be fogják kétségtelenül bizonyítani azt, hogy jövedelmük emelkedésének a háborúhoz *semmi* köze nincs, a vagyoadónál viszont ép oly nyilvánvalóan tudják majd igazolni, hogy az értékemelkedés *a háború folytán* állott be és ezért rendkívüli és időleges. Ez a tilalom azért sem helyes, mert ha az emelkedés időleges, a tulajdonos csak addig fizeti a magasabb adót, míg az emelkedés tart. Ha az érték leszáll, az adót is csökkenteni kell. Sérelem senkivel sem történik, mert a vagyoadót minden évben újonnan vetik ki.

Az általunk fentebb kiszámított adóalap nem kerül teljes egészében adózás alá, mert ebből az 50 holdon felüli földbirtokot terhelő adósságok összegét le kell vonni. 1911 végén az ingatlanokra bekebelezett jelzálogkölcsonök összege 9.476 millió korona volt. Ehhez hozzá kell adni a régi és új terhek közötti különbséget mint szaporulatot. Ez 1912-ben 565 millió koronát, 1913-ban pedig 524 millió koronát tett ki, a jelzálogos teher összege tehát a háború kitörésekor 10.565 millió korona volt. A háború alatt új jelzálogos terhek csak kis mértékben keletkeztek, ellenben köztudomású, hogy a földbirtokosok igen jelentékeny összegű bekebelezett adósságot fizettek ki. A jelzálogi teher 30%-a a házbirtokra van bekebelezve, a földbirtokok összes terhe tehát 7.395 millió korona, azaz a telektőkének mindössze 15%-a. Ha az állami és községi tulajdont le is számítjuk, akkor sem több 25%-nál. Tekintetbe kell még venni, hogy igen sok jelzálogos adósság csak a telekkönyvben szerepel, de tényleg már nem létezik. *Mihelyt a föld értékét a valóságnak megfelelően becsüljük, szétfoszlanak a közép- és nagybirtok nagymérvű eladósodásáról szóló legendák.*

További kérdés, hogy mennyi esik ebből az összegből az 50 holdon felüli földbirtokra? Régebben a kisbirtok megterhelési aránya csekélyebb volt, a folytonos parcel-lázások folytán újabban emelkedett. Kiindulhatunk abból, hogy a jelzálogteher 60%-a esik az 50 holdon felüli földbirtokra, azaz 4.437 millió korona. Ehhez hozzáadjuk a magánadósságok összegét. Ha ezt a jelzálogos adósságnak 25%-ára, tehát 1.109 millió K-ra tesszük, már igen magas számmal számítunk, mert különösen a nagyobb földbirtokosoknál a magánadósságok aránya tapasztalat szerint rendszerint sokkal alacsonyabb, azonkívül a magánadósságok nem pusztán a földbirtokot, hanem a többi vagyontárgyat is terhelik.

Az 5.546 korona jelzálogos és személyi adósságot a

19.070 millió koronából levonva, marad mint *adóköteles tiszta vagyoneérték 13.524 millió korona.*

Ha az adókivetés nem a tényleges érték szerint történik, az adósságok levonásának megengedése az adóalap csökkenésére, sőt teljes eltűnésére is vezethet. A jelzálogos adósság adásánál az intézet a földbirtok teljes értékéhez méri a kölcsönt s nem törődik azzal, minő azon a vidéken az átlagos haszonbér. Minden oly esetben, amikor a földbirtokot a forgalmi értéknek felére becsülik s a birtok valóságos értéke 50%-áig kölcsönrel van megterhelve, a földbirtokos vagyoadót már nem fog fizetni. *A megterhelt birtok kisebb vagyoadót tizet a tiszta tőkeérték után is, mint a meg nem terhelt hasonló értékű földbirtok,* így van ez az általános jövedelmi pótheadnál is, ahol a valóságos adóssági kamatok 10%-a a pótheadból levonható, minélfogva évről-évre csökken azon földbirtokok száma, amelyek az általános jövedelmi pótheadot fizetik, mert a földadó és a póthead a kataszteri tiszta hozadék után fizetendő, míg a kölcsönrel a földbirtok tényleges értéke jön tekintetbe.

Ezek után *nem is merjük kiszámítani,* minő lesz, a földbirtok vagyoadója. Mi csak azt mutathatjuk ki, hogy igazságos és helyes becslés mellett mennyinek kellene lennie.

Ha az egy adókötelesre eső átlagos vagyoneértéket 200.000 koronára tesszük, ennek adókulcsa 0.27%. A földbirtok vagyoni adója 13.524 millió korona adóköteles vagyoneérték után 36.5 millió koronára tehető. A 0.27 %-os átlagos kulcs biztos alapanak tekinthető annak folytán is, mert a földbirtokosnak egyéb adóköteles vagyontárgyai is lehetnek, melyek a földbirtok értékéhez hozzáadandók s így az adókulcsot emelik. A valóságban az adóösszeg sokkal kisebb lesz, mert a törvény előzőleg ismertetett rendelkezései szerint előirt adótételnek az esetek jelentékeny részében csak a *felerésze* fizetendő.

A törvény rendelkezéseit alapul véve, nem lenne abszurdum, *ha a földbirtok csak kivételesen esnék vagyoadó alá.* De azért valamelyes eredmény mégis fog mutatkozni, mert a pénzügyminisztérium a kincstár érdekeire való tekintettel nem fogja megengedni, hogy mindenki kihasználhassa a törvény szövege által nyújtott összes lehetőségeket. Valószínűleg úgy lesz, mint a jövedelmi adónál, ahol a földbirtok 226 millió korona adóalapig vitte fel, pedig a 20.000 koronánál nagyobb jövedelmet hajtó földbirtokok a termőterületnek 40%-át foglalják le. Ha ez a szám a valóságnak megfelelne, akkor ez azt jelentené, hogy a magyar föld összjövedelme 560-600 millió korona, ebből azonban még le kell vonni az adóssági kama-

tokát és az egyenes adókat. Ez már csak nyilvánvalóan valótlan?

Az orvoslásnak csak az a módja áll nyitva, hogy ha az elsőfokú adókivetés alkalmával az adóköteles földvagyoneérték nem éri el a 19 milliárdot, akkor *pótkivetésnek* legyen helye, mely azonban csak az 1 millió koronánál nagyobb értékű földbirtokokra terjedjen ki. Csak ily módon lehet az államkincstár érdekeit megóvni és a többi foglalkozási ágak aránytalan megterhelését megakadályozni.

XIV.

A házbirtok és az ingó tőke vagyonadója.

A birtokmegoszlás tekintetében pontos statisztika áll rendelkezésre, melynek alapján a földérték kiszámítása nehézségekbe nem ütközik. A többi vagyontárgyak értékét ellenben csak bonyolult és hozzávetőleges számítások útján lehet megállapítani, arra pedig minden útmutatás hiányzik, hogy miképpen oszlanak meg ezek a vagyontárgyak a lakosság között.

A *házbirtoknál* külön kell a bérbeadott és a tulajdonos által lakott házak értékét megállapítani. Fellner a *házbéradó* alá tartozó összes házak értékét az épületien tartási költségek leszámítása után megmaradó házbérbéjövedelem tőkésítésével 5.7 milliárd koronára teszi. A házosztályadó alá eső házak értékét előzőleg 5.1 milliárd koronában állapítottuk meg. A házbirtok országos értéke tehát 10.8 milliárd korona. Hogy mennyi esik ebből az 50.000 korona értéken alul lévő házakra, azt a házadó-statisztika alapján kiszámítani nem lehet.

A jövedelemadó-statisztika adatai szerint a 20.000 koronán felüli jövedelmek körében az adóköteles házbérbéjövedelem 133 millió koronát tett ki. Ezt 5%-kal tőkésítve, 2.660 millió koronát kapunk. A vagyonadó alsó értékhatára 50.000 korona s így adó alá esik minden oly házbirtok, mely évente 2500 koronát jövedelmez, vagy (ha a tulajdonos lakja) hasznértéke 2500 koronára becsülhető. Az osztrák jövedelmi adóstatiztika adatai szerint a 2500-20.000 korona közötti jövedelmek adója 80-100 %-át teszi ki a 20.000 koronán felüli jövedelmek adójának. A kisebb jövedelmek aránya ugyan magasabb, mert adókulcsuk alacsonyabb, de azért induljunk ki abból, hogy az adóköteles vagyonérték csak 80%-kal fog növekedni, mert a kisebb házbirtokot az adókivetés nehezebben érheti utói. A 2660 millió korona házérték 80%-kal megnövekedve.

kerekszámiban 4.8 milliárd koronát fog kitenni. Ebből az értékből le kell vonni a házbirtokot terhelő adósságokat. 1913-ban a 10.565 millió korona jelzálogos adósságból a házbirtokra *esett* 30%, azaz 3.170 millió korona. Hogy mennyi esik ebből az 50.000 korona értéken aluli házbirtokra, azt megállapítani szintén nem lehet. A jelzálogos adósságnak 50%-át a bruttó értékből levonva, marad 3.2 milliárd korona. A be nem kebelezett magánadósságok fejében még további 400 millió koronát (a bekebelezett terhenek 25%-át) leszámítva, marad mint adóköteles vagyoneérték 2.8 milliárd korona.

A városi ingatlanok megbecsülésénél a törvény nem indul ki abból az elvből, mennyit ér meg a ház a tulajdonosnak, mint azt a földbirtoknál tette. Alapul az *eladás* esetén elérhető ár szolgál. Beépített ingatlannál annak átlagos tiszta hozadékát is tekintetbe kell venni. A házbérlő jövedelem sokkal jobban kifejezi a házbirtok valódi vagyoneértékét, mint a földbirtoknál az átlagos haszonszög. Be nem épített ingatlannál a törvény szerint az ingatlan fekvése és beépítésének korábban vagy később bekövetkező lehetőségei megfelelően figyelembe veendő. Ez az elv helyes, de ugyanezt kellett volna az erdőknél is alkalmazni. Csak egy kérdésben biztosít a törvény a városi ingatlanoknak a földbirtokhoz hasonló kiváltságot: a városi ingatlanok vételárának megállapításánál sem lehet tekintettel lenni az *időleges és különleges értékesítési lehetőségekre*. Ez a kiváltság teljesen jogtalan, mert ha valamely városi telek különleges módon értékesíthető, ennek a vagyoneadó alá eső értékben is kifejezésre kell jutnia.

A fent kiszámított 2.8 milliárd korona adóköteles házeértékből a részvénytársulatok házbirtokát nem kell levonni, mivel a számítás a jövedelmi adó eredményeinek alapulvételevel történt, a részvénytársulatok pedig jövedelmi adót sem fizetnek. Az állami és községi épületek értékének levonása sem szükséges, mert ezek szintén nem esnek jövedelmi adó alá. Valószínű azonban, hogy az adóköteles tiszta házvagyon nem fogja a 2.8 milliárd koronát elérni, mert a vidéken a házosztályadóköteles házak nagyrésze ki fog bújni az adó alól.

A *bányavállalatok* túlnyomóan részvénytársaságok és kincstári üzemek. A magánkézben levő bányáknak és felszerelésüknek értéke pontosan meg nem állapítható, de aligha fog magas összegre rúgni.

Ugyanez mondható a *közlekedési vállalatokról* is. A vasutak kevés kivétellel mind részvénytársaságok, a magánkézben levő hajósvállalatok eszközeinek értéke pedig

szintén alacsony. 1913-ban 63 géperejű hajó volt tulajdonukban.

Igen nehéz feladat lesz az *ipari és kereskedelmi üzemekbe befektetett tőke* értékének megállapítása. A jövedelemadó-statisztika szerint 1914-ben (a haszonbérjöveldelmek leszámításával) az ipari, kereskedelmi stb. jövedelmek 216 millió koronát tettek ki. Ez azonban kiindulási pontul nem szolgálhat, mert a kereskedelmi és ipari vállalatoknál a jövedelem túlnyomó része nem a befektetett tőkének *kamata*, hanem *munkabér és vállalkozói nyereség*.

Az üzemtőkéhez tartozik mindenekelőtt az ipari vállalatok *áru- és anyagkészlete*. Csupán a részvénytársaságokra nézve vannak adataink. Ezeknél a készlet értéke 1913-ban 625 millió korona volt. Ez a szám kiindulási pontul kevéssé szolgálhat, mert részvénytársulatoknál az áru- és anyagkészlet alacsony értékelése a titkos tartalékolásnak megszokásosabb módja. Az 1910. évi gyáripari statisztikai adatgyűjtés 4835 gyárnak tekinthető ipartelepre terjedt ki. Ebből 1048 gyárat (21.7%) a részvénytársaságok, 64 gyárat (1.3%) a szövetkezetek, 217 gyárat (4.5%) az állam és a községek tartottak üzemben, az *egyéni cégek, közkereseti és betéti társaságok* gyárainak száma 3481, azaz közel 3.5-szer akkora volt, mint a részvénytársaságoké. Fellner az *egy egyéni vagy társasvállalat áru- és anyagkészletét* az *egy részvénytársulat tulajdonában levő készlet értékének 25%-ára* becsülte. Ezt az arányt elfogadva, az összkészletet 600-700 millió koronára tehetjük. Ehhez hozzászámítandó a *kis- és középipar* árukészlete. Az 1906. évi iparfejlesztési emlékirat szerint a kis- és középipar termelésének értéke felét teszi ki a gyáripari termelés (részvénytársaságokat is beleszámítva) értékének. A nyersanyag és árukészlet tekintetében az arány mindenesetre alacsonyabb, mert a kisipar készletei rendszerint minimálisak s az érték nem lehet több 500 millió koronánál. Ebből kevés lesz az adóköteles vagyon, mert a kis- és középiparosok túlnyomó része csak házbirtoka vagy tőkevagyonra folytán fog ahhoz a szerencsééhez jutni, hogy vagyonadót fizessen s így üzemi tőkéje is' adó alá essék.

Az ipari üzemtőkéhez tartozik a *gyári berendezés és felszerelés értéke is*. Az ipari részvénytársaságok ily címen 717 millió korona értéket mutattak ki. Ugyanennyire becsülhetjük az egyéni és társas vállalatok felszerelését is. Az összes gyári vállalatokban 1910-ben több mint 16.000 motor volt működésben 736.000 lóerővel. Egy lóerő átlagos értékét a külkereskedelmi statisztika 175 koronára teszi. A kis- és középiparnál a felszerelés értéke is jórészt adómentes fog maradni.

Adó alá fognak esni végül a gyári vállalatok tulajdonában levő *telkek és épületek*, melyek föld- és házadómentesek. Az ipari részvénytársulatok mérlegeiben ezalatt a tétel alatt 1913-ban 656 millió korona érték szerepelt.

Még nehezebb feladat a *kereskedők* birtokában levő *áru- és anyagkészlet* értékének meghatározása. Az ipari üzemeknél legalább a részvénytársaságokra nézve vannak adatok, a kereskedelemnél semminemű támpont nincsen.

A belkereskedelem áru- és anyagkészlete a következő elemekből alakul: 1. a mezőgazdasági termelés értéke, levonva abból a gazdálkodás körében felhasznált anyagokat és terményeket; 2. az ipari termelés teljes értéke és 3. a külföldről behozott áruk értéke. Ami külföldre szállítatik, az szintén a kereskedelem csatornáin megy keresztül. Ebből az összértékből le kell vonni azt az árut, ami még a mezőgazdaságban és az ipari vállalatoknál van és egyelőre nem került a kereskedők kezébe. Le kell vonni továbbá a részvény társulatok tulajdonában levő készleteket. Végül meg kell állapítani, hogy az adatfelvétel időpontjában mily átlagos készlet lehet a kereskedők birtokában. Már ez a számítás is nehézségekbe ütköznék, de nem volna teljeséggel lehetetlen.

Azt azonban nem lehet megállapítani, hogy a nemzeti össztermelésből és a behozatalból mily árumennyiség jutott már *magánosok* birtokába. Ezzel meg is dől a számítás lehetősége. Azt is alig lehet kiszámítani, hogy az összes árukészletből mi jut azokra a kis- és középkereskedőkre, akiknek vagyona 50.000 koronát meg nem halad.

Dacára a becslés nehézségeinek, több mint bizonyos, hogy a kereskedelmi üzletek árukészlete címén igen jelentős összeg fog adózás alá kerülni. Az adófelszólamlási bizottságok valószínűleg becslés útján fogják az üzemi tőkét megállapítani és ezen a réven *minden nagykereskedő és a legtöbb középkereskedő* adó alá fog kerülni. 1910-ben 133.929 önálló egyén foglalkozott kereskedéssel. Ha egy kereskedőnek árukészletét 7000 koronára tesszük, akkor 1 milliárd koronát kapunk. Ebből természetesen leszámítandó az 50.000 K-nál kisebb vagyonú kereskedők részesedése.

A vagyonadó életbeléptetésének első éveiben az adóköteles árukészlet igen alacsony lesz, mert úgy az ipari, mint a kereskedelmi vállalatok készletei a háború alatt rendkívül megcsökkentek. Ezt ellensúlyozza az a tény, hogy a készletek ára a háború folytán tetemesen emelkedett. A törvény tilalma miatt azonban a háború által okozott időleges *értékemelkedések* tekintetbe nem vehetők. A kereskedők jelentékeny része azonkívül a háború alatt nem mint önálló kereskedő, hanem mint bizományos működik

és a birtokában levő árukészlet nem az övé, hanem a különböző *áru- és anyagközpontok* tulajdona s ezek vágyonadó alá nem esnek.

Ingóságok címén kevés vagyon fog adó alá kerülni, mert a bútorok, műtárgyak, ruházati és házieszközök adómentesek. *Drágaságok, ékszerek és egyéb efajta ingóságok*, magánfogatok és automobílok stb. adókötelesek csupán. Az adóhatóságoknak nem igen lesz módjukban ezeket kipuhatolni és meg kell elégedniök az adóköteles felek bemondásával és rendszerint alacsony becslésével.

Igen jelentős adóalapot fog a *tőkevagyon* szolgáltatni. Az 1915. évi jövedelmi adóstatiztika adatai szerint a tőkejövedelem címén a magyar birodalomban 145 millió korona vonatott adózás alá. Ez a jövedelem 5%-kal tőkésítve, 2.9 milliárd korona vagyonnak felel meg. Ez az adóalap nem pontos számítás eredménye, mert a jövedelmi adó kivetésénél az adófelsőzlamlási bizottság rendszerint nem kutatta ki, hogy az adóköteles félnek mily tőkekövetelése, betétje és értékpapírjai vannak, hanem becslés útján állapította meg, hogy tőkevagyonából mennyi jövedelme lehet. Ha az osztrák adóstatiztika nyomán indulunk el s a fenti összeget 80%-kal felemeljük, 5.2 milliárd koronát kapunk. Ez az összeg növekedni fog az adókivétési eljárásnak nagyobb pontossága és tárgyismerete folytán, de azért szem előtt kell tartani, hogy a kisebb tőkejövedelmek nehezen ellenőrizhetők.

Adó alá esik elsősorban minden olyan tőkevagyon, melynek hozadéka eddig is *tőkekamatadó* alá tartozott. Ezeknek tőkeértékét a takarékbetétek nélkül három évvel ezelőtt 750 millió koronára becsültük, a jövedelemadó életbelépése folytán az összeg ma már *1 milliárd* koronát is elérhetett. Az ily adóköteles tőkevagyon értéke folyton növekedni fog, mert a vagyonadó és a jövedelmi adó terhe folytán minden adóköteles fél pontosan bevallja a vagyonát terhelő adósságokat és így viszont a tőkekövetelés a hitelezőnél vagyonadó alá fog esni. Ha a hitelező részvénytársulat, a követelés természetesen vagyonadó alá nem vonható. A jelzálogilag bekebelezett adósságok összegét eddig is pontosan meg lehetett állapítani, de a föld- és házbirtokot terhelő be nem kebelezett magánadósságok összegére nézve eddig nem volt semminemű támpont. Mi ezen a címen közel két milliárd koronát számítottunk le az adóköteles föld- és házbirtok bruttó értékéből. Ha ez a számítás túlzott volt, akkor emelkedik az adóköteles föld- és házérték. Ha megfelelt a valóságnak, emelkedni fog az adóköteles tőkevagyon. Az ipari és kereskedelmi vállalatok vagyonadója is emelkedést fog előidézni, mert az adóköve-

tési eljárás során sok üzleti követelés és tartozás fog napfényre jutni, mely eddig adókötelezettség alá nem esett.

Az adóköteles tőkevagyonhoz számítandók továbbá azok az *értékpapírok*, melyekre eddig a tőkekamatadó nem terjedt ki. Ide tartoznak az *állami és községi kötvények, záloglevelek, vasúti, hitelintézeti és ipari részvények stb.* A belföldön levő ily értékpapírok összértékét Fellner 6.5 milliárd koronában állapítja meg. Ebből leszámítandó az ipari- és hitelintézeti részvénytársaságok és szövetkezetek tárcájában levő értékpapírok összege, körülbelül 1.5 milliárd korona. Viszont hozzá kell adni a belföldi magán-egyének tulajdonában levő külföldi követelések és értékpapírok értékét, ami alig lehet több 100 millió koronánál. Le kell továbbá vonni a törvényhatóságok és községek tulajdonában levő értékpapírokat is.

A *takarékpénztári betétek és folyószámla követelések* összege 1913 végén 5072 millió korona, a *postatakarékpénztári betétek* összege pedig 112 millió korona volt. Ebből az összegből le kell vonni a részvénytársulatoknak egymásnál elhelyezett betéteit és folyószámla követeléseit, körülbelül 300 millió koronát. A betétek összege a háború alatt a hadikölcsönjegyzések dacára igen jelentékenyen megnövekedett, de a növekedés mérvéről összefoglaló hivatalos adatok nincsenek.

Ez a *számítás* azonban csak a papíron ily könnyű, mert a valóságban a tőkejövedelmek igen könnyen elrejtőznek az adókivetés alól, az értékpapírok és betétek felkutatása az adóhatóságoknak nincs módjában. További nehézség annak a megállapítása, hogy a különböző értékpapírokból és betétekből mennyi esik az 50.000 koronán aluli vagyonokra. 1913-ban egy pénzügyi takarékbetéti könyvre átlagban 1.902 korona jutott s a 20.000 koronánál nagyobb betétekre a betéti könyveknek csak 1.5%-a *esett*. A kisbetétek száma tehát túlnyomó.

Az adóköteles tőkevagyon jelentékenyen meg fog szaporodni a *hadikölcsönök* folytán. A jövedelemadó 1915. évi kivetése az 1914. évi jövedelem alapján történt és így a hadikölcsön kamatai akkor még nem szerepeltek. A négy hadikölcsönre 6.25 milliárd koronát jegyeztek s az ötödik hadikölcsön eredményével együtt az összjegyzés a 8 milliárd koronát meg fogja haladni. Az összegnek egy részét pénzügyintézetek, biztosító társulatok, községek és törvényhatóságok, alapok és – bár csekély részben – külföldiek jegyezték. Ezek az adózás szempontjából tekintetbe nem jönnek. Az első három hadikölcsönről közzétett statisztika nem tünteti fel külön, hogy az ipari részvénytársaságok mennyit jegyeztek, pedig ezekre igen jelentékeny ösz-

szeg esik. Hozzávetőleges becslés alapján állíthatjuk, hogy a hadikölcsönknek 50-60%-a van oly magánosok és cégek tulajdonában, amelyek vagyoni adó alá nem esnek. A harmadik hadikölcsönnél az összes jegyzéseknek 60%-a esett az 50.000 koronán felüli tételekre. Ez az arány a magánosok jegyzései körében alacsonyabb, viszont nagyon sok vagyonos, sőt gazdag ember kis összeget jegyzett ugyan, de egyéb vagyonával ez a kisebb tétel is adó alá kerül. A magánosok jegyzésének jelentékeny része azonban lombard-kölcsönnel van terhelve, melyeket részvénytársaságok adtak. Ez a bruttó értékből leszámítandó, de a követelés adó alá nem esik. Ha abból indulunk ki, hogy a lombard-kölcsön a névértéknek átlagban 40-50% -át teszi ki, akkor az adóköteles hadikölcsön vagyonérték 1.2-1.5 milliárd korona lesz. Mivel a hadikölcsönök jegyzéséről pontos kimutatások vannak, az adóalapok kikutatása nagyobb nehézségbe nem fog ütközni.

A tőkevagyonból származó adóalap értéke már az első évben valószínűleg túl fogja haladni az 5 milliárd koronát. E téren is a városi lakosság fog vezetni, mert köztudomású dolog, hogy a hadikölcsönök jegyzésétől a földbirtok mennyire visszahúzódott. Az az enyhesség, és fejtegető tisztelet, mely a földbirtokot az adókivetésnél megilleti, érvényesült akkor is, mikor a tőkevagyonból eredő jövedelmek kikutatásáról van szó. A jövedelemadó statisztika szerint az adóköteles tőkejövedelemnek 55%-a a *budapesti* lakosoknál állapított meg. A legnagyobb tőkejövedelem-kontingenst *Arad, Bácsbodrog, Bihar, Kolozs, Pest, Pozsony, Sopron, Ternes, Vas* stb., tehát oly vármegyék szolgáltatják, melyeknek területén nagy népességű iparos- és kereskedő-városok fekszenek. Kívánatos volna, ha a jövő évi adóstatistika pontosan kimutatná azt, hogy egyrészt a földbirtokosoknak, másrészt az iparosoknak és kereskedőknek mennyi volt a tőkevagyonuk és az ebből eredő jövedelmük.

A földbirtok *indokolatlan adó kiváltságainak* egy része a többi vagyontárgyakra is kiterjed. Ezeknek tulajdonosai is levonhatják a vagyonadóból a jövedelemadónak azt a részét, amely a megadóztatott *vagyontárgyból* eredő jövedelemre esik. Ugyancsak azok, akik jövedelemadó fizetésére nem kötelesek, – tehát jövedelmük 10.000 koronánál kevesebb, – a vagyonadó tételnek csak a felét fizetik. A háború folytán beállott rendkívüli és időleges értékelések itt sem vehetők figyelembe.

A földbirtok vagyonadójánál azt indítványoztuk, hogy az *államnak mindig jogában legyen a földbirtokot azon az értéken megváltani, amely az adóztatás alapjául szolgál.*

Ennek az ingó vagyonnál kevesebb jelentősége van, mivel itt a megadóztatás a forgalmi érték szerint történik és az adóköteles fél nem kívánhat alacsonyabb becslést azon a címen, hogy az adóköteles vagyontárgy neki *kevesebbet ér meg*. Házbéradó alá eső házaknál az adóztatás szintén megközelíti a forgalmi értéket. *A házosztály adó alá eső házaknál*, melyekben a tulajdonos maga lakik, a megváltási jogot az államnak szintén fenn kell tartani.

Úgy a házbirtok, mint az ingó vagyon körében szintén meg kell a *kontingentálási* rendszert honosítani. A törvényhozás előzetesen állapítsa meg, hogy mily összeget vár a vagyonadóból és hogy az adóalapot mennyire becsüli. Ha az adóketési eljárásban megállapított adóalap ezen a becslésen alul maradna, akkor az 1 millió koronánál nagyobb értékű vagyonokra pótdadó kivetésének legyen helye. Ennek az indítványnak nélkülözhetetlen előfeltétele, hogy *a kontingentálás egyidejűleg a földbirtokra is megtörténjék*.

A vagyonadó és a jövedelmi adó után semmiféle más állami vagy helyhatósági adó, illetőleg *pótdadó* ki nem vehető. Adórendszerünkben a modern és demokratikus elemet ez a két adónem jelenti s ezért minden *pótdózásnak hozzájuk kellene igazodnia*. Ha a régi pótdadók szerkezetén az egyenes adóreform gyökeres keresztülviteléig változtatni nem is lehet, azt mindenesetre meg kellene engedni, hogy *az ezután létesítendő új községi adók a vagyonadóhoz idomuljanak*.

A vagyonadó épp úgy, mint a jövedelmi adó, a viriliztác névjegyzékének összeállításánál tekintetbe nem jön. A törvényhozás az ingó vagyonból eredő jövedelmet szigorú adózás alá akarja vonni, de azokat a politikai és közigazgatási jogosítványokat, melyek a *több* adó fizetésével járnak, az új adóköteles elemeknek nem adja meg. Mi a virilizmust káros és haladásellenes intézménynek tartjuk. De amíg fennáll, az egyenes adók között különbséget tenni nem, lehet. A tilalom csak arra való, hogy a földbirtok politikai birtokállományát minden áron biztosítsa s *méltó a magyar adórendszer hagyományaihoz, mely mindig azoknak adta meg a legkevesebb jogot, akik a legtöbbet járultak hozzá az állam fenntartásához*.

XV.

Az illetékügy reformja

Az összes állami bevételi ágak közül egyedül az illetékjövedelem az, melyhez a *földbirtok* is megfelelő arányban járul hozzá. Ez összefügg hazai gazdaságunk fejletlen állapotával. Az illetékek túlnyomóan *forgalmi adók*, illetékkötelesek a legkülönbözőbb forgalmi jogügyletek, adásvételi, szállítási, kölcsön- és biztosítási szerződések, telekkönyvi jogok szerzése és megszüntetése stb., azonkívül a halálesetre szóló vagyonátruházások. Törvényhozásunk az illetékek körébe sorolja a különféle *közhatósági cselekményekért és szolgáltatásokért* fizetett díjakat, ide tartoznak pl. a hatóságokhoz benyújtott kérvények, útlevelek, anyakönyvi kivonatok, hitelesítések, stb. A *peres* és *perenkívüli* eljárásban lerótt bélyegilleték szintén a bíróságok közreműködésének ellenértéke.

Mindaddig, míg gazdasági életünk kezdetleges állapotából ki nem emelkedett, a földbirtok volt a legfontosabb forgalmi tárgy, a földbirtokra vonatkozó ügyletek túlnyomóak és a lakosság többségét kitevő mezőgazdasági népesség illetékköteles cselekvényei a legszámosabbak.

A földbirtok nagyobb részesedéséhez hozzájárult az is, hogy a részvénytársulatok és pénzintézetek nagyszámú ügylet és közhatósági cselekvény tekintetében vagy illetékmentességben részesültek, vagy pedig jelentékeny mérséklést élveztek. A magyar közgazdaság fejlődésének legerősebb akadálya a *tőkehiány* volt, melyen egyedül a külföldi tőke behozatala segíthetett. A tőke idegen államba két oknál fogva vándorol be. Elsősorban oda vonul, ahol a közgazdasági élet fejlett, a műveltség és közigazgatás színvonala magas, a produktív gazdasági tevékenység kellő méltatásban részesül. Ennek hiányában a külföldi tőke oda veszi útját, *ahol jelentős adó- és illetékkedvezményben részesül, vagy politikai befolyást tud a maga részére biztosítani.* Az 1867 utáni Magyarországon és jórészt még ma is a külföldi tőke beszivárgását az *utóbbi* okok idézték elő. Mennél fejlettebb valamely állam, men-

nél inkább felhalmozódik a hazai tőke, annál jobban növekszik a forgalmi adók terhe, mert nem kell már többé félni az idegen tőkék kivonulásától. Németország a tőkeszegénység korszakában szintén csak csekély – mértékben nyúlt a forgalmi adókhoz, de amióta maga a német tőke is exportképes lett, a forgalmi adók és illetékek terhe egyre jobban növekedik.

A földbirtok túlsúlya az illetékfizetés terén csak addig tartott, míg az ország ki nem emelkedett a *kizárólagos agrárállam* állapotából. Mihelyt az iparosodás előrehaladt, a városok népessége megnövekedett, az ipari részvénytársaságok és pénzintézetek száma megsokszorozódott, a vasúti forgalom nagy arányokat ért el: az illetékbevételekhez egyre nagyobb mértékben járult *a városi lakosság, az ipar és kereskedelem*. Hogy az eltolódás mily mérvű, az pontosan nem állapítható meg. Az illetékügyre vonatkozólag a részletes statisztikai adatok hiányzanak. A pénzügyminisztérium 1904-ben kimutatást tett közzé, mely feltüntette a legjelentékenyebb illetékfajok bevételeinek fejlődését az 1894-1903 közötti évtizedben. Ez a közzététel azóta abbamaradt és így egyedül a költségvetések és zárszámadások szűkszavú számaira, valamint összehasonlítás útján nyert adatokra vagyunk utalva. A nehézségeket az is szaporítja, hogy az illetéket kétféleképen lehet leróni, *készpénzben és bélyegjegyekben*. Az utóbbi esetben azonban még a pénzügyi hatóságok sem tudják megállapítani, hogy a fél a megvásárolt bélyegeket mily jogügyletet tartalmazó okiratra ragasztotta fel.

Váltóúrlapok eladásából 1911-ben kerek 8 millió korona folyt be s ez az összeg évről-évre szaporodik. A váltó túlnyomóan a kereskedelmi forgalom eszköze. A *vasúti fuvarlevelek* eladásából 1.7 millió korona bevétel származott, ami szintén elsősorban az ipart és kereskedelmet terheli. A marhalevélúrlapok eladása 1.6 millió koronát jövedelmezett. Itt látszólag a földbirtok vezet, de a valóságban ennek a tehernek is jórészt az állatkereskedelem viseli. A *tőzsdeadó*, melyet nálunk *értékpapírforgalmi adónak* neveznek, 842.673 koronát hozott.

A készpénzben fizetett *jogilletékek* körében igen jelentős szerepet játszik a *törvénykezési* illeték. A peres és perenkívüli eljárásban is az ipar és kereskedelem részvétele egyre jelentősebb. A budapesti kir. ítélőtábla területén levő járásbíróságokhoz 1913-ban 252.226 per és 112.473 végrehajtási ügy érkezett. A döntő szerep Budapestet illeti meg. A részvények kibocsátása és átruházása, valamint a részvények szelvényei és a záloglevélszelvények után fize-

tendő illeték fejében 1902-ben 1.5 millió korona. 1903-ban 1.1 millió korona folyt be. 1904 és 1913 között a hitelintézetek saját tőkéje 990 millió koronáról 2.5 milliárd koronára, az ipari részvénytársaságok alaptőkéje 1906-1913 között 649 millió koronáról 1061 millió koronára emelkedett. A budapesti pénzügyintézetek tőkéje ma már több, mint 1904-ben az összes pénzügyintézeteké volt. A forgalomban levő záloglevelek összege 1905-1910 között 1513 millióról 2639 millióra emelkedett. A nyilvános számadásra kötelezett vállalatok alkalmazottai fizetésének nyugtái után járó illetéket közvetlenül róják le. Ezen az alapon 1903-ban 601.122 koronát fizettek ki. Azóta a részvény társulatok alkalmazottainak száma és fizetése megsokszorozódott. A közúti vasutak a szállított személyek után illetéket fizetnek, mely 1903-ban 282.587 koronát hozott. A szállított személyek száma 1903-1913 között 85 millióról 268 millióra emelkedett. Ebből 220 millió Budapestre és környékére esik.

Az örökségi adót költségvetési törvényünk a jogilletékek közé sorolja és a belőle eredő jövedelmet elkülönítve nem tünteti fel. Itt is egyre nagyobb az ingó vagyon részesedése. Az 1906-1908. évek átlagában az örökösödési és ajándékozási illeték alá került ingatlanok értéke 352 millió korona, az ingóké már 130 millió korona volt. Az ingatlanok közt jelentékeny értékben szerepeltek a városi bérházak.

A legkiadósabb tétel az ingatlanok átruházására nehezítő 4.3%-os illeték. Ez 1911-ben 52.7 millió koronát hozott, ami a készpénzben fizetett jogilletékeknek 50%-át teszi ki. Ingó dolgok tulajdonának átruházása eddig csak $\frac{5}{8}\%$ -os kulccsal volt megterhelve és az átruházási jogügylet csupán akkor illetékköteles, ha a szerződés írásba lett foglalva. Látszólag tehát az ingó vagyon nagy előnyben részesül az ingatlan felett. A különböztető elbánás oka abban rejlik, hogy minden átruházási ügylet illetékkötelezettségét az ingók világában lehetetlen volna megvalósítani, mert akkor nemcsak a forgalmi életnek, hanem a mindennapi életnek legtöbb tényét is meg kellene adóztatni. Ez rengeteg zaklatással, a hatóságok óriási megterhelésével járna és gyakorlatilag csak úgy volna keresztülvihető, ha minden ember mellé egy-egy pénzügyőrt állítanának. Az ily illeték végeredményben egyenesadóvá válnék, melyet az adóköteles fél nem valóságos jövedelme, hanem forgalmának nagysága szerint fizetne, ami magánégyeséknél a fogyasztás megadóztatásához vezetne. Iparosoknál és kereskedőknél ez inkább lehetséges volna, mert forgalmuk többé-kevésbé ellenőrizhető, de a mezőgazdaság-

gal szemben egyenlőtlen adóztatást idézne elő. A forgalomból nem mindig lehet a tiszta jövedelemre következtetést vonni, a kisebb kereskedők és iparosok kevésbé tudják az illetéket áthárítani, mint a nagyobbak, ami a nagytőke túlsúlyát és a versenyviszonyok megrosszabbodását idézné elő. A német szociáldemokrata-párt ezekből az okokból ellenezte ezt az illetéket, melyet *Warenumsatz-Stempel* néven a német birodalmi gyűlés ez évben elfogadott. A birodalmi gyűlésen a balpártok vannak többségben és ezek kikényszerítették, hogy az áruforgalmi bélyegilleték a mezőgazdaságra is kiterjedjen. A német kormány az illetékből 250-300 millió korona bevételt vár. Ezt a többletet sokkal könnyebben el lehetett volna érni a jövedelmi és vagyonadó felemelésével. Minthogy azonban a konzervatív pártok minden birodalmi egyenesadót hevesen elleneznek, a kormány ehhez az eszközhöz volt kénytelen fordulni.

Az ingatlan átruházási illeték szokatlan magasságát az teszi jogosulttá, hogy az ingatlan, de különösen a földbirtok, nem egyszerű vagyontárgy, hanem egyúttal *a politikai jogoknak, a társadalmi és gazdasági befolyásnak is alapja*. Ingóságok vagy értékpapírok megszerzése az új tulajdonosnak a vevő vagyoni hasznon kívül semmiféle ilyen külön előnyt nem biztosít. Aki tehát ily nagyjelentőségű jogügyletet köt, fizessen azért kellő ellenértéket. A magas átruházási illeték folyamánya annak az elvnek is, melyet magánjogi törvényhozásunk mereven keresztül visz és a Kúria joggyakorlata is kifejezésre juttat. Ez az elv: *a birtokmegosztás stabilizációja*, mely a mai birtokmegosztás lehető fentartása céljából meg akarja minden eszközzel nehezíteni a földbirtoknak élők közötti forgalmát. Az örökösödési illeték – pedig ilyenkor ellenszolgáltatás nélküli vagyonszerzésről van szó, tehát magasabb adóztatás volna jogosult – éppen ez okból sokkalta alacsonyabb, mint az átruházási illeték. A nagybirtokot az átruházási illeték súlyossága kevésbé érinti. Az ingatlanforgalomban a nagybirtok rendszerint mint eladó, a parasztság pedig mint vevő szerepel. Ebben a viszonyban *a hatalmi túlsúly* már a parasztság földéhségénél fogva is a nagybirtok oldalán van. A Kúria is segítségére van és teljesülési határozatban mondogatta ki, hogy ha az átruházási szerződésben eltérő intézkedés nem foglaltatik, az átruházási illetéket *a vevő kénytelen* fizetni. Abban a kevés esetben, amikor a nagybirtok szerepel vevőként, viszont módjában áll a terhet az eladóra hárítani, fia a vevő viseli az illetéket, természetesen kevesebb vételárat hajlandó megadni. Erre való tekintettel a nagybirtok az

utóbbi években birtokait oly intézetek útján parcelláztatja, melyek egészben vagy részben illetékmentesek s a földmívelési minisztérium oly javaslatot dolgozott ki, mely a „közérdekű” parcellázásokat illetékmenteseknek nyilvánítja. Az ily illetékmentesség azt jelenti, hogy az állam a 4.3%-os átruházási illetéket a földbirtokosoknak ajándékozta.

Az átruházási illeték 34%-a városi házakra esik.

Kétségtelen, hogy a részvénytársulatok és különösen a pénzüintézetek az illetékügy körében nagy előnyöket élveznek. Az is kétségtelen, hogy a részvénytársulati illetéket a jövőben igen jelentős mérvben lehet emelni. A kedvezményes elbánásnak egyik okát, a külföldi tőkének beédesgetését már említettük. A másik ok az, hogy azok az előnyök, melyeket a banktőke az illetékügy ügykörében nyert, *közvetve vagy közvetlenül a nagybirtoknak is javára szolgálnak.* A záloglevelek azért illetékmentesek és a záloglevél-szelvények bélyegilletéke azért alacsony, mert ily módon a földbirtok olcsóbb kölcsönökhöz juthat, mert hiszen a hitelező pénzüintézet az illetéket okvetlenül reá hárítaná át. Ez a mentesség csak látszólag vonatkozik a záloglevél kibocsátó intézetekre, azt valójában a földbirtok kapta. A *helyiérdekű vasutak* igen széleskörű adó- és illetékügyi kedvezményeket élveznek. A legtöbb ily vasutat minden közgazdasági szükséglet ellenére kerülő utakon befolyásos nagybirtokosok földjein vezették keresztül, a földbirtok értékét és jövedelmezőségét a helyiérdekű vasutak emelték. Azt az óriási jövedelmet, melyet a földbirtokosok ma az erdőkitermelésből élveznek, többnyire ily vasutak tették lehetségessé. Statisztika még nem mutatja ki, de kétségtelen, hogy a földbirtokosok tulajdonában igen sok értékpapír, pénzüintézeti és iparvállalati részvény van. A részvénytársaságok igazgatóságaiban a történelmi nevek képviselői fölös számmal ülnek és minden előny és könnyebbség, melyet a banktőke elnyer, egyúttal az ő javukra is szolgál. Ez az oka, hogy törvényhozásunk nem nyúl hozzá az illetékügy reformjához.

A nagy- és középirtok törvényhozási befolyását egyre inkább arra használja fel, hogy *a földbirtokra vonatkozó ügyleteket minden illetékfizetés alól mentesítse.* Azok az intézetek, amelyek ily földbirtokra előnyös kölcsönt adnak, egészben vagy részben illetékmentesek. Ilyen a *Magyar Földhitelintézet*, a *Kisbirtokosok Országos Földhitelintézete*, az *Oszták-Magyar Bank jelzálogosztálya*, az *Országos Központi Hitelszövetkezet* és annak összes fiókjai, valamint az 1911-ben alakult *Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége*, az úgynevezett *Altruista*

Bank. Illetékmentesek a *majorsági zsellértelkek* megváltásával kapcsolatos jogügyletek, a *szőlőfelújítási kölcsönök*, a *jelzálogkölcsönök konverziója*. A *parcellázási műveletek* illetékkedvezményeiről fentebb szoltunk.

Illetékrendszerünk reformja már a háború előtt megindult. A *törvénykezési illetéket* az 1914. XLIII. t.-c. jelentékenyen megdrágította. A kormány ötmillió korona többletet várt a reformtól, de ennek az összegnek kétszerese is befolyt volna, ha a háború közbe nem jön. A normális gazdasági viszonyok helyreállta után ez az emelés teljes mértékben fogja hatását éreztetni.

Az egyenesadók reformjával egyidejűleg a kormány az illetékszabályok módosításáról is terjesztett be törvényjavaslatot. Érvényben levő szabályaink a különböző forgalmi jogügyleteket három csoportba sorolták s minden ily csoportot „fokozat”-nak neveznek. Az I. fokozatba tartoznak a *váltók* is. Ezeknél az illeték az összegnek $\frac{1}{15}\%$ -át tette ki. Ezt az új törvény $\frac{2}{15}\%$ -ra emelte fel, azaz megduplázta. A *100%-os* emelés a váltóforgalmat 8-9 millió koronával fogja évenként megterhelni. A II. fokozatban eddig az illetékkulcs $\frac{5}{15}\%$ volt, ezt a törvény $\frac{8}{15}\%$ -ra, tehát 60%-kal emelte. A III. fokozatnál a kulcs $\frac{5}{8}\%$ volt, ezentúl 1% lesz, az emelés tehát 40%. Az emelés nem felel meg a szociális adóztatás követelményeinek, mert az illetékkulcs továbbra is ugyanaz, akár 100 korona, akár 1 millió korona az illetékalap.

Változatlan maradt az ingatlanok átruházásáért járó 4.3%-os illeték kulcsa, ellenben az új törvény felemelte azt az összeget, mely az illetékkiszámítás alapjául szolgál. Eddigi törvényeink meghatározták azt a *legkisebb* értéket, mely után egyéb adatok hiányában az illetéket ki kell róni. Minden oly jogügyletnél, melyből határozott vételár, vagy ehhez hasonló értékmegállapítás nem tűnik ki, továbbá örökségek és hagyományok illetékezésénél az ilyen alapon történő kivetés a szokásos, mert az illetékkivétési hatóságnak rendszerint elég embere sincs ahhoz, hogy a valódi érték után kutasson és megelégszik a törvény által biztosított illetékalappal. A törvényszerűen legkisebb érték eddig *földeknél* a tiszta kataszteri jövedelem 20-szorosa, *házbéradó alá eső házaknál* Budapest székesfőváros területén a nyers házbérfövedelemnek 13-szorosa, oly helyeken, melyek általános házbéradó alá esnek, 12-szerese, másutt 9-szeres összege, *házosztályadó* alá tartozó *házaknál* pedig az előző évi házosztályadónak 60-szoros összege. A kormány az 1906-1908. években az adásvétel alá került ingatlanoknál megállapította, hogy mennyivel haladja meg a tényleges vételár a törvényszerű legkisebb

értéket. 1908-ban földbirtokoknál a különbség 356% volt, és tekintettel a földnek rohamos értékemelkedésére, ma már 400-500%-kal is nagyobb lehet, vagyis a föld valószínűs értéke 4-5-ször nagyobb annál az értéknél, mely vételár hiányában az illetékkirovás alapjául szolgál. Budapesti házaknál a különbség csak 23%, általános házbéradó alá eső községekben 46%, másutt 139%, házosztályadó alá eső házaknál 714% volt.

Ezt az aránytalanságot meg kellett szüntetni, mondja a miniszteri indokolás. A megszüntetés módja iskolai példaként igazolja, hogy *minden társadalmi osztály csak oly elbánásban részesülhet a törvényhozás részéről, mely politikai súlyának és gazdasági erejének megfelel.*

A földbirtoknál a különbség 400-500%, s mi történt? A törvény a legkisebb törvényszerű értéket felemelte 50%-kal a kataszteri tiszta jövedelem 30-szorosára. Egy 350-400%-os különbség továbbra is megmarad. A szőlőknél az emelés nagyobb: ezentúl a kataszteri tiszta jövedelem 52-szerese lesz az adóalap. Azokon a vidékeken, ahol a bortermés jól sikerül, nem egy szőlő van, amely az idén megtermetté a kataszteri tiszta jövedelem 52-szeresét.

A házosztályadóknál az emelés jelentékenyebb. Az adóösszeg eddigi 60-szorosa helyett annak 200-szorosa lesz a legkisebb érték. Az emelés tehát 233%-os. De még így is 4-500% különbség marad a valószínűs állapotokhoz képest.

Mi történt a házbéradó alá eső házakkal, melyek városi polgárok tulajdonai és városi polgárok lakják? A budapesti házaknál a miniszteri statisztika 23%-nyi eltérést állapított meg. Azt lehetett volna hinni, hogy a törvényhozás, tekintettel a 300-700%-os eltérésekre, a fülebotját sem mozditja meg és ily csekélységekkel nem is törődik. Nem! A törvényjavaslat felemelte az illetékalapot, a nyers házbéradó 13-szorosáról annak 18-szorosára, 38%-al, tehát sokkal többel, mint amennyi a valószínűs különbözet volt. Nem a valószínűs vételár szolgált volna ezután az illetékkirovás alapjául, hanem annál mindig magasabb összeg. Ezt a többletet a háztulajdonosok természetesen éppúgy, mint egyéb más terhet, ismét a lakók vállaira hárították volna át. A pénzügyminiszter nagy nehezen ment bele abba a módosításba, hogy a legkisebb értéket a házbéradó 16-szorosára szállítsák le. Az általános házbéradó alá eső egyéb helyeken a legkisebb törvényszerű érték ezentúl a házbéradó 15-szörös, illetőleg 12-szeres összege lesz, az emelés tehát 25 és 33%, a fedezetlen különbség 21 és 106%. Szóval: *mennél kisebb a város, annál enyhébb az elbánás.*

Illetékügyünk reformja a háborút követő korszak pénz-

ügyekben jelentős szerepet fog betölteni. Számos oly jog-
ügylet van, mely az emelést nemcsak, hogy megbírja, de
egyúttal kiáltoz is utána. Csak arra kell vigyázni, hogy oly
forgalmi ügyletek terhe ne emeltessek, amelyeknél az ille-
ték a közönségre könnyen áthárítható, mert így az illeték
fogyasztási adóvá fog válni. Ez volt a legfőbb aggály, mely
miatt a német szociáldemokrata párt az áruforgalmi bé-
lyegilleték ellen szavazott. Törekedni kell arra, hogy a fo-
kozatosság elvének az eddiginél nagyobb mértékben sze-
rezzünk érvényt, a hatósági szolgáltatásokért és cselekvé-
nyekért járó illetéket pedig arányosítani kell az illetékkö-
teles fél vagyoni és jövedelmi helyzetéhez. Az ingatlanok
átruházására *vetett* illetéket *értékemelkedési* adóvá kell át-
alakítani, az örökségi illetéket pedig kiemelni mostoha
helyzetéből és valóságos adóvá tenni.

*Ezen a téren a törvényhozás előtt oly lehetőségek nyil-
nak meg, amelyek pénzügyi eredményét nem is lehet kettő-
képpen méltatni.*

XVI.

Részvénytársulatok adója

A mostani indemnitási vita folyamán az ellenzéki szónok támadta a bankokat és kifogásolta a részükre biztosított adómentességeket, Teleszky János pénzügyminiszter pedig védelmébe vette őket. Ez a párbeszéd távoli kirezgése annak a hosszúra nyúló, többször megújult kiadós vitának, mely a nyáron az adójavaslatok tárgyalása alkalmából a részvény társulatok adóterhéről és a banktőke szerepéről lefolyt, s amelyben a vezérszerepet az ellenzék szónokai vitték, a kormánypárt agrár elemeinek *titkos* rokonszenvétől kísérve. Az ellenzék leginkább azt kifogásolta, hogy a részvénytársulatok a *jövedelmi és vagyonszármazéki adó alól mentesek maradtak*. Igazuk volt azoknak, akik velők szemben azt állították, hogy nem az a fontos, *mily cimen* fizetnek a részvénytársulatok adót, hanem az, hogy *mennyit*. A hivatalos indokolás szerint az eredeti javaslat értelmében a részvénytársaságok kereseti adója évi 36 millió K-val növekedett volna. A pénzügyi bizottság módosításai folytán valószínűleg kevesebb fog befolyjni. A pénzügyminiszternek a képviselőházban tett kijelentése szerint a részvény társulati adó 1915-ben az államkincstárnak 21 millió koronát hozott. Ehhez 36 millió koronát hozzávéve, az összbevétel 57 millió koronát fog kitenni. Az eredmény tehát közel olyan nagy lesz, mint a földadó összege, mely 1913 óta évi 61 millió koronára rug. A földadó évek hosszú során változatlanul maradó összeg, ellenben a részvénytársulati adó a közgazdasági helyzet javulásával és a társaságok üzleti eredményeinek növekedésével fokozódó bevételt nyújt. Mikor 1913-ban a kormány az 1909. évi adótörvényeket életbe akarta léptetni, a részvénytársulatok jövedelmi adója fejében a költségvetésben 14 millió korona bevételt irányzott elő. Ha az előirányzat nagyon is óvatos volt, az eredmény kétségtelenül alul maradt volna a most várt 36 millió korona többleten. A földbirtok fizet ugyan jövedelmi adót – de igen keveset, a mi számításunk szerint legfeljebb évi 4-5 millió koronát. Va-

gyonadója a törvény enyhe határozmányai folytán szintén igen alacsony lesz. Ezzel szemben a részvény társulatok hadinyereségadó fejében hasonlíthatlanul többet fognak fizetni, pedig a nagybirtok háborús jövedelmei versenyeznek a bank- és ipari tőke hadinyereségeivel. A jövedelmi és vagyonadó után pótagó nem vethető ki, a földbirtok pótagóalapja változatlanul maradt, a részvénytársulatoké azonban 30-36 millió koronával növekedni fog.

Másrészt nincs igazuk azoknak, akik *elvi* okokból kívánják a részvénytársulatok mentességét a vagyoni- és jövedelemadó alól. Ezek hivatkoznak a pénzügytan tanításaira, mely szerint mindkét adónem személyes természetű adó és a részvénytársaság, mely részvényesétől különálló személy léte tulajdonképpen nem folytat, *személyes* természetű adót nem fizethet.

A pénzügytani tudomány igazságai iránt nagyon kevés tiszteletet érzünk. Alig van tudományág, amelynek igazságait a különböző gazdasági erőtenyezők érdekei annyira befolyásolnák, mint ennél. Vájjon kiterjesztés-e a vagyoni és jövedelmi adó a részvény társulatokra, ez nem *elvi*, hanem *gyakorlati* kérdés. Minden attól függ, mennyi jövedelmet akar az államkincstár a részvénytársulatok megadóztatásából szerezni. Ha az kényelmesebb és az adóketési rendszer egységének megfelelőbb módszer, akkor nincs semmi akadálya annak, hogy a részvénytársulatok épp úgy, mint a természetes személyek, jövedelmük és vagyonuk után szintén adózzanak. A porosz jövedelmi adótörvény szerint a részvénytársaságok adókötelesek, és erre az alapra helyezkedett a magyar törvényhozás is 1909-ben. A vagyonadóra nézve az adó vitában azzal érveltek, hogy a részvénytársulatoknak önálló vagyonuk nincs, mert amit vagyon alatt szokás érteni, az *nem a részvénytársaságé, hanem a részvényeseké*. Egyedül a nyereség és a nyereségátvitel az, ami adóztatás céljából rendelkezésre áll. Ennek az álláspontnak következetes keresztülvitele a részvénytársulatok teljes adómentességét jelentené, hiszen a nyereség sem a részvénytársulaté, hanem a részvényeseké s ezért azt is csak közvetlenül a részvényeseknél lehetne megadóztatni. Semmi gyakorlati akadálya nincs annak, hogy a részvénytársulatok alaptőkéjük, vagy pedig aktív vagyonuk után vagyonadót fizessenek. Minden részvénytársaságnak mint jogi személynek van önálló vagyona. A részvényeseket tekintve az alap- és tartaléktőke, mint teher tekintendő, de harmadik személyekkel és az adóketestárral szemben nem. Különösen alaptalan ez az ellenvetés a magyar vagyonadónál, mely rendkívül alacsony, legmagasabb kulcsa 0.5%. Ha a rész-

vénytársulatok alaptőkéjük, vagy pedig tiszta vagyonuk szerint fizetnék a vagyoadót, ez nem jelentene reájuk nézve elviselhetetlen terhet. Így pl. 1913-ban a bankok, takarékpénztárak és ipari részvénytársaságok alaptőkéje kerekszámban 2.5 milliárd korona volt. Ennek 0.5%-a 12.5 millió korona, vagyis sokkal kevesebb, mint az az új teher, mely az eddig adómentes értékpapírok kamatainak megadóztatásából a pénzintézetekre származik.

Az is gyakori vitakérdés: helyesebb-e a részvénytársulatok jövedelmét *közvetlenül* a társaságnál, vagy pedig a részvényeseknél megadóztatni? A mi adórendszerünk vegyes álláspontot foglal el s mindkettőt megadóztatja. Erről a kérdésről is tengersokát írtak már össze, de az olvasás után az ember nem lesz okosabb. Itt is az a döntő szempont, hogy az államkincstár érdekeinek az adott viszonyok között melyik megoldás felel meg. Ha az adóköteles jövedelmet a részvénytársaságoknál könnyebb utolérni, akkor ezt kell választani. Mihelyt garancia van arra nézve, hogy a részvényesek bevallják ebbeli jövedelmüket, vagy pedig az adóhatóságnak módjában van ezeket kikutatni, akkor inkább a közvetlen adóztatáshoz kell fordulni, mert kétségtelen, hogy az elméleti követelményeknek ez az adózás inkább felel meg. A tételes törvényhozások azért adóztatják meg szívesebben közvetlenül a részvénytársulatokat, mert így a részvényes az adózást nem veszi észre, mintha az ő rajta keresztül történik. Körülbelül úgy áll a dolog, mint a fogyasztási adóknál.

A magyar rendszer ellen azt szokták felhozni, hogy *kétszeres* adóztatást jelent. Ez az ellenvetés már a háború előtt sem volt komoly, mert az is tisztára pénzügyi kérdés, hogy ugyanazt a jövedelmet a kincstár hányszor adóztatja meg. Háború után még kevésbé lehet ezzel élni, mikor majd egyazon jövedelem 3-4-szeres adó alá fog esni. A kettős adózás csak akkor kifogásolható, ha az nem terjed ki egyenlően minden foglalkozási ágra és társadalmi osztályra.

Az új törvény a belföldi értékpapírok kamatjövedelmének kamatmentességét és ezzel a banktőke legkiemelkedőbb *privilegiumát* szüntette meg. Az egyenlő elbánás elvénél fogva ugyanakkor meg kellene szüntetni a földbirtoknak azt a kiváltságát, hogy a kataszteri tiszta jövedelem után fizesse a földadót, mert ez még jövedelmezőbb előjog, mint az értékpapírok adómentessége volt. A képviselőházi tárgyalások folyamán a törvényjavaslaton módosítás történt s nem az egész kamatjövedelem lesz adóköteles, hanem csak csupán az eddig adómentes értékpapírok ama részének kamatjövedelme, amely rész meghaladja

az illető vállalatnál elhelyezett-betétek 20%-át, de mégis nem nagyobb, mint a betétek összege. A képviselőházi tárgyalások folyamán többen reámutattak arra, hogy ennek a kedvezménynek elsősorban a nagy budapesti és vidéki pénzüzetek fogják hasznát venni. A nagyobb bankoknak kedvez az a másik módosítás is, hogy a vállalat által kibocsátott záloglevelek kamatai adómentesek, ha a vállalat a kölcsönt már folyósította, de a zálogleveleket még forgalomba nem hozta. A banktőke terjeszkedése, az ipari üzemek koncentrációja rendszerint úgy történik, hogy a bank megszerzi valamely ipari vállalat részvényeinek egy részét, vagy pedig, maga alapít vállalatot s a részvényeket tárcájában tartja. Az ily részvényjövedelem adómentes, ha a pénzüzet az illető vállalat részvényeinek több mint egyötödét tulajdonában tartja, vagy ha a részvények 15%-a már az 1915-ik év végén tulajdonában volt. Ezek az intézkedések a részvénytársulati adónak eddig is plutokratikus jellegét még erősebben kiélezték. De ez nem a részvénytársulati adónak kizárólagos ismerve, adórendszerünknek bennrejlő tulajdonsága, hogy éppen a *legnagyobb vagyonokkal és jövedelmekkel bánik a leggyengédebben*. A jövedelmi adó kulcsa 5%-nál, a vagyoadóé pedig 0.5%-nál megáll. Ezzel szemben a részvénytársulati adónál a törvény a fokozatosság követelményének legalább elvben érvényt szerez, mert az eddigi egységes 10%-os adókulcs helyébe 10-20%-ig emelkedő kulcsot tett.

A kritika azt is szóvá tette, hogy a részvénytársulatok hadinyereségadójának kulcsa már 35%-nál megáll, míg a természeti személyek adója 45%-ig emelkedik. Ez kétségtelenül aránytalanság. Viszont magánegyének adóköteles jövedelmét nehezebb utolérni, míg a részvénytársulati mérlegek és számadások alapján szakértő közegek a részvénytársulatok valódi nyereségét megállapíthatják. Az adóhatóságokat azonkívül a részvénytársulatokkal szemben szigorúbb jogosítványok illetik, mint a természeti személyek adójának kivetésénél. Azzal is érveltek, hogy Ausztriában a hadinyereségadó császári rendelet alapján már előzőleg életbelépett és a szigorúbb elbánás a versenyviszonyokat megrontaná. A hadinyereségadónak azonban csak a háború alatt van jelentősége és addig az uralkodó áruhiány mellett a versenyviszonyokban hátrányos eltolódás nem történhetik. Ez az érv csak azt igazolhatja, hogy a részvénytársulatok adókulcsa nem lehet magasabb, mint Ausztriában, de nem szól az ellen, hogy a természeti személyek adókulcsa alacsonyabb legyen. *Az egyéni ipar és kereskedelem súlyosabb adót visel,*

mintha részvény társulatokban tömörül Pedig a tőkeegyesülés annyi gazdasági, sőt politikai előnyt nyújt, hogy ezzel szemben az egyéni vállalkozó helyzete mindig kedvezőtlenebb. Az új adótörvények az iparosok és kereskedők III. osztályú kereseti adójának felemelését is megengedik, a részvénytársulatok ellenben vagyoadó és jövedelmi adó alól mentesek.

Érdekes volt megfigyelni azt a tudatosan rosszhiszeműmagatartást, melyet az agrár érdekképviseltek, a parlament agrárérzelmű többsége, valamint sajtójuk a részvénytársulati adó tárgyalása alkalmával tanúsítottak. Valósággal keresztes hadjáratot hirdettek a banktőke és a vele kapcsolatban álló ipari vállalatok ellen és a tájékozatlan közvélemény felült nekik. Nem lehet elég nyomatékosan arra rámutatni, hogy *a nagybirtokra nézve a banktőke terjeszkedése, a gazdasági élet koncentrációja, a nagyüzemek térfoglalása mily óriási előnyt jelent.* Mennél nagyobb valamely államban az ipari fejlettség, annál magasabb a földbirtok értéke és jövedelmezősége. Az ipari fejlődésnek foka pedig – egyenlő viszonyok mellett – a tapasztalat tanúsága szerint, annál nagyobb, minél inkább kezébe vette a banktőke az ipari termelés szervezését. Magyarországon a földbirtok értéke azóta emelkedett óriási mértékben, amióta a pénzüzetek elszaporodása folytán a parcellázási üzlet nagy lendületet nyert. A parcellázási üzleteket végső fokon a nagy pénzüzetek finanszírozzák, ezeknek bőséges hitelnyújtása teszi lehetővé, hogy csekély tőkájú vevők minél több földet vásárolhassanak s az eladók minél magasabb árat érhessenek el. Az ipar fejlődése a városok lakosságának szaporodását is jelenti, azonkívül az élelmicikkek utáni keresletet nagy mérvben fokozza. 1906 után a felemelt agrárvámok nem érvényesülhettek volna teljes mértékben, ha a városi lakosságnak, élelmiszer szükséglete nem ért volna el oly nagy méreteket. A banktőke terjeszkedése előmozdítja a vasútépítést s bármily nyereséges üzlet is a bankokra az elsőbbségi részvények megvásárlása, sok helyi érdekű vasút az érdekeltségek pusztá erejéből nem jöhetett volna létre. A vasúti hálózatnak minden növekedése a földbirtok értékét emeli, a fogyasztási piachoz közelebb hozza, jövedelmezőségét fokozza.

A nagybirtok és banktőke közötti ellentét eddig sem nyugodott belső okokon és a bankok elleni harcot inkább a nagybirtok parlamenti és sajtóbeli segédcapatai élesztették abból a célból, hogy az ország kedvezőtlen gazdasági és pénzügyi állapotáért való felelősséget a nagybirtokról elhárítsák. A jövőben a sűrűlódási felület még inkább

csökkenni fog, mert a nagy pénzüzetek teljes erővel vetik reá magukat a mezőgazdaságra, s – a parcellázási üzlettől eltekintve – számos földbirtokot vásárolnak, nagy bérleti részvénytársaságokat alapítanak, ami érdekközösséget fog közöttük teremteni. Ez az akció a többtermelés szempontjából igen előnyös lesz, mert a belterjes gazdálkodást a tőkeerős bankok nagyban elő fogják mozdítani. Eddig a banktőke adó- és vámpolitikai érdekei többnyire az ipar és kereskedelem érdekeivel voltak azonosak. Most, hogy a mezőgazdasági üzemre is rátérnek, könnyen lehetséges, hogy az agrárvámok és a föld megadóztatása tekintetében teljesen azonosítják magukat a nagybirtokkal. Bekövetkezhetik az az állapot, mely a háború előtt Angliában, sőt jórészt Németországban is fennállt, hogy a *nagybirtok, a banktőke és a nehéz ipar szoros vám- és adópolitikai blokkot alkot a feldolgozó iparral és kereskedelemmel szemben*. A háború utáni gazdasági átalakulásnak valószínűleg ez lesz az első következménye.